

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM
2015–2017**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Alena Kvasničková

**Cenzura v českém tisku v průběhu staletí
se zaměřením na cenzuru v kronikách,
zvláště pak v kronikách Českobrodsko**

Praha 2017

Vedoucí diplomové práce:
Prof. PhDr. Michaela Soleiman pour Hashemi, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

**BACHELOR COMBINED STUDIES
2015–2017**

MASTER'S THESIS

Alena Kvasničková

**Censorship in the Czech press over the centuries, with
a focus on censorship in the chronicles,
especially chronicles Ceskobrodská**

Prague 2017

The Master's Thesis Work Supervisor:
Prof. PhDr. Michaela Soleiman pour Hashemi, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 10. ledna 2017

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Prof. PhDr. Michaele Soleiman pour Hashemi, CSc., za vedení mé diplomové práce, vstřícný přístup, ochotu, čas a odborný dohled.

Anotace

Diplomová práce se orientuje na problematiku cenzury v českém tisku od jeho počátků až do současnosti, se specifickým zaměřením na formu a typy cenzury v případě kronikářských zápisů, a to i ručně psaných. Teoretická část práce rozebírá počátky českého tisku a záměrný vznik cenzury, její rozdělení a fungování, dále pak se zabývá otázkou kronik, osobností kronikáře, vývojem kronikářských zápisů. Práce je postavena na teoretickém poznání, na analýze dostupných materiálů a zpracovává otázku cenzury z hlediska jejího vývoje a doby. Ve shrnujícím závěru je připojena krátká úvaha o významu kronik.

Klíčová slova

Cenzura, cenzor, Český Brod, český jazyk, knihy, kroniky, kronikář, tisk, tiskoviny, zakázané knihy

Annotation

The thesis covers the issue of censorship in the Czech press from the beginning all the way through until the present, with greater emphasis on the form and type of censorship applied to the recording of the chronicles, including handwritten chronicles. The theoretical part is aimed at the beginning of the Czech press and the intentional initiation of censorship, its division and functionality. Further, it also covers the issue of chronicles, the personality of chronicler and the evolution of recording of the chronicles. The work is based on the theoretical understanding and analysis of available material, and it also covers the issue of censorship relative to its progress and certain periods of time. The summarizing conclusion includes a short reflection on the significance of the chronicles.

Key words

Books, Czech language, censor, censorship, Czech Brod, forbidden books, chronicler, chronicles, press, print

OBSAH

ÚVOD	8
1 CENZURA OBECNĚ	10
1.1 Vznik cenzury v tisku, pojem cenzura	10
1.2 Počátky cenzury a její obecné dělení	13
1.3 Vydavatelé, korektoři, redaktoři a ostatní	17
1.4 Vývoj cenzury v tisku na našem území	19
1.4.1 Cenzura v letech 1800–1900	23
1.4.2 Cenzura v letech 1900–1945	27
1.4.3 Cenzura v letech 1945–1989	32
1.4.4 Cenzura po roce 1990 a vnitrostátní legislativa	37
1.5 Zakázané knihy a tiskoviny	40
1.5.1 Libri prohibiti	47
1.6 Názvosloví a pojmy	48
2 KRONIKY	51
2.1 Historiografie a historické prameny	51
2.2 Kroniky a počátky kronikářství	53
2.3 Nařízení o pamětních knihách obecních, výzvy a další legislativa	57
2.4 Druhy kronik a jejich specifika	60
2.5 Kronikářství v době socialismu	64
2.6 Kronikářství v současnosti	68
3 CENZURA V KRONIKÁCH	71
3.1 Cenzura v kronikách na území Čech	71
3.2 Autocenzura	77
3.3 Novodobé případy (ne)cenzury v kronikách	79
4 CENZURA V KRONIKÁCH NA ČESKOBRODSKU	84
4.1 Doubravčice	84
4.2 Limuzy a Tismice	88
4.3 Hradešín	91
4.4 Kouřim	94
ZÁVĚR	97
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	99
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	103
SEZNAM PŘÍLOH	104

ÚVOD

V rámci své bakalářské práce jsem se věnovala otázce korektury v českém tisku, zajímala jsem se o podmínky korektur a možnosti korektorů v současné době, porovnávala jsem vypracované korektury shodného textu, uvažovala o budoucnosti práce korektorů a o vývoji automatických oprav textů.

Na téma korektur nyní navazuji ve své diplomové práci problematikou cenzury v českém tisku a otázkami týkajícími se různých druhů cenzury v kronikách, ať již z dob minulých nebo současných. Poměrně často se setkávám s názorem, že cenzura je vlastně záležitostí historickou, zvláště u nás, kde platí svoboda projevu, je zde svobodný knižní trh a zákaz cenzury je ošetřen i legislativně. Jenže cenzura má různé formy a cenzurní mechanismy, které nikdy nevyumizí a nejednou je ani jako zásah nevnímáme, nebo si je neuvědomujeme. Navíc existují případy, kdy je vhodný státní literární cenzurní dohled.¹

Korektury textů a cenzura mají společné styčné body, v některých případech se vzájemně prolínají. Tak jako jsem ke korekturám přistupovala z hlediska člověka, který se zajímá o český tisk, pracuje v oblasti tištěných a elektronických médií a denně aktivně využívá český jazyk a výsledky své práce předkládá veřejnosti resp. čtenářům, tak podobné motivy mne dovedly i k tématu cenzury a kronik.

Nejen pod vlivem pracovního prostředí, ale také díky osobním zájmům jsem dospěla k otázce problematiky cenzury v českém tisku. Počítám se mezi aktivní celoživotní čtenáře, zajímá mne historie, spolupracuji s několika muzei ve Středočeském kraji a již deset let jsem kronikářkou v místě svého bydliště.

Ve své práci chci nabídnout ucelený pohled na vývoj cenzury na našem území od vzniku knihtisku až po současnost a následně se zaměřit na specifickou záležitost, kterou jsou cenzurní zásahy do kronikářských zápisů. V tomto případě je však nutné se věnovat také u nás kronikám ručně psaným, neboť první projevy cenzury lze nalézt již v nejstarších z nich a postupem doby, až do současnosti, se prolínají kronikářské záznamy ručně či strojově psané a tištěné.

Kroniky byly a jsou důležitou součástí života společnosti, přestože naše moderní doba přináší mnohé další možnosti uchování, vyhledávání a předávání informací. Dnešní obecní/městský kronikář se proto nezabývá celkově světovými či národními dějinami, ale je významným představitelem daného místa, regionu, oblasti. Do kroniky zaznamenává nejen místní události, ale má možnost vnést do části zápisů

---

¹ Co se týče např. nacistické a antisemitské tematiky.

i své myšlenky, porovnání, doplňující podněty, což jsou vítané a zajímavé informace pro čtenáře kronik a často také pro badatele a historiky.

Cenzura v kronikách v minulých dobách měla různou podobu, od doporučení, přes drobné úpravy textů až po jejich nahrazování a vyjímání, nebo vedla až k úplnému zákazu pořizování kronikářských záznamů.

Kromě systematické práce s dostupnými literárními a internetovými zdroji² jsem si tedy jako další zdroj zvolila i ručně psané kronikářské záznamy v obecních a archivních fondech, provedla komparativní analýzy a využila i výsledky empirických zjištění, založené na osobní účasti a aktivitách v pozici kronikáře a spolupracovníka regionálního zastupitelstva.

Cílem práce je postihnout podobu cenzury, její historický vývoj v tisku s důrazem na české území od vzniku knihtisku a zároveň dopad cenzury a dohledu na kroniky³ a kronikáře.

Práce, pojata v teoretické rovině, by pak měla dát odpovědi na několik otázek. Jaké jsou mechanismy působení cenzury? Jak se cenzurní a kontrolní omezení projevila v kronikách a jaký to mělo vliv? A jak je tomu v současné době – existuje či neexistuje v kronikách cenzura nebo obdobná forma dohledu? Pokud ano, tak jaká je její forma? Jaké možnosti a podmínky mají pro svou práci dnešní kronikáři, je něco, co je omezuje?

---

² Část potřebných zdrojů z archivních fondů či fondů odborných časopisů je k dispozici v elektronické podobě; tj. není nutná osobní návštěva příslušného archivu.

³ Cenzura a kroniky viz kapitola 3 Cenzura v kronikách str. 71.

1 CENZURA OBECNĚ

1.1 Vznik cenzury v tisku, pojem cenzura

Odedávna člověk vynakládal úsilí na to, aby dokázal vyrábět kopie svého napsaného textu. Pokusy o reprodukční techniky jsou doloženy již z 6. století, ale protože byly komplikované, nerozšířily se. Teprve vynález novodobého knihtisku Johannem Gutenbergem⁴ kolem roku 1447 se osvědčil a znamenal tolik žádaný předěl při reprodukci psaného textu. Gutenbergův vynález, založený na principu tisku z výšky, tj. za pomoci knihtiskařského lisu, matric a odlévaných, sestavitelných kovových písmen⁵, byl okamžitě přijat a ceněn v církevních kruzích a u tehdejších pokrokových humanistů.

Vliv na celou společnost a její formování neměl knihtisk ale okamžitý, naopak, byl to postupný dlouhodobý proces, navíc závislý na vývoji a rozšiřování dané technologie, historickém kontextu a také např. na ekonomické situaci.

Církevní instituce byly nejjistějšími odběrateli, zadávaly objednávky a směřovaly tak liturgickou literaturu ke stabilizaci.⁶ Kromě toho, že pro církev knihtisk znamenal pozitivní ekonomickou stránku, neboť modlitby, odpustky, svaté obrázky – vše se stávalo výnosným prodejním artiklem. Základem byl v mnoha případech rychlý tisk, rychlý prodej a rychlý zisk. Současně to byl i počátek laicizace výkladu a pochopení liturgických textů. Je nutné si uvědomit, že ve středověku byla většina obyvatelstva Evropy negramotná a komunikačním prvkem byly různé slavnosti, pašijové hry, náboženské obrazy a také samotné církevní stavby.

Prvotní opojení z přiblížení se věřícím však vystřídalo oslabování autority církve, dogmatického výkladu Písma a současně se otevřel neočekávaný prostor novým myšlenkám. Reformní názory a proudy narušily tradiční dělení moci světské a duchovní; postoupily i k nadvládě církve a jejímu dominantnímu postoji ve sféře

---

⁴ Vlastním jménem Johannes Gensfleisch zur Landen (1397–1468), pocházel z patricijské rodiny z Mohuče (Německo). Vyučen byl zlatníkem a brusičem drahokamů, zároveň i vzdělán na univerzitě (zřejmě v Erfurtu).

⁵ Písmolijectví.

⁶ VOIT, P. *Encyklopedie knihy – starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: nakl. Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, I. díl., str. 463-464. ISBN 80-7277-312-7.

vzdělávání.⁷ Knihtisk vyhověl i potřebám měšťanské vrstvy, knihy začaly být masovější a poptávka po nich se zvyšovala. Již inkunábule⁸ lze počítat na několik milionů, v období po roce 1500 se však knihy již užívají masově a ovlivňují soukromý, náboženský i politický život, přispívají také k zábavě.⁹ Centry společenského dění této doby jsou tiskárny, které formují vkus čtenářů, zprostředkovávají předávání kulturních hodnot a pokládají pomocí tisku základy masové komunikace.

Tato situace je však z hlediska církve i světské moci neakceptovatelná a tak zpřísňuje a mohutní cenzura. Především církev si velmi rychle byla vědoma toho, že je pro ni bezpečnější mít obsah tiskovin pod kontrolou a regulovat ho. Také nejvyšší společenské vrstvy uznávaly význam a vliv tisku a později žurnalistiky, zároveň si však uvědomovaly, že takto svobodně šířené slovo ohrožuje jejich monopol na informace, jejich postavení na politickém i hospodářském poli a ovlivňuje nebo dokonce mění smýšlení společnosti. Poprvé se vlastně státní organizovaná cenzura objevuje již v roce 1521, kdy císař Karel V. vydává na říšském sněmu tzv. edikt wormský namířený proti Martinu Lutherovi a jeho stoupencům; zakázán byl zároveň tisk knih, které nebyly schváleny po cenzuře biskupem. Císař tím spustil v celé Svaté říši římské postupné vyhlášení dalších cenzurních usnesení. Ve Francii v tomto období cenzurní orgány nařídily pálit nejen nevhodné knihy, ale dokonce na hranice posílaly i jejich autory.

Cenzura se však neobjevila poprvé až se vznikem knihtisku, byla uplatňována již dříve, v dobách, kdy se informace šířily pouze rukopisně. Knihtisk byl ale spouštěcím mechanismem pro její nové intenzivní období.

Pojem cenzura však nelze vysvětlit zcela jednoznačně, také z toho důvodu, že má různé formy a zpětně je na ni nahlíženo odlišnými způsoby. Přivedena do extrému pak zahrnuje téměř každý zásah a selekci. Vzájemně se také od sebe odlišují definice cenzury v závislosti na původu zdroje.

„Z hlediska nejužšího pojetí... znamená cenzura výlučně autoritativní pozměňování či eliminaci textů před tiskem, vykonávanou z politických důvodů státem nebo srovnatelnou mocenskou institucí. Cenzura je tu ztotožněna s cenzurou

---

⁷ JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, B. *Masová média – 2. přepracované vydání*. Praha: Portál, 2015, str. 66-68. ISBN 978-80-262-0743-6.

⁸ Inkunábule = prvotisky, tj. knihy do roku 1500.

⁹ Rozdíly knižního trhu co do kvality a kvantity byly patrné mezi městy a venkovem; tištěné kalendáře, jednoduché svazky o zajímavých událostech patřily do oblasti zábavy, zároveň však obyvatelstvo vzdělávaly a přinášely osvětu. Oblíbené byly také různé hrací karty.

*předběžnou*¹⁰. Pokud by se však vykonavatelé cenzury řídili přesně pouze touto definicí, měli by jen velmi omezené možnosti. Do cenzury by se pak např. nezařazoval zákaz knih již vytištěných nebo dokonce jejich ničení. *Cenzura (z lat. census = odhad, seznam...)* – *způsob státního a církevního dozoru nad rukopisně či tiskem šířenými informacemi*.¹¹ Tento výklad cenzury, jako mocensky garantované kontroly, je mnohem širší a v podstatě prochází, proměnlivě a různými způsoby, dějinami až do současnosti.

Cenzura od počátku neovlivňovala pouze tiskárny či knihkupce, ale dopadala i na autory a čtenáře. Nejčastěji cenzurní výkon sklouzával ke kompromisům, ale v některých dobách se uplatňovaly i tresty nejvyšší,¹² nebo byla nastolena forma represivní cenzury.

Odmítání cenzury přichází až s obdobím osvícenství. Řídké pokusy o odepření či nesouhlasení s cenzurou se sice datují již od 16. století, ale teprve v průběhu anglické parlamentní revoluce byla za přispění básníka Johna Milтона¹³ cenzura úspěšně zrušena; šlo však jen o krátkodobou změnu.¹⁴

Na přelomu 17. a 18. století se stává problematika svobody tisku zásadní otázkou pro vznikající buržoazii a spory vedou až ke konfliktům se státní mocí. Dochází k trvalému zrušení cenzury v Anglii v roce 1695, což vedlo k tomu, že zdejší tisk (a žurnalistika) byl mnohem otevřenější než na kontinentě. Tisková svoboda byla dána právními zárukami, předběžná cenzura nebyla aplikována, ale následná zůstávala, nešlo však již o cenzuru v pravém slova smyslu, ale o modernější pojetí kontroly obsahů. Později byla cenzura zrušena také ve Švédsku, Norsku, Dánsku či Nizozemsku. Specifikem liberálního Švédska byl nejen zákon zaručující svobodu tisku z roku 1766, ale i zveřejňování úředních dokumentů a dalších rozhodnutí.

Jak se posouval technický vývoj, měnila se i tvárnost cenzury. Postupně zasáhla nejen tisk, ale i obrazový a fotografický materiál, s novými médii se uplatnila i v televizním a rozhlasovém vysílání, v internetu. Cenzura, původně doména světské

¹⁰ WÖGERBAUER, M., PÍŠA, P., ŠÁMAL, P., JANÁČEK, P. A KOL. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749–2014*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, svazek I., str. 23. ISBN 978-80-200-2491-6 (komplet) (Academia).

¹¹ VOIT, P. *Encyklopedie knihy – starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: nakl. Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, I. díl., str. 154. ISBN 80-7277-312-7.

¹² Případ Jana Olivetského st., zakladatele první stálé tiskárny v Olomouci. Po opakovaném varování byl popraven v roce 1547. Důvodem byl tisk zakázaných politicky mířených traktátů, vztahujících se k osobě krále Ferdinanda I.

¹³ John Milton (1608–1674) *Areopagetica, aneb řeč o svobodě tisku*.

¹⁴ Zrušení cenzury během občanské války v Anglii (parlamentní revoluce): 1641–1643 a 1644–1649.

a církevní moci, našla své místo i u představitelů armád, firem nebo v soukromých médiích.

Ukázkově byla cenzura využívána zvláště v totalitních režimech; náš stát v období socialismu také nebyl výjimkou. Vládnoucí komunistická strana cenzuru využívala spolu s propagandou a manipulací, kdy informace určené pro veřejnost byly oklešťovány, deformovány nebo zatajovány.

1.2 Počátky cenzury a její obecné dělení

Nová etapa cenzury tudíž nastoupila s objevem a rozvojem knihtisku, kdy se stala nástrojem církevního a světského dozoru, kdy byla vydávána první cenzurní nařízení pro tisk, vznikaly první seznamy zakázaných knih, uplatňovaly se sankce a tresty a kdy v podstatě zanikl původní význam slova cenzor.¹⁵

Do poloviny 15. století lze tehdejší cenzurní aktivity – tedy u ručně psaných textů – zaznamenat až v okamžiku šíření textů, tj. následně po jejich sepsání.¹⁶ Takové dílo, uznané cenzorem za nevhodné, bylo tedy z oběhu staženo až po zveřejnění, nebo byly některé pasáže upraveny, stránky odstraněny.

Možná rozdílná pojetí, nejednoznačnost pojmu cenzura a širší rozptyl cenzurních aktivit však v některých případech vedou k tomu, že obecně přijímaný typ následné cenzury je brán jako zásah, následný postih či omezení, ale ne jako cenzura samotná.¹⁷

Knihtisk byl však pro společnost skutečně zlomovým bodem; cenzura proto změnila svůj princip fungování. Následná cenzura již vydaných tisků podstatně ustoupila cenzuře předběžné tedy preventivní, kdy dochází k úplnému zákazu vydání nebo úpravám díla ještě před jeho tiskem.

V rámci nově ustanovené předběžné cenzury byly prověřovány a zkoumány rukopisy před tiskem, případně rozdělané práce v tiskařských dílnách. To však znamenalo prodlužování výroby a zvyšování nákladů. Nebylo tedy výjimečné, že se tiskaři snažili předběžnou cenzuru obejít např. neúplnými nebo nepravdivými údaji ve

---

¹⁵ Cenzor – z lat. slova censor, ve významu posuzovatel či odhadce. Býval tak označován úředník pověřený sčítáním lidu a dbající o morálku obyvatelstva. Význam slova se pak přenesl na úředníky a úřad cenzurní, zabývající se kontrolou vhodnosti informací pro veřejné šíření.

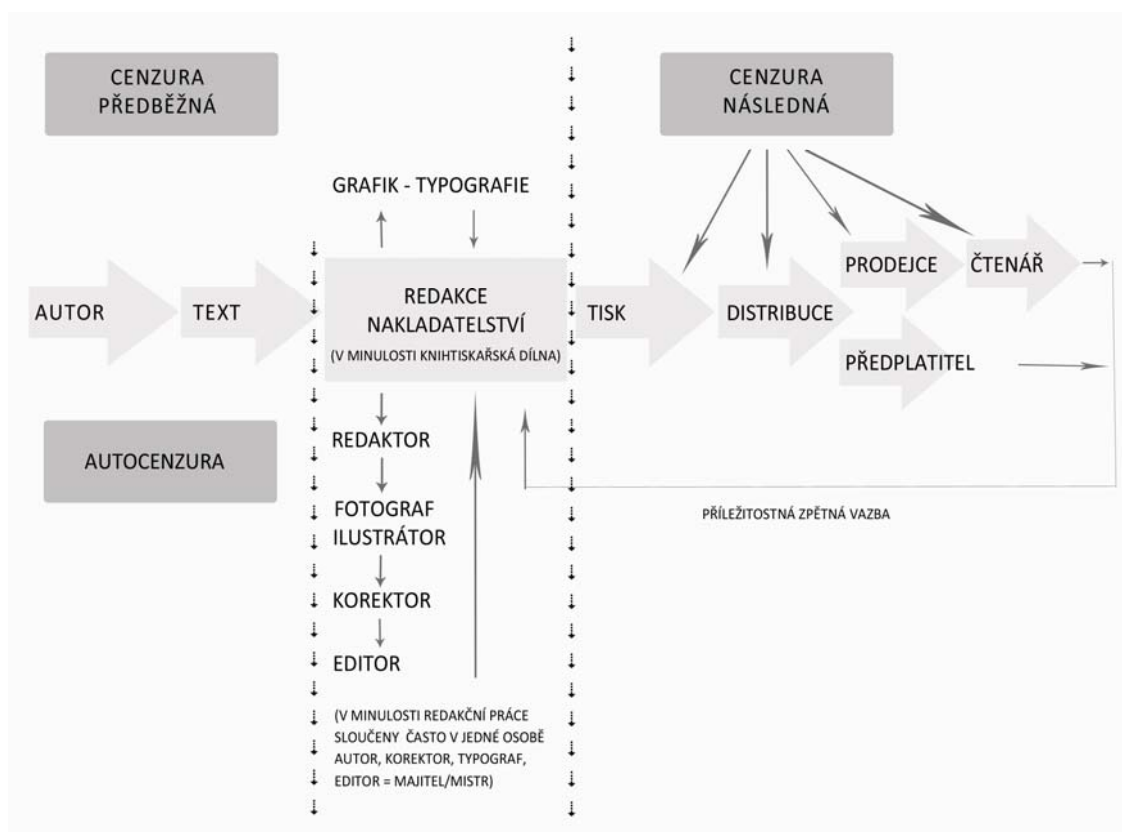
¹⁶ Ručně opisované texty s sebou nesou malý počet kopií, nízký počet čtenářů, nesnadnou dosažitelnost díla.

¹⁷ POUPEŘOVÁ, O. *Regulace médií*. Praha: nakl. Leges, 2010, str. 168-170. ISBN 978-80-87212-48-6.

formě impresia.¹⁸ To bylo požadováno církví i panovníkem již koncem 15. století, tedy nedlouho po zavedení knihtisku, z důvodů zamezení patisků, nelegálních tisků a právě kvůli snadnější kontrole a cenзуře. Navíc působilo i jako reklama a smazávalo anonymitu jednotlivých tiskáren, poukazovalo na jejich činnost a kvalitu tisku. Díky zavedení impresia lze tak zpětně zmapovat existenci tiskáren a chronologicky doložit jejich jednotlivá období. Falešná a neúplná impresia, zkrslující údaje o výrobě, se však vyskytují po celou dobu knihtisku.¹⁹

Schematické zobrazení obecného dělení cenзуry na předběžnou, následnou a autorskou neboli autocenzurou spolu s jednotlivými fázemi postupu vzniku tištěného díla je vyjádřeno obrázkem č. 1.

Obrázek 1: Obecné dělení cenзуry v průběhu procesu vzniku tištěného díla

Zdroj: Alena Kvasničková, 2014–2016 (vlastní zpracování)

¹⁸ Impresum neboli impresorské údaje mají ustálenou formu (která se přizpůsobovala době, ale v základním schématu je užívána dodnes) na spodní části titulní strany či na samostatném listě. Údaje obsahovaly název díla, autora, místo tisku, tiskárnu či tiskaře, dataci a příp. knihkupce.

¹⁹ Falešná či neúplná impresia nejsou jen otázkou cenзуry, ale motivem byla také obchodní, politická nebo konfesijní (náboženská vyznání) taktika. Příkladem mohou být mapy z období 15.–17. stol., které díky absenci datace mapy nepůsobily zastarale a mohly se tak prodávat déle.

Upřednostňování předběžné cenzury však nevedlo k úplnému omezení cenzury následné, pouze se tato forma cenzury přizpůsobila situaci. Nově vznikl totiž také knižní trh či soukromé knihovny, na které se zaměřil pravidelný i nepravidelný cenzurní dohled v podobě církevních inkvizitorů. Vykonávat post cenzora mohl kterýkoliv církevní hodnostář s oprávněným pověřením.

V roce 1487 podpořil papež Inocenc VIII. rozhodnutí svého předchůdce Alexandra VI. pro centralizaci cenzury a vydal nařízení²⁰ předkládat všechny rukopisy Apoštolské stolici k posouzení vhodnosti. Předběžná cenzura však v tomto případě byla, vzhledem k rostoucímu objemu pro tisk, po čase již pro cenzory neúnosná. Tento systém se tedy neosvědčil, proto se přistoupilo ke kompromisu; církevní cenzurní moc byla roku 1501 rozdělena mezi čtyři provincie v čele s biskupy: mohučská, kolínská, trevírská a magdeburská provincie byly zvoleny pro svou polohu území, kde se knihtisk nejvíce rozvíjel a odkud se šířil.

Následně byly církví vyhlášeny i tresty za porušení nařízení cenzury, nebo za její obcházení. Od peněžitých pokut, přes ničení a pálení výtisků až po exkomunikace.²¹ Dalším krokem církve, ale i panovníků, byla evidence zakázaných knih tzv. libri prohibiti. První seznam těchto knih byl inicializován ze strany katolické církve a vydán v roce 1557 papežem Pavlem IV.²²

V českých zemích byla předběžná cenzura zavedena až v roce 1526, králem Ferdinandem I. Habsburským.²³

To, že dílo bylo schváleno cenzurní kontrolou církevní nebo státní instituce (a je uvolněno do tisku) potvrzoval až latinský písemný souhlas tzv. imprimatur neboli souhlas s tiskem, který byl součástí konečné podoby díla. Nejprve se používal v kombinaci s titulní stránkou, později byl pak uváděn na samostatném listu, ale společně s povinnými základními údaji; ty tvořil název díla, místa příp. také jméno autora a dále pak data imprimatur a jméno cenzora čili imprimátora.

Pomocí této stránky lze tak i dnes provést dodatečnou atribuci díla, pokud dojde k jeho částečnému poškození, nebo k odstranění titulní stránky se závazným identifikačním impresem. Také překlady z jiného jazyka nebo nová tisková edice díla, přestože původní již imprimatur obsahovaly, byly opětovně podrobeny cenzuře a imprimovány.

---

²⁰ Bula Inocence VIII. nazvaná *Contra impresores librorum reprobatorum*.

²¹ Exkomunikován z církve byl z těchto důvodů také např. německý teolog, kazatel a reformátor Martin Luther (1483–1546), což však nezabránilo dalšímu vydávání jeho děl.

²² Index libri prohibiti viz kapitola 1.5 Zakázané knihy a tiskoviny str. 40.

²³ Cenzura v českých zemích viz kapitola 1.4. Vývoj cenzury v tisku na našem území str. 19.

Imprimatur měl několik nejčastějších podob:²⁴

- *nihil obstat* = nic není na překážku, tj. dílo bezproblémové, povolené do tisku
- *imprisi potest* = možno tisknout, tj. povoleno k tisku
- *dimittatur* = povoleno, tj. lze tisknout, ale bez pozitivního souhlasu, neboť je zde sporný obsah např. mravoučný
- *non admitur* = není přijato nyní, tj. po nutných opravách, vyjmutí nevhodných pasáží je odsouhlaseno pro tisk
- *damnatur* = odsouzeno, zavrženo, tj. nesouhlas s tiskem
- *prohibetur* = zakázáno, tj. dílo bylo zařazeno na seznam zakázaných knih
- *approbatio* = schváleno
- *transeat* = schváleno do knižní distribuce, ale bez inzerování v novinách
- *erga schedam* = knihy proti reversu, musí zůstat pro použití pouze kupujícího

Státní regulace tisku a dozorovaná cenzura se v mnoha ohledech sblížovaly s církevními zájmy. Každá tiskařská dílna musela mít pro svůj provoz povolení panovníka, nelegální tisk nebo překračování povolených privilegií bylo trestáno, výjimkou v některých obdobích nebyl ani trest smrti nebo vězení. Světská moc napříč Evropou se snažila o omezení tiskařské činnosti regulováním počtu tiskáren, jejich jednotným umístěním v daném městě, nebo zákazem působení zahraničních tiskařů příp. se pokoušela i o zákaz samotného knihtisku. Obhajoba svobody tisku a práva na svobodné informace se přenesla až do soudních procesů a později vedla k postupnému rušení předběžné cenzury a nástupu tiskových zákonů.

Zcela specifickým typem cenzury je autocenzura, která by měla být záležitostí samotného autora, tj. měla by vycházet z jeho vlastní vůle, smýšlení, zásad. Autor by měl být sám sobě kontrolou, sám by měl po všech stránkách zhodnotit své dílo před jeho publikací; ať se již jedná o autora-spisovatele nebo autora-žurnalistu. Ve skutečnosti však často dochází k tomu, že autor je ovlivněn zvenčí např. míněním veřejnosti, aktuální situací ve společnosti, doporučením či nařízením svého nadřízeného, a především na základě těchto skutečností pak přehodnocuje svou práci. Může se tedy stát, že význam autocenzury se v daném případě změnil v kontroverzní záležitost, autor informace znovu pročítá, odděluje a vybírá z důvodu následného možného postihu; autocenzuru lze pak označit jako nástroj skryté cenzury.

---

²⁴ VOIT, P. *Encyklopedie knihy – starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: nakl. Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, I. díl., str. 154-155, 405-406, 1001. ISBN 80-7277-312-7.

Kromě tradičního dělení cenzury na předběžnou, následnou a autorskou lze k této trojici přiřadit další typ – cenzuru mocenskou. Bývá označována také jako cenzura ze strany veřejné moci příp. jako cenzura vertikální.

Stále častěji se vyskytuje v mediální sféře výraz cenzura horizontální. Ta není stanovena žádným zákonem, funguje za pomoci veřejnosti, veřejného nátlaku, morálky, přirozenosti.

Setkat se lze i s pojmem nová cenzura, týkající se nejširšího možného pojetí cenzury. „...badatelé hlásící se k dekonstruktivistickému směru tzv. *new censorship*... cenzura již není vázána ani na existenci takové instituce, která prověřuje rukopisy před tiskem, ani na existenci instituce, která se staví do cesty textům po tisku... tím, co... reglementuje výpovědi, není totiž subjekt, ale předchůdné síly, které formují podmínky vypovídání, strukturují pole... udělují subjektům komunikačního procesu... pozici v něm... znamením úspěchu cenzury v nejširším pojetí je to, že text je a že se mu v procesu semiózy nestaví do cesty žádná ukážka, neboť dokonale říká vše to, co se podle pravidel daného literárního pole říkat má či musí“²⁵.

1.3 Vydavatelé, korektoři, redaktori a ostatní

Majitele tiskáren, tiskaře, vydavatele, korektory, editory, grafiky, typografy, ilustrátory, žurnalisty a později také fotografy – ty všechny spojovala tzv. redakční práce²⁶ a také vliv cenzury. V počátečních letech po objevu a postupném šíření knihtisku a následném vzniku žurnalistiky byly všechny fáze redakční práce soustředěny většinou pouze v rukách jednoho člověka.

V knihtiskařských dílnách se jím stával obratný majitel nebo vzdělaný mistr, který zároveň býval i autorem mnoha vydávaných spisů. V redakcích novin a časopisů pak tento sloučený post zastával redaktor. A právě na tomto jediném člověku velmi často závisel úspěch a existence podnikání. Důležité bylo nejen jeho vzdělání, autorské a organizační schopnosti, ale také obchodní talent a orientace ve společenské, hospodářské a politické situaci.

---

²⁵ WÖGERBAUER, M., PÍŠA, P., ŠÁMAL, P., JANÁČEK, P. A KOL. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, svazek I., str. 24. ISBN 978-80-200-2491-6 (komplet) (Academia).

²⁶ Redakční práce má své fáze a zásady, prošla vývojem, postupným rozdělením činností, ale základ je stále stejný.

Nejvýraznější osobností a odborníkem byl z tohoto pohledu již v 16. století český tiskař, překladatel, editor, autor, nakladatel a staroměstský pražský měšťan Jiří Melantrich z Aventinu, jehož tiskařská dílna patřila k nejlepším u nás. Velmi dobře se orientoval v technických záležitostech tisku a vazby knih, získal vysokoškolské vzdělání na pražské univerzitě, organizoval chod tiskárny, literárně tvořil, působil i ve funkci korektora a úpravce textů, tj. editora.

Jeho knihy byly výborně řemeslně zpracovány, zabýval se rozvojem typografie a sám si vypracoval i nakladatelský program a určil poslání vydávaných knih, které oslovovaly široký okruh čtenářů. Tiskl česky, latinsky, německy a vícejazyčně; náboženskou literaturu především luteránskou, sněmovní artikuly, školní učebnice, mravněvýchovnou prózu i beletristické lidové čtení. Tisk a prodej svých knih podporoval i rozsáhlými aktivitami, později kolem sebe soustředil tým stálých spolupracovníků, udržoval rozsáhlé konexe v Čechách i zahraničí.

Ani jemu se však nevyhnula nařízení cenzury, kontroly a v polovině 16. století zažil krátkodobě i všeobecný zákaz knihtisku z nařízení krále Ferdinanda I. po porážce stavovského povstání.²⁷ Konflikty s cenzurním dohledem měl několikrát, hrozilo mu dokonce uzavření tiskárny. V roce 1570 vydal Melantrich další, již 4. vydání *Bible české*, která byla v popředí jeho celoživotního tiskařského úsilí. Jednotlivé edice se od sebe liší typografickým zpracováním, toto vydání Melantrich doplnil ilustracemi domácího původu, které se markantně lišily od tehdejších vydání. Textově byla zachována původní verze, přesto po vydání obdržel cenzurní připomínky. Opakovaně, včetně možnosti ukončení činnosti tiskárny, se mu jich dostalo i při dalším vydání v roce 1577. Jako úlitbu za provinění se proti cenzuře musel prý mj. vytisknout na žádost arcibiskupa Antonína Brusa dvousvazkovou katolickou *Postilu*, kterou tiskaři předním odmítli vydat.²⁸

Typickým redaktorem více činností a navíc také zakladatelem klasické české žurnalistiky je pak Václav Matěj Kramerius.²⁹ Vystoupil jako první český autor s obhajobou a šířením josefínských církevních reforem, pochopil, že je nutné popularizovat vše především mezi prostým lidem, přinášet masám aktuální informace. Od roku 1785 přijal zaměstnání v tiskárně J. N. F. Schönfelda a následně

---

²⁷ Již v roce 1537 však Ferdinand I. poprvé vydal nařízení zakazující mimopražský knihtisk. V roce 1547 byla povolena jen jediná pražská dílna, ostatním byla po dobu 2 let činnost zakázána.

²⁸ VOIT, P. *Encyklopedie knihy – starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: nakl. Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, I. díl., str. 578-584. ISBN 80-7277-312-7.

²⁹ V. M. Kramerius (1753–1818), od r. 1789 měl privilegium vydávat své vlastní noviny.

v *Schönfeldských císař. král. pražských novinách*. Zastával místo faktora, korektora, na starosti dostal obchod s českými knihami, jako redaktor plánoval obsah novin, připravoval texty, z pozice editora kontroloval aktuálnost zpráv, jazykovou správnost, dále pak grafiku, pracoval i na sazbě a účastnil se i samotného tisku. Jeho činnost byla pak rozšířena i na získávání předplatitelů a zajištění expedice novin. Ze své pozice byl již zde odpovědný za obsah novin i před cenzorem. Noviny, dostupné širší veřejnosti, chápal V. M. Kramerius jako nástroj praktické osvětové práce, zaváděl nové rubriky, informoval o politické a také aktuální hospodářské situaci. Vzhledem k tomu, že např. zprávy o sociálních nepokojích nebyly rozsáhlé a vždy tendenčně zbarvené a informace o průběhu války s Tureckem nebo o francouzské revoluci přebíral z Vídně, vyvaroval se tak mnoha střetům s cenzory. I tak byla jeho činnost vždy kontrolována a konfliktům se nevyhнул.

Po odchodu od J. N. F. Schönfelda si mohl Kramerius díky nabytým znalostem dovolit požádat o licenci na své vlastní noviny, které začal vydávat pod názvem *Krameriusovy císařsko-královské pražské poštovské noviny* a otevřel si také *Českou expedici* – vydavatelství novin a tiskovin, nakladatelství knih, knihkupectví a také již antikvariát. *Česká expedice* ve své podstatě nahrazovala v té době ještě neexistující knihkupeckou a nakladatelskou síť, plnila i funkci literárního salonu a byla centrem pražské osvěty. Nakladatelský program pomáhal k oživení literárního života, k osvětové činnosti mezi českým městským a venkovským lidem. Kramerius se v ní zaměřil zejména na všeobecně vzdělávací spisky, hospodářsko-naučná díla, cestopisné knihy, kalendáře, zábavné lidové čtení – rytířské příběhy, pohádky, romány, romantické povídky.

1.4 Vývoj cenzury v tisku na našem území

V následujícím půlstoletí po vynálezu knihtisku byly v Čechách čtyři lokality, kde tiskaři působili a kde vznikaly inkunábule. Knihtiskařské řemeslo je doložitelné v Praze, Plzni, Vimperku a v Kutné Hoře. Tehdejší nerovnoměrnost vycházející z odlišností politických, kulturních, náboženských, řemeslných i hospodářských se projevila také v celkovém vývoji knihtisku v Čechách a na Moravě.

V Čechách byla předběžná cenzura nařízena již roku 1526 po nástupu Habsburků, králem Ferdinandem I. Cenzura v této podobě byla jedním z prvků systematického úsilí této panovnické linie o obnovu české katolické církve, eliminování

vlivu protestantismu a následnou rekatolizaci obyvatelstva a také měla za úkol zredukovat moc českých stavů.

Moravské země v 16. století, také pod vlivem tohoto nařízení, se proto staly místem azylu pro pronásledované členy jednoty bratrské, kalvínovce a další nekatolíky. Knihtisk zde byl cenzory také sledován, především veškerá nekatolická díla, ale mechanismus cenzury byl poměrně zdoluhavý.³⁰ Změna nastala až centralizací cenzury, kdy došlo ke spojení cenzurních institucí světské a církevní moci.

Cenzurní práva v Čechách obdržel roku 1562 pražský arcibiskup Antonín Brus a na Moravě o několik let později olomoucký biskup Vilém Prusinovský z Víckova. Cenzura se tak u nás stala univerzálním nástrojem a výsadou v rukou katolické církve. Jistá míra tolerantnosti z hlediska konfese postupně vymizela a v 1. polovině 17. století byla katolická víra kodifikována jako jediné náboženství v zemi (v Čechách se tak stalo roku 1627, na Moravě o rok později, v roce 1628). To se výrazně projevilo v knihtiskařském řemesle, neboť nekatolíci měli poté řemeslnickou činnost zakázanou. V té době sílící vliv jezuitského řádu byl pak podpořen výnosem, který jezuitům umožňoval samostatné provádění cenzury v Čechách.

Jedním z nich byl také Antonín Koniáš. Na rozdíl od svého otce, Jiřího Vojtěcha Koniáše, který byl úspěšným pražským tiskařem, Antonín Koniáš se přímo knihtisku nevěnoval, přesto ho výrazně ovlivnil. Tento člen jezuitského řádu, misionář a kazatel začal pod vlivem učení sv. Ignáce z Loyoly napravovat lidské chyby. Vyhledával současnou i historickou nekatolickou literaturu, a buď ji zbavoval autorem vložených pochybení a bludů – tedy ji dle svého přesvědčení opravoval, nebo nechal knihy neopravitelné a nevhodné pro čtenáře pálit. Zaměřoval se i na soukromé knihovny, díla tištěná v Čechách i v zahraničí. Vytvořil z vlastní iniciativy soupis závadných bohemik jako přehled pro ostatní cenzory, neboť tato díla nebyla katolickou církví zanášena do indexu zakázaných knih. První soupis obsahující přes 1200 zakázaných děl, nazvaný *Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající*, vytvořil v roce 1724 a po vzoru římských indexů ho zpracoval. Rozděлил ho do dvou částí: knihy, které je možné zachránit, tj. opravit a knihy, které je nutné spálit. Navíc vše ještě členil podle jazyka na knihy německé, latinské a české a podle formátu a autorů jednotlivých děl.

---

³⁰ PETRÁČEK, T. *Sekularizace a katolicismus v Českých zemích*. 1. vyd. Ostrava: Moravopress 2013, str. 25-30. ISBN 978-80-87853-05-4.

Více než stopadesát let pak byly tyto Koniášovy soupisy cenzurním systémem užívány.³¹

„Pálení kacířských knih nalezených inkvizicí přitom představovalo nejenom akt censury, nýbrž také symbol pekelného trestu, který potká duše těch, kdo se neobráť k samospasitelné katolické víře“³².

Monopol katolické církve v cenzurních záležitostech tedy trval celé 17. století, pak sice byla cenzura organizována státem, ale vykonávána jezuiti, kteří ovládli také vyšší školství a vědu. Monopol narušila až následná nařízení v před- a tereziánské době, podporována osvícenci. Marie Terezie zřídila dvorní cenzurní komisi a zároveň také vydala nový zákoník *Codex Theresianus*, její syn Josef II. a pak i Leopold II. si uvědomovali důležitost tisku, předávaných informací a sledovali i zvyšující se gramotnost svých obyvatel a vývoj veřejného mínění. Výsledkem proto bylo přesměrování cenzury do působnosti cenzurních kanceláří a komisí; církvi tak byla ponechána v cenzurním šetření náboženská literatura, ale i ta postupně přecházela do působnosti státu. V té době předběžná a následná cenzura nebyly od sebe nijak striktně odděleny, byly kontrolovány dokonce i soukromé domácí knihovny a knihy mohly být i zabavovány. Josef II. uvolnil cenzurní nařízení, na šest let dokonce cenzuru zrušil, ale situace v Evropě, především pod vlivem Velké francouzské revoluce, ho donutila ke změnám. Knihtiskařské řemeslo bylo sice prohlášeno za svobodnou živnost, zároveň ale došlo k ústupu liberalizace na poli knižním, sílil také tlak na dovoz a vývoz knih a navrátila se i předběžná cenzura pro domácí tiskovou produkci.

Celkové uvolnění cenzury, byť dočasné, možnost početnějšího tisku knih a šíření vzdělanosti mezi lidem však vyvolalo mnohé kladné ohlasy: *„...my v stavu nejsme našemu císaři Josefovi za svobodu knihtlačení dosti se vynaděkovati. Nyní aspoň něco s dobrými základy, a něco s moudrým naučením k čtení dostaneme... Nyní ale všechny věci, kteréž k našemu naučení napsány jsou, moudrým Josefa zřízení se trpí, a nebudou se víc moudří spisovatelé při censuře tak pilovati a otesávatí,*

---

³¹ VOIT, P. *Encyklopedie knihy – starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: nakl. Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, I. díl., str. 483-484. ISBN 80-7277-312-7.

³² WÖGERBAUER, M., PÍŠA, P., ŠÁMAL, P., JANÁČEK, P. A KOL. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749–2014*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, svazek I., str. 63. ISBN 978-80-200-2491-6 (komplet) (Academia).

*jakž se prve stávalo, když spisovatel cizích slov a ne kteráž sám napsal, totiž slov bázlivého, aneb své strany hledícího censora spisovatele býti musí*³³.

Osvícenská ideologie a reformy Josefa II. (především uvolnění cenzury, rušení klášterů, toleranční patent týkající se náboženské svobody a patent na zrušení nevolnictví) znamenaly ve své podstatě nezáměrný počátek rozkladu feudalismu a postupný přechod společnosti ke kapitalismu, zejména v oblasti společenského smýšlení a vývoje. Osvícenství mělo v Evropě specifický vývoj a bylo obsahově různorodé; na našem území a v habsburské monarchii se přerodilo v tzv. josefinismus - reformní státní politiku. Moc římskokatolické církve slábla, stejně tak jako mizela některá tradiční stavovská privilegia. Josefinismus měl především předcházet nespokojenosti lidu a vnitřně upevnit habsburský stát. Bylo zapotřebí zajistit nezamlčování císařských patentů a šířit jejich správnou znalost po celé říši, a také vytvářet příznivé veřejné mínění, pomocí propagační, spisovatelské a popularizační činnosti osvícenských spisovatelů, publicistů a tiskařů. Osvícenské reformy však narušovaly staré církevní pořádky a lidu dokazovaly, že katolická církev není nedotknutelná, že v jejím vnitřním životě jsou přežitky a nešvary, a že existují principy náboženské tolerance.

Mnohé spisky – často anonymních autorů – však narážely na bariéru cenzury, kterou zaštiťovala ještě církev. A pokud již neměla možnost zakázat knihu tisknout cenzurním výnosem, snažila se její šíření církev omezit pomocí svého systému, tj. u prostého lidu vlivem nařízení farářů. To byl i případ díla, vydaného roku 1784 Václavem Matějem Krameriem. Šlo o překlad knížky původně z pražského německého nakladatelství s názvem *Das Buch Joseph*, autora F. A. Ziegera. Kramerius knihu přeložil do češtiny s názvem *Knihy Josefova*, doplnil ji i svými myšlenkami, a jen během prvního roku vyšla ve čtyřech vydáních. V úvodu byl oslavován panovník Josef II. jako osvícenská a významná osobnost tehdejší Evropy, v dalších kapitolách pak Kramerius popisoval jeho reformní činy, kritizoval mnišské řády a církve, poukazoval na možnosti vyplývající z reforem, srozumitelným způsobem veřejnosti vysvětloval, co reformy znamenají a jaký pokrok pro vývoj společnosti představují.³⁴

Nejen cenzura nebo zákazy farářů byly však faktory, které limitovaly přístup větší části čtenářské obce k četbě. Podstatnou roli zde hrála nízká gramotnost obyvatelstva a také cena výtisků. Především odborná literatura byla drahá. Ani

---

³³ KRAMERIUS, V. M. *Křesťanská katolická užitečná domovní Postyla*. Praha, 1785, díl I., str. 24-25.

Volný a doplněný překlad knihy J. W. Eybla, *Christliche nützliche Hauspostile*, vydané v Linci roku 1784.

³⁴ NOVOTNÝ, J. *Matěj Václav Kramerius*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1973, str. 20-37. 32-019-73.

měšťanské rodiny nevlastnily mnoho svazků knih, kromě náboženských textů byly nejdostupnější kalendáře s články a lidové čtení. Průlom zaznamenalo v josefínském období až vydávání levných brožurek, které si mohlo dovolit mnohem více obyvatel; také se zvýšil obrát v exportu knih a došlo k rozvoji periodického tisku.

Ve stejné době se již objevují, zatím nepříliš početné, soukromé půjčovny knih a čítárny. Také knihovna v Karolinu se otevřela veřejnosti. Byla navíc sloučena s jezuitskou knihovnou a podpořena dary soukromých mecenášů, zejména šlechtické rodiny Kinských. Podobně se podařilo pro širší veřejnost zpřístupnit i známou knihovnu strahovského kláštera.

Pro Moravu a Čechy tato období – tereziánské a josefínské – znamenala zesílení podřízení správy pod centrální úřady v habsburské Vídni a v rámci tehdejší legislativy zároveň také jejich vzájemnou partnerskou rovnocennost. Cenzurní praxe v obou našich zemích však stejná nebyla, což byla zřejmě administrativní záležitost okrajových oblastí mimo centrum habsburské říše. Výkon cenzury na Moravě byl rozdělen mezi Brno a Olomouc, tedy mezi sídlo státní zemské správy a sídlo správy duchovní a univerzitní.

1.4.1 Cenzura v letech 1800–1900

Cenzura počátkem 19. století přešla na policejní dvorský úřad, což byl počátek nových změn a nastolení systému, který fungoval až do revolučního roku 1848. Cenzura dlouhodobě řešila problém kontroly všeho tisku, neboť cenzurní aparát nezvládal kompletní kontrolu regionálního tisku a model přichystaný Josefem II. – centralizace cenzury ve Vídni – nebyl okamžitě realizovatelný. Bylo potřeba vytvořit uspořádání v rámci regionů a následnou provázanost; bylo zapotřebí si ujasnit, které zákazy a pravidla jsou všeobecná pro celé území, která pro regiony či individuální případy. Stále si zde však konkurovala církevní a světská větev cenzury, což komplikovalo celý systém.

Texty beletristické i lidové byly v očích cenzury základem pro nevhodné, nové, pokrokové či revoluční myšlenky méně vzdělané veřejnosti a také z tohoto hlediska byly cenzory nejčastěji posuzovány. A nešlo jen o text jako takový, cenzura se zaměřovala i na doprovodný obrazový materiál. Také všeobecné zprávy a politické informace by mohly být chápány nesprávně, tj. interpretovány jinak než si státní moc a cenzurní aparát přál, proto bylo přistoupeno na přelomu století 18. a 19. stol. např.

k uzavření čítáren, čímž se zúžil počet čtenářů nebo k omezení přístupnosti tiskovin s politickým obsahem. Vzrostl též počet zakázaných knih, knih s omezením, výrazně narostl zákaz děl beletristických románů. Zákaz cenzurního orgánu postihl také periodický tisk a od konce josefínského období bylo také v platnosti kolkování neboli zdanění domácích tiskovin. To mělo efekt ekonomický i regulační zároveň: daně šly do státní poklady a docházelo tak i k regulaci literatury.

V okamžiku přesunu cenzury na policejní dvorský úřad v roce 1801 vstoupilo v platnost také nařízení o recenzování všech knih, které byly povoleny v josefínské době a pak i za Leopolda II. do tisku. Vznikla komise, která knihy zkoumala a došla k názoru, že 2 500 povolených knih nikdy nemělo být tištěno a šířeno mezi čtenáři. Zakázána byla některá díla např. francouzského filozofa a básníka Voltaira, německého spisovatele, historika, novináře a filosofa Friedricha Schillera nebo filozofa Jean-Jacques Rousseau. Tato zakázaná díla se pak nesměla vydávat celé půlstoletí; až do roku 1848, kdy došlo ke zrušení předběžné cenzury tisku a mechanismus cenzurních kontrol upravovaly tiskové zákony vznikající v dalších letech.³⁵

Předběžná cenzura zabývající se obsahem díla nekomplikovala práci jen samotným autorům, ale také překladatelům, kterým cenzor často nařizoval škrty, úpravy a přepisy. Tak docházelo k tomu, že cenzura dopadala na čtenáře a ochuzovala ho, – aniž by si toho byl třeba vědom – neboť překladatelé mnohdy raději sporné části díla předem ze svého překladu vypustili, aby se tak vyhnuli předpokládanému cenzurnímu zásahu.

Cenzurní zákazy a omezení však na čtenáře působily přesně opačně – zvyšovaly jeho zájem o zakázané dílo a vyvolávaly na trhu po tomto díle poptávku. Autoři, nakladatelé i tiskárny proto hledali všelijaké možnosti, jak cenzuru obejít. Manipulovali s rukopisy, předkládali je různým cenzorům, tiskli necenzurovaná díla, poskytovali čtenářům opisy, tiskli spisy v zahraničí – i když díla neschválená v habsburské monarchii nebylo státním výnosem dovoleno za hranicemi tisknout. Nejednotnost cenzury, rozlehlost habsburského území a komplikovaný cenzurní systém tedy jistě možnosti poskytovali, i když vždy pod hrozbou peněžité pokuty, trestu vězení a následného policejného dohledu. Proto autoři při tisku v zahraničí volili

---

³⁵ WÖGERBAUER, M., PÍŠA, P., ŠÁMAL, P., JANÁČEK, P. A KOL. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, svazek I., str. 158-161. ISBN 978-80-200-2491-6 (komplet) (Academia).

pseudonymy, vydávali svá díla anonymně, nebo se rozhodli pro život v exilu a možnost svobodnějšího publikování v mírnějším cenzurním systému.

Docházelo i k pašování knih a nelegální distribuci, protože zájem o zakázané zboží v podobě knih a časopisů byl neustále a pro knihkupce to znamenalo sice riziko, ale zároveň zachování přízně čtenářů a také po stránce ekonomické výrazný finanční příjem. Pašovaly se knihy přímo přes hranice, využívalo se důmyslných skrýší např. v podobě dvojitych obálek, při přepravě přes oficiální knižní kontrolní úřad, nebo nastoupila tradiční záležitost – úplatky a všimné pro revizory i posluhy.

Revoluční rok 1848 s sebou přinesl mnohé výrazné změny, které zasáhly do života celé tehdejší společnosti. Konaly se volby, lidé vyjadřovali své názory formou petic, probíhala veřejná shromáždění, byla zrušena robota a poddanské vztahy, došlo i na zrovnoprávnění evangelíků, narovnávaly a formovaly se poměry v rámci společného soužití Čechů a Němců na našem území. Stoupl počet periodického tisku, letáků, obsahově se zvýšilo politické zaměření.

V březnu 1848 došlo, v rámci celkového uvolnění situace a politických poměrů, ke zrušení předběžné cenzury v tisku, která představovalo do té doby jeden z pilířů systémů habsburské monarchie. Revolučním rokem 1848 byla také zahájena nová etapa ve vývoji společnosti – ať již šlo o modernizaci státu, určitou míru liberalizace v mnoha oblastech ale současně i o systém kontrol, nebo o rozšíření hranic tehdejších možností (rozvoj železnice, telegrafní sítě, vznik českého středoškolského stupně školství atd.).

Za rok, v březnu 1849 byl však přijat tiskový zákon, který obsahoval celou řadu regulačních prvků; poměry ohledně tisku se opět pomalu začaly zhoršovat. Zákon státní moci nepostačoval, tak vcházely v platnost postupně mimosoudní opatření a výjimečné dodatky. Český tisk, především ten periodický, ale také samotní autoři se tak znovu dostali pod kontrolu, do praxe uvedená následná cenzura zahrnovala různorodé tresty peněžní i trestněprávní a postihovala téměř všechny pozice v rámci tiskového procesu: autory, nakladatele, tiskaře, redaktory, editory, knihkupce, distributory a ve svém konečném dopadu také samotné čtenáře.

V této době uvolnění cenzury prošel periodický tisk u nás výraznými změnami. V Praze vycházelo téměř stejně tolik titulů periodického tisku jako ve Vídni a zájem čtenářů a odběratelů stále vzrůstal, neboť to byl právě tisk, kdo přinášel nejnovější aktuální informace o veškerém dění do všech oblastí celé monarchie. Tištěné periodikum se stalo potřebou, nutností, byl to hlavní zdroj informací, což zvyšovalo jeho

význam. I v následujícím desetiletí, po celé období Bachova absolutismu³⁶, však stále převládala periodika německojazyčná, neboť stát němčinu preferoval a usiloval o upevnění její pozice vůči ostatním jazykům.

Nebývalý rozvoj krátkodobě zažila periodika s politickou tematikou a také příležitostné textové letáky a drobné spisky. Na periodika věnující se politickým tématům byla ale tiskovým patentem v březnu 1849 uvalena peněžitá kauce s dalšími podmínkami, která v případě porušení zákonných nařízení mohla i celá propadnout. Z ekonomických důvodů proto část těchto periodik ukončila svou činnost.

Svobodný tisk a další občanské svobody zrušily v roce 1851 tzv. Silvestrovské patenty, rok poté byl vydán tiskový řád, který ke stávajícím regulačním tiskovým opatřením připojil další, např. koncesní systém při vydávání periodického tisku. Na tiskový řád navázal trestní zákon, který definoval a řešil provinění spáchané vydáváním tiskoviny, nebo jejím obsahem. Předběžnou cenzuru sice tiskový řád neuváděl v platnost, ale veškerá opatření v něm vyložená byla ve skutečnosti jejími synonymy.

Cenzoři nahlíželi do obsahů, zabavovali nežádoucí materiály i výtisky a v případě opakovaného provinění mohlo dojít i k zastavení činnosti periodika nebo dokonce k odejmutí koncese. Konfiskace postihovala periodický i neperiodický tisk, policejnímu zabavení se nevyhnula ani díla literární – próza, básně, písně a tyto četné konfiskáty postihovaly jako českojazyčnou tak i německojazyčnou oblast tisku.³⁷

Ke zmírnění některých regresivních opatření a cenzurních zásahů došlo až po vydání nového tiskového zákona v roce 1862, který v platnost vstoupil o rok později. Tento zákon vytvořil dlouhodobý právní základ pro tiskovou politiku, odstranil např. systém koncesí a soustavu výstrah a zpřístupnil tak širší prostor pro rozvoj českého tisku a opět se to projevilo zvláště ve zvyšujícím se počtu českých novin s politickým obsahem. Dílčí nařízení, která ho doplňovala, byla vydávána v pozdějších letech. Zrušena tak byla inzertní daň, novinářská kauce nebo novinový kolek.

Do nového století pak vstupuje český periodický tisk mnohem silnější a kvalitnější, ale rozčleněný na dva tábory: na tisk dělnický a tisk buržoazních stran.

---

³⁶ Alexander von Bach – ministr spravedlnosti a pak ministr vnitra Rakouského císařství v letech 1848–1859.

³⁷ WÖGERBAUER, M., PÍŠA, P., ŠÁMAL, P., JANÁČEK, P. A KOL. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, svazek I., str. 358-373. ISBN 978-80-200-2491-6 (komplet) (Academia).

1.4.2 Cenzura v letech 1900–1945

Přelom 19. a 20. století byl v habsburské monarchii ve znamení pokračující vnitropolitické nestability, kterou doprovázely sociální a národnostní konflikty i boj obyvatelstva o všeobecné volební právo a stále více patrný vliv silnějšího Německa. V tisku se tato situace projevovala zostřenými postihy a nárůstem konfiskací. Stále častějšími se stávaly, i v tištěné podobě, projevy nacionalismu a antisemitismu. Konfliktní byla také otázka jazykového vyrovnání. Ke zklidnění situace nepřispívaly ani – státnické a soukromé – rozpory císaře Františka Josefa II. a následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este.

Za těchto poměrů odcestoval F. d'Este koncem června 1914 do Sarajeva, kde byl on i jeho manželka Žofie usmrceni při atentátu. Měsíc nato, 28. července 1914, vyhlásilo Rakousko-Uhersko Srbsku válku, která se změnila na světový konflikt.

S nástupem válečného období nastal čas pro změny v dohledu nad tiskem; došlo k nejvyššímu zpřísnění kontroly obsahů, ať se již jednalo o vyřazování informací v podobě map, číselných statistik či zpráv ze zázemí, které by mohly nějakým posloužit nepříteli, nebo o informace s politickým obsahem a zprávy z bojišť. Prodlužování války mělo za následek i odliv mužské části pracovníků ze všech oborů, kvalifikovaných tiskařských a žurnalistických nevyjímaje.

Rakousko-Uhersko zavedlo přísná opatření, která se výrazně dotkla i základních svobod: zrušena byla svoboda shromažďování, volného cestování, veřejných projevů, zneplatněna byla ústava a na to navazující legislativní úkony.

Válečná cenzura v tomto období postihla dokonce i telefonní hovory a také veškerou korespondenci, nevyhnula se tedy ani pohlednicím. Ty prošly výraznou proměnou: populární líbivost a zdobnost ustoupila strohosti a věcnosti, objevila se tematika válečná, hrdinská a také podpůrné lístky pro sbírky na sirotky či válečné vdovy. Protože však existovaly stále i malonákladové a soukromé tisky, které stát neměl a chtěl mít pod kontrolou, byla i zde zavedena přísná předběžná cenzura – grafických návrhů. Ty, které byly shledány vhodnými, získaly povolovací razítko a podpis z c. k. státního zastupitelství a c. k. policejného ředitelství.³⁸ Cenzura však u pohlednic fungovala i následná, a ta se zaměřovala již na samotný obsah sdělení, nebo na ty pohlednicové tisky, u kterých z nějakých důvodů selhala cenzura předběžná. Přezkoumáním procházela korespondence domácí i ta, přicházející ze

---

³⁸ KARPAŠ, R. *Pohlednice – Historie lístků, které zmenšily svět*. Liberec: nakl. RK, 1. vydání, 2005, str. 66-67. ISBN 80-903033-5-8.

zahraničí; překontrolované pohlednice obdržely poté cenzurní razítko. Pokud obsah neodpovídal válečným požadavkům nastaveným pro korespondenci, cenzurní orgán buď závadný text vymazával, nebo začerňoval tak, aby nemohlo dojít k jeho přečtení.³⁹

Po dobu války v letech 1914–1918 došlo i ke zdvojení cenzurního systému, který se dělil na civilní a vojenský a zabýval se předběžnou cenzurou. Periodický tisk se předkládal ke kontrole několik hodin před tiskem, zvláště pečlivě byl hlídán obsah politicky zaměřených novin a časopisů. Co bylo cenzory označeno za nevhodné, nešlo již z časových důvodů nahradit, v tiskárně bylo nutno tato místa proto zabělit a noviny tak vycházely s prázdnými prolukami.

Jako příklad takto prováděné cenzury s uvedenými dopady lze uvést v Kolíně vycházející periodikum *Labské proudy*, které se dostávalo i ke čtenářům v oblasti Českého Brodu. Noviny byly od počátku války kontrolovány cenzurou, a v případě, že cenzor měl výhrady, noviny byly buď zabaveny a vydáno bylo urychleně opravené vydání, nebo šly do tisku, ale zůstala v nich bílá místa (někdy i jen po několika slovech v rámci věty), nebo bylo bílé místo v textu označeno: Zabaveno.⁴⁰ Velmi často cenzori věnovali zvýšenou pozornost především zprávám a článkům s válečnou tematikou, psaných redaktorem novin, panem Františkem Moravcem. *Labské proudy* byly nakonec úředně v roce 1915 zastaveny a redaktor postaven před válečný soud v Terezíně za zločin velezrady a urážku Veličenstva. Pak byl – jako člověk státu nebezpečný – internován v Rakousku. *Labské proudy* byly ve válečných letech 1914–1915 tištěny v kolínské knihtiskárně pana Aloise Hanuše, kde se dochovaly jejich kartáčové otisky, s originálním obsahem tak, jak se dodával cenzorovi. Díky tomu mohla ve 30. letech min. století vyjít kniha s názvem *Kolín za války*, s původními redaktorovými články, s jejíž pomocí si i dnes lze po porovnání s cenzurovanými výtisky novin udělat obrázek o tehdejších poměrech.⁴¹

U problematických tiskovin docházelo k jejich dočasnému zastavení, což byl případ národně sociálního Českého slova, Samostatnosti, Času a mnoha dalších, a to vedlo postupně k tomu, že u nás téměř zaniklo politické zpravodajství. Původně Juliem Grégrem založené Národní listy postihla suspendace jen na dobu několika dní v zimě 1914, pak kompromisně konsolidovaly své poměry ve prospěch prorakouské politiky

³⁹ Pohlednice z období 1. sv. války a) prošlé cenzurou s cenzurními razítky b) prošlá cenzurním zásahem a výmazem části textu viz Příloha A, str. I–II.

⁴⁰ *Labské proudy* – list strany státoprávně pokrokové a) titulní strana listu z 31. července 1914 s informací o konfiskaci a opraveném vydání b) ukázky stran Labských proudů po cenzuře viz Příloha B str. III–V.

⁴¹ MORAVEC, F. *Kolín za války*. Kolín: Nákladem Řemeslnické Besedy v Kolíně vytiskla knihtiskárna A. Hanuše, 1932, str. 5 a 62.

a vycházely až do jara 1918, než obnovené posléze přešly pod Čs. národní demokracii.⁴²

Cenzurní dohled se netýkal jen tradičního tisku a umělecké literatury, v době války cenzura striktně dolehla i na školní texty, předválečné a stále používané učebnice, na školní knihovny. Z nich byly vyřazovány knihy s vlasteneckou tematikou, s národními myšlenkami českých spisovatelů. Mezi nejčastěji cenzurními orgány zaznamenávané autory patřil Alois Jirásek, u jiných autorů se směly otisknout v učebnicích jen vybrané, tj. schválené a nezávadné úseky textů, nebo se dokonce jména jiných nesměla ve školních knihách vůbec objevit; to byl případ T. G. Masaryka nebo Jana Herbena.

Konec zdoluhavé a vysilující války vedl nakonec k mírnému zklidnění domácí politiky, což na jednu stranu nezměnilo zákazy ohledně válečného zpravodajství a hospodářských poměrů, nebo referování o situaci v Rusku po revoluci. Na druhou stranu se již povolovaly informace týkající se mírových jednání. Předběžná cenzura fungovala na stejném principu v podstatě až do konce války, zrušena byla císařem Karlem I. dne 28. října 1918. Následná cenzura, zabývající se konfiskací již vydaných děl existovala dále, ale počet zabavených tisků se postupně snižoval.

Tento stav byl tedy zachován i v okamžiku, kdy vznikla Československá republika, která začala budovat svůj systém prozatím na právním základu Rakousko-Uherska. V roce 1920 sice byla vydána nová ústava, ale ani ta, co se svobody tisku a cenzury týká, nebyla nijak převratná. Potvrzovala svobodu tisku, zákaz cenzury, právo na projev v tisku, ale vše v mezích starých zákonů a navíc byla doplněna o výjimky z těchto ustanovení.

Cenzura se tedy v meziválečném období držela legislativních norem, nejvíce se zaměřovala na periodika a letákovou tvorbu. Existovala tedy, ale měla své zásady, které teprve s blížící se 2. světovou válkou postupně nabývaly na intenzitě. V oblasti beletrie a další knižní produkce převládala cenzura následná, realizovaná formou konfiskací závadných materiálů.

Období první republiky v letech 1918–1938 bylo tedy ve znamení cenzury liberální. Přesto cenzurní opatření byla, fungovala a postavení cenzora bylo nevděčné a složité a cenzor se nikdy nemohl všem zavděčit, jak dokládá text Karla Čapka z roku

---

⁴² WÖGERBAUER, M., PÍŠA, P., ŠÁMAL, P., JANÁČEK, P. A KOL. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, svazek I., str. 546-551. ISBN 978-80-200-2491-6 (komplet) (Academia).

1931: „Mám za to, že úřad censora je povolání celkem neutěšené. Nikdy se nestane, že by kterýkoliv počin censorův byl uvítán s obecným uznáním a povděkem. Je to povolání, které v nejlepším případě je rádo, když se o něm co nejméně mluví. Nechtěl bych být censorem... Někdy je censura nepochopitelně nedůtklivá; ale někdy je nepochopitelně laxní. Zmýlit se je sice lidské; ale censor není člověk, censor je úřad... Nejsou to jen zákony a úřední předpisy, co určuje cesty censorovy tužky; je to i úsus; je to i veřejná morálka... Kdyby censor chtěl říci, čím vlastně je, řekl by asi, že má být strážcem veřejné tabule hodnot. Dobrá, strážce tu je; ale na té tabuli není nic čitelně napsáno, nebo je to zaneseno, čert ví, jakým neřádem“⁴³.

Cenzoři měli své pokyny, cenzuru však uplatňovali velmi často subjektivně, dohlíželi i na obecnou mravnost v tisku. O cenzuře se v době 1. republiky tedy psát mohlo a cenzura byla i vidět i v periodickém tisku. Pokud cenzor zasáhl na poslední chvíli před tiskem, závadný text byl odstraněn a vznikla bílá místa; což se často stávalo i v případě deníku *Právo*. Odtud a z této doby také pochází věta: *Zde se pásla cenzorova koza*, kterou noviny na prostor po odejmutém textu měly svolení tisknout.

Nově vzniklá republika však také podporovala kulturu, vzdělávání, bylo zde již dostatečné čtenářské zázemí a tím i podmínky pro vydávání knih různých témat a oborů. Ekonomické, politické a propagační možnosti viděl nově se formující stát v překladových vydáních českých knih v zahraničí. Nakladatelé i čtenáři zažili v této meziválečné době, na rozdíl od let minulých i od těch budoucích, dynamický rozvoj knižního trhu, celkový vzestup počtu vydávaných titulů a také vznik specializací, cílení na čtenáře. Také dostupnost knih se stále zvyšovala, především díky houstnoucí síti veřejných a školních knihoven, což ostatně bylo podpořeno i novým knihovnickým zákonem. Pro potřeby veřejných i soukromých institucí a knihoven vycházely dokonce seznamy doporučené literatury.

Seznamy se zcela opačným obsahem, tedy seznamy závadných nebo zakázaných knih začínají být sepisovány od roku 1939, se vznikem Protektorátu Čechy a Morava. Předtím byl vydán pro potřeby bezpečnostních orgánů se souhlasem Ministerstva vnitra seznam zakázaného neperiodického tisku v roce 1937, policejním inspektorem Frenzelem. Okupační seznamy, jejichž počet položek se každoročně zvyšoval, obsahoval knihy s doporučením, že mají být zničeny. A nešlo pouze o knihy nově vydávané, ale speciální cenzura se zaměřila i na českou literární minulost a také,

---

⁴³ ČAPEK, K. *Sloupkový ambit*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1957, str. 244-245.

Citace pochází ze sloupku pro Lidové noviny z roku 1931, s názvem Případ s cenzurou.

jako v období předchozího světového válečného konfliktu, i na výukové materiály pro všechny stupně škol.⁴⁴

Již v září 1938 ale byly pozastaveny zákony dané 1. republikou a došlo ke snížení počtu vydávaných periodických titulů, k zákazu tisku některých knih a celkovému omezení tisku. Ve stejném měsíci byla zřízena Ústřední cenzurní komise, která měla za úkol kontrolovat tiskovou produkci a to formou předběžné cenzury. Cenzurní tlak ale velmi rychle sílil a po vypuknutí 2. světové války již byla předběžná i následná cenzura běžnou praxí; vykonávala ji souběžně česká protektorátní a německá správa.⁴⁵ Informace pro tisk byly cenzurovány, nevhodné články v jednotlivých vydáních se nahrazovaly předpřipravenými nekonfliktními texty, v ohrožení se ocitli autoři⁴⁶ i odpovědní redaktoři, byly ničeny knihy již vydané i ty teprve v sazbě. Pod přísnou cenzurou opět stanula i veškerá korespondence a pod vlivem celkové společensko-politické proměny se ocitly i pohlednice. Zavádělo se psaní popisek na spodním bílém okraji starým německým typem písma tzv. kurentem; české nápisy na již vydaných pohlednicích se přitom přetiskovaly nebo ručně zamazávaly.⁴⁷ Dramaticky se snížil počet nakladatelů, židovské podniky byly hromadně zavírány, kvalita pohlednic se snižovala, začaly převládat černobílé tisky.

Okupace narušila ekonomické poměry, válka omezovala materiální prostředky, byla nastolena řízená ekonomika, vše mělo prvotně sloužit zájmům říše. Nebyla respektována vlastnická práva, což se projevilo především u obyvatel židovského původu, jejichž majetek byl konfiskován a převáděn do rukou tzv. árijců. Tato arizace postihla také rodinu Stránských, majitelů Lidových novin, do kterých byla dosazena říšská správa, zavedena tuhá cenzura, odstraněn stávající šéfredaktor a jeho vybraný nástupce již kolaboroval s Němci.⁴⁸

Okupační úřady preferovaly podporu německého kulturního života, česká kultura byla, v době nástupu Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora, podřízena Ministerstvu (úřadu) lidové osvěty.

---

⁴⁴ Seznamy zakázaných knih viz kapitola 1. 5 Zakázané knihy a tiskoviny str. 40.

⁴⁵ JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Masová média – 2. přepracované vydání*. Praha: Portál, 2015, str. 344-345. ISBN 978-80-262-0743-6.

⁴⁶ Za svá díla a myšlenky byli transportováni do koncentračních táborů např. spisovatelé a novináři Josef Čapek či Karel Poláček, nebo kněz a spisovatel Arnošt Bass.

⁴⁷ Poválečné období přivodilo opačný efekt – byl nedostatek nových pohlednic, proto se zamazávaly německé nápisy a využívalo se neprodaných válečných zásob.

⁴⁸ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, str. 94-97. ISBN 978-80-7367-698-8.

Cenzurování periodického tisku mělo několik stupňů. Do redakcí byli přiděleni dva cenzoři a nejprve byl čten samotný rukopis, pak následovalo čtení v rámci tiskové přípravy a nakonec byla provedena cenzurní kontrola ještě jednou, v tzv. signálním výtisku periodika. Fungovala i následná cenzura, kdy byl obsah periodik posuzován i po jejich vydání. Odpovědnost nesli všichni zúčastnění, včetně samotného cenzora a tresty za chyby byly od peněžitých pokut, přes vězení, přesun do koncentračního tábora až po rozsudek smrti.

V době Protektorátu Čechy a Morava existovalo u nás na 2 200 titulů periodického tisku, činnost byla časem zastavena téměř 1 900 z nich – novinám, časopisům, úředním věstníkům. Zároveň s postupem války se snižovala kvalita periodik a výrazně také jejich materiálový rozsah.⁴⁹

Knižní trh poznamenávala cenzura v periodách, nejtvrďší období cenzury bylo v letech 1942–1944, s blížícím se koncem války došlo postupně k uvolňování.

1.4.3 Cenzura mezi lety 1945–1989

Konec 2. světové války znamenal pro oblast tisku nové naděje a možnosti, klasická a kvalitní literatura byla navíc státem podporována; vyjadřovala národní hodnoty a sebevědomí národa. Poměrně brzy však došlo k prvním konfliktům mezi politickými stranami a situace se začala přirostřovat. Přestože Košický vládní program⁵⁰ cenzuru s přesně danými pravidly neuzákonil, projevovalo se prosazování zájmů a omezování kritické role tisku.

Již v červenci 1945 nově vzniklé Ministerstvo informací oznámilo zastavení vydávání veškerého periodického tisku, kromě toho, který byl stranám Národní fronty povolen vládou. Zároveň také zrušilo tisk knih, i těch, které byly schváleny ještě v období protektorátu, a nově se směly vydávat jen ty knihy a publikace, které měly

---

⁴⁹ WÖGERBAUER, M., PÍŠA, P., ŠÁMAL, P., JANÁČEK, P. A KOL. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, svazek II., str. 915-930. ISBN 978-80-200-2491-6 (komplet) (Academia).

⁵⁰ Košický vládní program byl přijat v dubnu 1945; v 16 kapitolách formuloval zásady pro budování nového státu, vyrovnání s minulostí, posílil moc KSČ a prosadil zájmy SSSR, především v ohledu státní zahraniční politické orientace.

nové povolení od Ministerstva informací. Sankce a tresty byly různé, padnout mohl rozsudek vězení až na 3 roky, nebo také pokuta až ve výši 5 miliónů Kč.⁵¹

V následujících letech, i když cenzura oficiálně zavedena nebyla, tisk byl omezován mnohem více a politické strany, především KSČ, využívaly různé nástroje regulace. Otázky kolem cenzury a tisku vyvrcholily v únoru 1948 komunistickým převratem. Vymezení cenzury a její uzákonění v tom okamžiku bylo vlastně zbytečné, neboť KSČ zavedla svůj monopol moci a cenzuru prováděla ve svém stranickém duchu, pracovala se záměrnou neinformovaností a dezinformovaností občanů. Média se za svou činnost zodpovídala KSČ, ne již veřejnosti, pro kterou zde měla být. Stranickost začala být tím nejdůležitějším pro novinářskou práci. Novinář směl čtenáře informovat o světě teprve po politickém vysvětlení daných událostí, všechna sdělení procházela politickou selekcí, stíraly se rozdíly zpravodajství a komentářů, změnil se novinářský slovník... Média si nyní na sebe nemusela vydělat, tak jak tomu bylo v minulosti, aby mohla nadále existovat; náklady na jejich provoz převzala strana a zařadila je do státního rozpočtu.⁵²

Některým periodickým titulům byla zastavena činnost, u jiných nastala okamžitá změna vedení a přeobsazení redakcí, došlo k propouštění novinářů, kteří politicky nevyhovovali, nebo byli oponenty KSČ, začaly také zásahy proti církevnímu tisku.

Zatímco svět po 2. sv. válce dával více prostoru svobodným názorům a základním právům člověka, komunistické státy se daly směrem přesně opačným. Potlačování svobod včetně svobody projevu a volnosti konfese, striktní revize informací, omezení vlastnictví a podnikání, znárodňování...

Po převratu v roce 1948 komunisté tedy nepřevzali jen moc státu, ale zaměřili se i na řízení médií. Tento model veřejné komunikace byl založen na základech, které byly okopírovány ze Sovětského svazu. Model typický pro totalitní režim.⁵³ Komunistická cenzura pak fungovala po celé období trvání ČSSR.

Kulturní politika v období socialismu byla založená na dvou důležitých zásadách. Ta první, monopolní vlastnictví prostředků pro tisk, distribuci, pro zpřístupněných kulturních informací a uměleckých děl, byla splněna hned v prvních

---

⁵¹ WÖGERBAUER, M., PÍŠA, P., ŠÁMAL, P., JANÁČEK, P. A KOL. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, svazek II., str. 960-961. ISBN 978-80-200-2491-6 (komplet) (Academia).

⁵² KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, str. 168-172. ISBN 978-80-7367-698-8.

⁵³ Tamtéž, s. 137.

letech vlády KSČ, ovládnutím nebo zrušením příslušných institucí. Druhá zásada byla dlouhodobého charakteru – šlo o propagandistickou roli kultury v rámci režimu, kdy kultura má sloužit k upevnění moci a oslavě státního zřízení. Kultura získala nový směr, tzv. socialistický realismus.

Stranický cenzurní úřad fungoval již od roku 1948, o pět let později byl pak ustanoven úřad pro tiskový dozor – Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD), který se zaměřil na materiály teprve určené k tisku, prováděl dozor i nad kulturními akcemi. Cenzoři fungovali v rozhlase i v redakcích jednotlivých novin a časopisů. Z počátku byli cenzoři nekvalifikovaní, ale straničtí. Cenzorů bylo u nás asi 70, ale později jejich počet stoupl až na 300. Navíc zde působili i externí pracovníci cenzury.

Ke schválení byly předloženy první seznamy knih zpětně určených k prověření, k úpravám a seznamy knih, jejichž vydávání se má zastavit; šlo o knihy z oblasti beletrie, odborné publikace i díla katolická. Prověrkou také prošly postupně archivy veřejných knihoven.

Za této situace ve společnosti a v cenzurním systému byla nepřehlédnutelná také autocenzura, která byla jednotlivci uplatňována pod vidinou možných sankcí a postihů, profesionálních a existenčních komplikací, ale někdy také byla motivována pozitivně. Po převratu byla cenzura realizována na úrovni stranické, ale vzápětí došlo k překrývání se státní cenzurou; zpočátku šlo o regulační opatření a převzetí kontroly nad tiskem, později již o cenzuru ideologickou.⁵⁴ Média získala výchovně-politickou úlohu, v rámci socialistické propagandy bylo jejich úkolem působit na názory, smýšlení a jednání veřejnosti. Centralizovaný systém mediální sféry byl proto nutný, neboť takto bylo možno obsah médií důsledně kontrolovat, šířit jen ty informace, které měl občan vědět a samotná média tak řídit. Nejčastějším odůvodněním cenzurního zásahu byl obecný zájem, zájem pracujícího lidu, posílení linie socialismu – budování vlasti.

Podstatný význam pro oblast periodického tisku mělo zřízení Poštovní a novinové služby (PNS), jednotného a snadno kontrolovaného systému distribuce, pro který se inspirace našla v Sovětském svazu. Cílem byla sice bezchybná distribuce tisku, především Rudého práva, ale zároveň pomocí PNS mohl být z celoplošné distribuční sítě vyřazen jakýkoliv titul, u kterého se dodatečně shledala obsahová závadnost. Pod správu PNS patřily i novinové stánky a prodejny s tiskem.⁵⁵

---

⁵⁴ JANÁČEK, P. *Literární brak – Operace vyloučení, operace nahrazení, 1938–1951*. Brno: Host-
vydavatelství s.r.o., 2004, str. 191-192. ISBN 80-7294-129-1.

⁵⁵ Poštovní novinová služba (PNS) byla zřízena v roce 1953.

Na počátku 60. let byla dokončena dlouhodobá kontrola obecních kronik, což znamenalo, že část zápisů od konce 2. sv. války měla být z rozhodnutí cenzury z kronik vyřazena, z důvodu nevhodného obsahu mířícímu proti současné stranické politice. Kromě toho, kroniky od této doby měly vést pouze osoby prověřené, loajální KSČ nebo přímo členové KSČ.

V tomto období cenzura celkově zažila největší rozmach, s přijetím nového tiskového zákona v roce 1966 byla však její pozice legislativně pozměněna; současně však existence předběžné cenzury tak byla zlegalizována.

Tím se stala pozice mnoha novinářů v periodikách problematická, někteří odcházeli, jiní zvažovali různé postupy. Pod vlivem vládnoucí strany ovládající monopolně informační prostředky, při možnostech cenzury a neustálému manévrování na hranici ukončení činnosti či pracovních poměrů a následných postihů, nebyly příliš možnosti k protestním krokům či poskytování pravdivých a objektivních informací veřejnosti: „*Jen sama existence cenzury a zostrující se cenzurní praxe, před veřejností téměř úplně utajená a flagrantně porušující každý týden i značně omezená právní pravidla... představovala dostatečný casus belli*^{56,57}.

Následně došlo k uvolnění cenzurních zásahů a k celkovému oslabení kontroly médií přispěly pak události v období pražského jara. Rok 1968 byl konfliktním a hodnotícím rokem nejen pro cenzuru, ale pro i vládnoucí stranu – KSČ. Ozvaly se opakované požadavky na odstranění cenzury; ta pak nebyla prováděna ve vědeckých časopisech, dílech a publikacích, ani v umělecké tvorbě.

Nakonec v červnu 1968 byl cenzurní úřad zrušen a novým zákonem⁵⁸ byla cenzura označena za nepřípustnou a odpovědnost za obsah byla na vedoucích a šéfredaktorech. Nepřípustnost cenzury se projevila i na knižním trhu, kde se objevily knihy, které nesměly být z politických, ideových či uměleckých důvodů doposud vydávány, a jejichž autoři často žili již v exilu.⁵⁹

Vstup vojsk Varšavské smlouvy na naše území v noci z 20. na 21. srpna 1968 násilně ukončil krátké období pozitivních změn a svobod. Po těchto srpnových událostech došlo vzápětí k obnovení cenzurních opatření a Národním shromážděním

---

⁵⁶ *Casus belli* – výraz z mezinárodního práva označující dostatečný důvod resp. incident k vyhlášení války.

⁵⁷ HAMŠÍK, D. *Spisovatelé a moc*. Praha: Československý spisovatel, 1969, str. 13. 22-028-69.

⁵⁸ Zákon č. 84/1968 Sb z 26. 6. 1968.

⁵⁹ WÖGERBAUER, M., PÍŠA, P., ŠÁMAL, P., JANÁČEK, P. A KOL. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, svazek II., str. 1155-1158. ISBN 978-80-200-2491-6 (komplet) (Academia).

byl přijat zákon,⁶⁰ kterým se zřídila instituce Úřadu pro tisk a informace⁶¹ (ÚTI) a pozastavena byla také účinnost zákona, který zaručoval nepřípustnost cenzury, zakázána byla např. kritika SSSR, opět došlo k výraznému vymezení se vůči Západu. První zásahy nově vzniklého cenzurního úřadu cílily prioritně na periodický tisk, postupně cenzura pronikla do všech oblastí knižního, literárního a mediální světa.

Příkladem tehdejšího běžného zásahu cenzury v tomto období může být časopis *Tramp*,⁶² který začal oficiálně vycházet od března 1968; v tomto roce vyšlo tedy jen 10 čísel. Nejvýznamnější je dnes číslo 7, které bylo částečně věnováno akad. malíři Zdeňku Burianovi (rozhovor, titulní ilustrace). Toto vydání bylo dvakrát cenzurováno. Nejprve se do prodejní sítě dostalo jen 200 ks časopisu, neboť další náklad byl zastaven a ručně se černou barvou přetiskovalo na 500 ks časopisu v místě jednoho, cenzuře nevyhovujícímu, vtipu. Následný cenzurou již schválený dotisk pak má v zadní části dvě čisté stránky, provizorně označené jako Místo pro poznámky. Zároveň na titulní stránku bylo přidáno orámované oznámení pro čtenáře, informující o zahájení činnosti nového Úřadu pro tisk a informace.⁶³

Od 70. let získala větší prostor cenzura v různých formách autocenzury, která je většinou považována za jeden ze základních typů cenzury, i když její zásahy nejsou založeny na přímém rozhodnutí cenzurního úřadu. Vycházela především z obav a možných následných postihů, neboť stále větší odpovědnost za obsah a publikovaný materiál byla přenášena v médiích a v nakladatelstvích na pracovníky na různých stupních firemní hierarchie.

Na přelomu 60. a 70. let také došlo k téměř celoplošné výměně vedoucích pracovníků, za ty vhodné a prověřené, kteří si kontrolu materiálů již obstarávali sami, na základě svého přesvědčení, které bylo v souladu se zájmy tehdejšího státu. I tuto formu kontroly lze však přiřadit k autocenzuře. Tato opatření se netýkala jen periodického tisku, ale zahrnovala také nakladatelství, neboť i zde bylo třeba, po době uvolnění v letech 1967-1968, sladit nakladatelskou činnost s celkovým úsilím strany o další rozvoj socialistické vlasti a tento proces konsolidovat. Fungovala zde předběžná i následná cenzura, při které byly vyřazeny mnohé z již vydaných knih a následně pak

---

⁶⁰ Zákon č. 127/1968 Sb. ze 13. září 1968.

⁶¹ V roce 1968 vznikl Český a Slovenský úřad pro tisk a informace a v roce 1980 byl zřízen Federální úřad pro tisk a informace.

⁶² Časopis *Tramp*, měsíčník, oficiální zahájení vydávání od 1. 3. 1968, ve skutečnosti se jednalo již o 3. ročník. Předtím totiž časopis nevycházel oficiálně a ani celostátně. Se státním zřízením měla však problémy obsahové, ideové i autorské, vydávání bylo zastaveno a časopis obnoven až v roce 1990.

⁶³ Časopis *Tramp*, titulní stránka č. 7, vydání ze září 1968, viz Příloha C str. VI.

také již zmíněná autocenzura. Následná cenzura, pod rouškou kontrol a prověrek fungování jednotlivých institucí a jejich stávajících publikací, postihla také veřejné a školní knihovny.

Stav od počátku 70. let přetrvával posléze s drobnými obměnami až do revolučního roku 1989, od kterého dochází uvolnění cenzurních podmínek a následným podstatným změnám vedoucím k liberalizaci ekonomiky, obchodu, politiky...

1.4.4 Cenzura po roce 1990 a vnitrostátní legislativa

Základy pro zrušení cenzury a prolomení státního informačního embarga byly položeny listopadovou revolucí v roce 1989; o necelý půlrok později vstoupil v platnost první ze zákonů⁶⁴, jež to vše potvrdil. Přeměna tehdejšího mediálního systému probíhala souběžně s transformací celé společnosti tj. společensko-politickými změnami. Média byla odstátněna, což představovalo vytvoření nové mediální legislativy a oproštění se od vlivu stranického aparátu KSČ. Byl zrušen kontrolní Federální úřad pro tisk a informace a došlo k obnovení nepřipustnosti cenzury, což bylo poté začleněno i do Listiny základních práv a svobod. Ta je tedy vnitrostátním právním předpisem a je součástí našeho ústavního pořádku České republiky. Právo svobody projevu, právo na informace a jejich šíření a nepřipustnost cenzury byly pevně zakotveny v článku 17:

(1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.

(2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.

(3) Cenzura je nepřipustná.

(4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

(5) Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.⁶⁵

---

⁶⁴ Zákon č. 86/1990 Sb. z března 1990 – umožnil zároveň občanům i firmám vydávat periodický tisk.

⁶⁵ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. *Listina základních práv a svobod*. Hlava druhá – Lidská práva a základní svobody, Oddíl druhý – Politická práva, článek 17.

Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

K bodu 3) nejsou žádné výjimky, omezení či doplnění. K ostatním základním svobodám, obsažených i v dalších článcích Listiny, jsou pak uvedeny možnosti omezení zákony (a důvody při nichž mohou nastat), ustanovené trestním a občanským zákoníkem, autorským zákonem a dalšími právními předpisy. Ve všeobecné rovině je tedy cenzura nepřípustná, přesto je běžně prováděna následná cenzura tisku a ostatních médií právě s odvoláním na trestní zákoník; sledována je pornografie, projevy nenávisti, diskriminace a omezování svobod, tvorba poplašných zpráv apod. Formálně tedy v ČR dnes cenzura není, ale je nutné si uvědomit, že stále existuje poměrně silný vliv, různé formy zasahování či tlaku a zájem o chod médií; a to především ze strany orgánů politických a orgánů exekutivy.

V následujících měsících porevolučního období došlo k obnovení za minulého systému zrušených titulů, byla zakládána zcela nová periodika, měnilo se i vlastnictví stávajících. Legislativa se však teprve vytvářela, získávaly se zkušenosti, vývoj v tomto období byl proto spontánní. Neperiodický tisk se dočkal legislativního potvrzení změn v roce 1991, kdy bylo vydávání upraveno novým nakladatelským zákonem, který nahradil tzv. znárodňovací zákon z března roku 1949; ten vylučoval v tomto oboru soukromé podnikání a zahájil tvorbu podmínek pro začlenění nakladatelství všech velikostí do státní sféry.

Nový tiskový zákon⁶⁶ byl dlouhodobým záměrem, ale Poslaneckou sněmovnou prošel až v roce 2000. Důležitou změnou bylo odstranění registračního procesu a jeho nahrazení ohlašovací povinností a evidencí periodických tiskovin. Zákon zrušil také regulaci obsahu tisku, týkající se propagace války, fašistických ideologií, rasové diskriminace atd. Nejsou tedy již předepisována pravidla pro splnění obsahu, není jeho regulace, stát nemá právo rozhodnout o právu na vydávání nového periodika. Naopak byl zaveden tzv. institut odpovědi a dodatečného sdělení – v zájmu ochrany osob.

V poslední době se o cenzuře mluví ve spojení s projednávanou novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, což by mohlo vést k obavám médií z případných konfliktů a následných postihů při informování o některých tématech; a tudíž by mohlo dojít k omezení svobody projevu. Cenzurou se zabývali i poslanci, kterým byl předložen v roce 2013 návrh novely tiskového zákona, týkající se kauzy radničních periodik a jejich vydávání. Podle schválené novely byla zavedena částečná regulace těchto periodik.

---

⁶⁶ Tiskovým zákonem je označován zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů.

V roce 2015 došlo také k novelizaci zákona o regulaci reklamy.⁶⁷ Kromě jiného se dotkla také specifického druhu podnikání a to pohřebnictví. Doposud byl totiž obsah reklam v tomto oboru zákonem přísně regulován. Protože nepřipustnost cenzury je zakotvena v naší legislativě, nelze zde tento termín použít, přestože explicitní zákonné omezení v tomto případě bylo veřejností kritizováno a k cenzuře přirovnáváno. Novela vypustila výčet povolených informací a nyní je obsah reklam na činnosti v pohřebnictví na zadavateli; při zachování obecných požadavků stanovených zákonem o reklamě.⁶⁸

S pojmem cenzury se však v tisku setkáváme stále, v různých úrovních a formách – a to i po roce 2000. Často je také styl cenzury vázán na politickou sféru.

Dva příklady za všechny: Od roku 2012 se v Kohoutovicích, které jsou městskou částí statutárního města Brna, řeší kauza ohledně cenzury místního periodika – *Kohoutovického kurýra*. Členové opozice i nezávislí veřejně kritizují⁶⁹ dlouhodobou nezákonnou cenzuru ze strany redakční rady; připisují neuveřejňování svých příspěvků jejich obsahu, který se zabývá problémy Kohoutovic a kritikou vedení Kohoutovic. Přitom články, dle příspěvovatelů, splňují zákonné podmínky. Na jaře letošního roku dokonce byla jednou z opozičních zastupitelek podána žádost o poskytnutí bezplatného právního zastoupení v případě podání žaloby a na následné zastupování při soudním sporu, neboť opět došlo v radničním periodiku k neuveřejnění jejího článku s tematikou zpronevěry peněz.

Druhým místem, kde se potýkají také již po několik let s obdobným problémem, je Újezd na Lesy, ležící u východní hranice hl. města Prahy, směrem na Český Brod. Újezd reprezentuje městskou část Praha 21, je tedy jedním z 57 samosprávných celků a byl pověřen státní správou pro další tři městské části (Koloděje, Klánovice a Běchovice). Rozkol mezi zastupiteli ohledně cenzury tj. neotiskování konfliktních článků, nebo jejich úprav před tiskem navodil situaci, kdy kromě oficiálních radničních listů s názvem *Újezdský zpravodaj* vzniklo ještě další periodikum, vydávané čtvrtletně a na vlastní náklady jedním z opozičních zastupitelů města a nazvané *Svobodné újezdské listy*. Ty vycházely v letech 2011 až 2015 a jak píše jejich vydavatel: „Začal jsem jej vydávat jako reakci na hanebnou cenzuru radničního *Újezdského zpravodaje* (ÚZ) nastolenou tehdejší radní, posléze místostarostkou Karlou Jakob Čechovou (TOP

---

⁶⁷ Zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy. Novela vyšla ve Sbírce zákonů pod č. 202/2015 Sb., účinnosti nabyla ke dni 17. srpna 2015.

⁶⁸ Zákon č. 40/1995 Sb., Článek I. Obecná ustanovení, § 6a Činnosti v pohřebnictví.

⁶⁹ KOHOUTOVICE. *Nezávislý zpravodaj k dění v Kohoutovicích*. [online]. [cit. 2016-09-25]. Dostupné z <http://www.kohoutovice.org/>

09). Cenzura se poprvé projevila v lednovém čísle roku 2011 a v různých obměnách, formách a intenzitě přetrvává dodnes (září 2015)! V březnu 2011 jsem vydal černobílý „DODATEK K CENZUROVANÉMU VYDÁNÍ ÚJEZDSKÉHO ZPRAVODAJE“. Do něho byly zařazeny příspěvky od 11 občanů, z toho dvou zastupitelů, včetně mne, kterým nebyly bez jediného slova ze strany radnice, resp. redakce ÚZ články otištěny v březnovém ÚZ. Ve většině případů se přitom ani nejednalo o politické příspěvky a u některých se jednalo o pravidelné přispěvatele.... Současný šéfredaktor ÚZ Vojtěch Varyš zase potvrzuje otištění článků, ty pak nevyjdou, nebo až za čtvrt roku, když ztratí na své aktuálnosti, připisuje k článkům svoje dehonestující názvy, mění autorství apod.⁷⁰

Na *Svobodné újezdské listy* volně navázal v roce 2015 časopis *Oko*, který je rozšířen o další rubriky, již na něm nepracuje jen jediný člověk, ale spolek *Oko*, redakční rada a i po grafické stránce je vytvářen na profesionální úrovni. Časopis opět není financován z veřejného rozpočtu. Oba časopisy jsou k dispozici také na internetu.

1.5 Zakázané knihy a tiskoviny

Zakázané knihy a spisy se řešily mnohem dříve, než se zrodil knihtisk, již ve starověku byly ničeny knihy, pokud se autor – nebo obsah díla – dostal do náboženských či ideových konfliktů.⁷¹ I některé ručně psané a následně opisované byly církví a panovníky buď sledovány a trpěny, nebo přímo zakázány. To, která kniha je vhodná a která by měla být zakázána, stanovovala kritéria ohledně ideové nezávadnosti textů, která si tvořila církve od okamžiku, kdy začala mít dozor nad publikovaným slovem. Církev vytvořila dogmatická hlediska, kterými zapovídala ty spisy, neslučující se s jejími pravdami, všeobecnými pravdami podporovanými katolickou církví nebo šlo o výroky věroučně závadné; tedy o materiály heretické.⁷²

---

⁷⁰ DUCHEK, P. *Svobodné újezdské listy*. [online]. [cit. 2016-09-25]. Dostupné z

<http://www.svobodnyujezd.cz/casopis-ok/svobodne-ujezdske-listy-2/>

⁷¹ Církev, jakožto dozor nad slovem, zakázané knihy vyhlásila poprvé již na nikajském (maloasijské město Nikaia) koncilu r. 325, kdy byl heretikem nazván alexandrijský kněz Arius; z církve byl exkomunikován a jeho knihy bylo nařízeno zničit.

⁷² Hereze pochází z řeckého *hairesis* volba; teologický či myšlenkový názor neslučující se s katolickou vírou. Hereze používáno ve spojení s kacířstvím; heretik, tj. kacíř.

V nemilosti bylo i použití slov tzv. nevhodných, nebo urážející mysl zbožných osob, světců či církev samotnou.

V průběhu staletí se kritéria měnila a upravovala, přidávala se nejen díla, ale také autoři. Pro církev i světskou moc byl přelomovým okamžikem knihtisk, kdy nastala možnost knihy (a v nich obsažené myšlenky) šířit ke čtenářům mnohem rychleji a hlavně ve větších objemech. Gutenbergův vynález byl však nejen zlomovým bodem v dějinách, ale pro cenzory také pohromou, kterou nazývali ďábelským vynálezem.⁷³ Proto bylo velmi rychle přistoupeno ke všeobecnému zpřísnění cenzury.

Dalším krokem církve, ale i panovníků, byla evidence zakázaných knih tzv. *libri prohibiti*. Vznikaly tak různé seznamy a doporučené přehledy, které sjednotil v roce 1558 papež Pavel IV. v jeden, poprvé pojmenovaný jako Index⁷⁴ a rozčleněný do tří částí. První část obsahovala autory, jejichž veškerá díla byla, ať již z jakýchkoliv důvodů, zakázána. Druhý oddíl byl seznam autorů a jmenovitě ty jejich spisy, které byly zakázány. Poslední část pak tvořila zakázaná díla anonymních autorů a kacířů. V roce 1564 byl na tridentském koncilu tento – již aktualizovaný a doplněný o pravidla ediční politiky a četby knih – seznam knih uznán za univerzální a všeobecně přijat. Bývá proto označován také jako Tridentický index. Navíc do indexu na koncilu byly zařazeny všechny vydané knihy bez impressa, nebo vydané bez souhlasu církve.⁷⁵ Na aktualizaci indexu před a v průběhu tridentského koncilu pracovala církevní komise, do jejíhož čela byl jmenován pražský arcibiskup Antonín Brus.⁷⁶ Ten se pokusil zvrátit nejen rozvrat uvnitř církve (rozdělení katolíků a protestantů), ale také vyjmout některé knihy ze seznamu zakázaných. Bez úspěchu se o to snažil např. v případě spisů reformního myslitele a humanisty Erasma Rotterdamského.

Index zakázaných knih vydávaný Vatikánem byl téměř čtyři sta v platnosti a průběžně aktualizován. Začleněna do něho byla nevhodná díla nekatolická, politická, zábavná, erotická i díla směřující proti tehdejší morálce. Na seznam se tak dostali nejen učenci a myslitelé včetně starověkého Platóna či Aristotela, ale i díla renesančních tvůrců, vědců, učenců, díla teologická, reformátorská, filozofická, spisy katolíků podezřelých z hereze, později i literatura beletristická např. knihy H. Balzaka

⁷³ VĚDECKÁ KNIHOVNA V OLOMOUCI. *Libri prohibiti – zakázané knihy v proměnách času ve Vědecké knihovně v Olomouci*. [online]. © 2008-2016 [cit. 2016-09-05]. Dostupné z: http://www.vkol.cz/data/soubory/hf/libri_prohibiti.pdf

⁷⁴ *Index libri prohibiti* resp. *Index librorum prohibitorum*

⁷⁵ VOIT, P. *Encyklopedie knihy – starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: nakl. Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, I. díl, str. 154-155 a 529-530. ISBN 80-7277-312-7.

⁷⁶ Antonín Brus (1518–1580) byl 8. pražský arcibiskup, a zároveň velmistr řádu křížovníků s červenou hvězdou.

nebo A. Dumase. Ve svých počátcích index obsahoval na 600 zakázaných autorů, při aktualizaci v době mezi světovými válkami jich zde bylo jmenováno již téměř 5 tisíc.

V té době, tedy ve 30. letech minulého století, byla římskou cenzurou posuzována také kniha Adolfa Hitlera *Mein Kampf*. Vatikánu se nelíbily především rasisticky motivované myšlenky, ale kniha se na indexu nakonec neobjevila – z doposud nejasných důvodů. V roce 2005 se konalo v německém Münsteru církevní setkání, v rámci něhož se uskutečnilo i vědecké sympozium na téma knižní cenzura, Index zakázaných knih a katolická církev. Odpověď na otázku, proč se *Mein Kampf* nedostal do indexu, zde s jistotou nezodpověděl ani Hubert Wolf, profesor zdejší univerzity a odborník na tematiku zakázaných knih. Ten dokonce jako první historik a vědec obdržel povolení k přístupu do vatikánských archivů do sekce inkvizice a do správy seznamu zakázaných knih.

Index Vatikán přestal oficiálně uznávat k 16. červnu 1966, přičemž jeho poslední verze vyšla v roce 1948, dodatek pak o deset let později. To, že přestal být seznam Vatikánem uznávaný, však zároveň neznamená, že knihy v něm uvedené se automaticky staly pro katolickou církev přípustnými a vhodnými. Podle Vatikánu je četba těchto knih stále hříchem, ale nikomu již za to nehrozí od církve trest či postih. V tom je podstatný rozdíl oproti minulosti, kdy pro katolíky nejen platil, pod hrozbou trestů, zákaz tyto knihy číst, ale i je vlastnit.

U nás první soupis zakázaných děl, nazvaný *Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající*, vytvořil jezuitský kněz Antonín Koniáš v roce 1724 a po vzoru římských indexů ho zpracoval.⁷⁷

V období josefínského osvícenství, došlo opět na prověření Koniášova seznamu a knih, které byly zničeny. Výsledkem byl nový dekret a přísnější kontroly nad knihami, které vycházely, neboť se ukázalo, že tiskárny, knihovny i majitelé knih se snaží obcházet regulační a cenzurní nařízení, že se dostatečně nedodržuje předběžná cenzura. 80. léta 18. století tak byla ve znamení recenzování děl a tzv. osvícenského boje, přičemž názor na to, co je a není vhodné, rozumné, kulturní a přípustné se dělo často bez ohledu na konfesi, nepřipustnými se stávaly neosvícené náboženské knihy i beletristická literatura.⁷⁸

---

⁷⁷ Antonín Koniáš a přehled závadných bohemik viz kapitola 1.4 Vývoj cenzury v tisku na našem území str. 19.

⁷⁸ WÖGERBAUER, M., PÍŠA, P., ŠÁMAL, P., JANÁČEK, P. A KOL. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, svazek I., str. 130-136. ISBN 978-80-200-2491-6 (komplet) (Academia).

Další početné seznamy zakázaných knih a periodického tisku na našem území se pak vážou k porevolučnímu období v polovině 19. století. V té době vyšel seznam tisků zakázaných v monarchii a následně v letech 1853–1863 vycházely nepravidelně seznamy zakázaných děl, vydaných mimo monarchii, v policejním věstníku *Zentral-Polizei-Blatt*. Jednalo se především o cizojazyčné texty; důraz byl kladen zvláště na práce s aktuální tematikou uherského povstání, německých revolučních událostí, francouzských událostí v roce 1851, na válečné konflikty týkající se monarchie atd. Pražské policejní prezidium pak evidovalo soupisy konfiskátů českých knih, tisků a periodického tisku; v seznamech jsou noviny, časopisy, kalendáře, ale i díla kritizující katolickou církev, díla evangelického zaměření a opět politické spisy a práce historické. Na seznamy se dostaly i práce stojící v cestě církevním dogmatům tj. texty vědecké, podporující např. darwinovské myšlenky nebo tisky týkající se sexu a výchovy dětí a mládeže, určené široké veřejnosti. Zvláště prohibita erotická, včetně lékařských pojednání pro veřejnost, byla v tehdejší prudérní společnosti považována za velmi nebezpečná. Tisková produkce se tedy dostala pod dohled, předávána byla v rámci jednotlivých úřadů pravidelná hlášení, dokumentovaly se jednotlivé kauzy, sledování byli redaktori, autoři i tiskaři, cenzurní opatření a regulační nařízení se vyvíjela i podle aktuální situace v monarchii.

Beletrii zasáhla cenzurní opatření také, ale ne v tak velké míře jako tomu bylo u textů s obsahem politickým a náboženským. Ovšem oblastí, kde se cenzura snažila, a to až do zániku monarchie, prosadit výrazně své zájmy, byla tzv. populární literatura neboli lidová četba. Sem patřily tzv. krváky, krvasy, tedy krvavé romány⁷⁹, nebo pirátské, indiánské a rytířské příběhy a také pikantní romány. Čtivo, které se obsahově nemohlo srovnávat s klasickou beletrií, ale zato bylo jednoduché, podněcovalo fantazii, dokázalo čtenáře pobavit nebo udržet v napětí, nevyžadovalo ani hluboké znalosti a celospolečenský přehled. Základem krvavých románů byla buď fikce, nebo se autor inspiroval příběhy a legendami z historie, kriminálními případy, mnohdy však zcela po svém zpracoval i skandální či senzační náměty a aktuální události (vražda císařovny Sissy, smrt (sebevražda) korunního prince Rudolfa a jeho milenky, Dreyfusova aféra).

---

⁷⁹ Spisovatel a malíř Josef Váchal (1884–1969) byl sběratelem krvavých románů, které u nás vycházely v letech 1850–1905. Např. *Vídeňský kat* (1873), *Tajnosti klášterů neapolských* (1865), *Krvavá svatba aneb Mořský loupežník benátský* (1874). Sám ve svém románu *Krvavý román* (1924) tvrdí, že dnešní svět daleko předčí jakýkoliv krvavý román a mnohdy i naši fantazii, že historické knihy a kroniky jsou vlastně přehledem vražd, masakrů a násilných činů.

Tyto tisky či sešitová vydání se často dostávaly k čtenářům formou kolportáží, tedy pomocí osobní donášky. Knižnímu trhu se mnohdy vyhnuli vydavatelé záměrně, protože věděli, že tato literatura nese státem a cenzurou označení závadnosti a někdy i zákazu. Svě čtenáře si však díla vždy našla, výhodou byla i nízká cena; u sešitových vydání se pak jednalo i o postupné dokupování celé série, což bylo časem policií v rámci regulace tisku zakázáno. Tato literatura byla úřady, cenzurou i různými institucemi, občanskými aktivitami a vzdělávacími spolky označována jako škvár, brak, šmejd, jed, nemoc, nákaza apod. Jejich autoři pak byli společností odsuzováni jako zcela bez vědomostí, mravních zásad, bezcharakterní a nenadaní.

Na seznamy zakázaných a zkonfiskovaných se dostaly i jiné tiskoviny např. reklamní letáky, často z důvodu urážky mravopočestnosti či urážky císaře. Do jedné řady s nevhodnými krvavými romány a špatnou literaturou však byla již na přelomu 19. a 20. století v našich zemích řazena i díla, dnes považována za klasická. Odsouzen a zakázán příp. konfiskován byl např. román francouzského spisovatele Emila Zoly *Nana*, nebo některá díla ruského spisovatele Lva Nikolajeviče Tolstého.

Odmítání lidové literatury se znovu ve větší míře projevilo s nástupem 20. let minulého století, kdy tato literatura začala být nazývána literárním brakem. Nový knihovnický zákon z roku 1919 dokonce zakázal lidovým knihovnám nákup a půjčování takto označených knih – detektivek, kovbojek a indiánek, krvavých románů a senzační literatury, tisků posouzených jako pornografie atd. Na seznam zakázaných knih se dostal např. i román *Milenc lady Chatterleyové* anglického spisovatele D. H. Lawrence.⁸⁰ Cenzura ho zakázala zařadit do knižního prodeje, povolení k vydání bylo pouze pro subskribenty⁸¹ jako soukromý tisk.

Další období, kdy u nás kulminoval boj proti tzv. lidové četbě, přišlo v prvních letech 2. světové války a pak velmi výrazně po roce 1948, kdy se dostala ke slovu komunistická kulturní politika.⁸²

Ve 30. letech min. století, v době nástupu fašismu k moci, byly zakázány knihy podporující nebo nesoucí fašistické myšlenky. Jejich aktuální soupis vyšel v roce 1937, jako jedna z kategorií zakázaných knih, v *Seznamu knih a písní zakázaných v Československu*. Což byl seznam neperiodických tisků, vytvořený mosteckým

---

⁸⁰ Vydávání románu *Milenc lady Chatterleyové* nebylo omezeno jen u nás, ve Velké Británii byl román označen za pornografický a vydán směl být jen přísně cenzurovaný, odsouzen byl i v USA.

⁸¹ Subskripce – předplatné pro schválené soukromé osoby; román nebyl určen k veřejnému šíření a půjčování, směl se dostat jen k vymezené a evidované skupině osob.

⁸² JANÁČEK, P. *Literární brak, Operace vyloučení, operace nahrazení 1938–1951*. Brno: nakladatelství Host, 2004, str. 55-59. ISBN 80-7294-129-1.

policejním inspektorem Františkem Frenzelem a ve finále zahrnující zakázaná díla od vzniku 1. republiky. F. Frenzel svůj soupis tiskovin rozdělil na tři hlavní oddíly: zakázané publikace fašistické, pornografickou literaturu a díla tematicky zaměřená na socialismus a marxismus.⁸³ Frenzel ve své příručce, která sloužila především výkonným orgánům – tedy policii, četnictvu, celníkům a také knihovnám, jmenoval více než 3 000 titulů v různých jazycích. Česky a slovensky jich zde bylo jen 600 ks. Nejslavnější zakázanou knihou byl ve 30. letech román *Fortinbras* autora Františka Zavřela, líčící poměry ve fiktivní republice, v níž někteří spatřovali tehdejší Československo. První vydání bylo zkonfiskováno, druhé již bylo cenzurou silně upraveno.⁸⁴

Doba okupace spolu se vznikem Protektorátu Čechy a Morava s sebou přinesla nová nařízení (např. zákaz produkce a šíření tiskovin ze Sovětského svazu), vyloučení z prodeje knih s komunistickým obsahem nebo nepřátelským vůči Německu a také seznamy zakázaných knih, na kterých se ocitli i mnozí prvorepublikoví autoři a političtí činitelé. První vydání seznamu se uskutečnilo v roce 1940 pod názvem *Seznam zakázaného a nežádoucího písemnictví v Protektorátu Čechy a Morava*. Příkladem konání německé cenzury je dílo Karla Čapka, který zemřel tři měsíce před obsazením českých zemí nacistickým Německem. Do té doby jeho hojně vydávané tituly každým rokem po zásazích úřadů řídily, posledním vydaným byla v roce 1942 nekonfliktní *Dášenska*. Naopak na index zakázaných knih se rychle dostala *Bílá nemoc*, *Hovory s T. G. Masarykem* a *Válka s mlouky*. Z veřejného prostoru však nezmizely jenom tyto tři spisy, ale kompletně celé dílo Karla Čapka. V aktualizovaných seznamech zakázaných knih se pak objevila i jména autorů spojená s marxistickou nebo židovskou tematikou, knihy autorů problematických – německých exulantů, ale také různé články, divadelní hry, díla historické vědy a protiválečná. Zakázána byla tvorba Viktora Dyka, Karla Poláčka, Jaroslava Haška, Edvarda Beneše... Kromě konfiskace a ničení jejich knih postihovaly okupační úřady také v Protektorátu žijící autory, z nichž mnozí byli deportováni do pracovních a koncentračních táborů. Seznam zakázaných tiskovin byl aktualizován, rozšiřován a vliv na jeho vývoj měla také postupující válečná situace. Nejprůběžněji cenzura – předběžná i ta následná – fungovala

---

⁸³ FRENZEL, F. *Seznam knih a písní zakázaných v Československu*. Vydavatel František Fenzel, Státní polic. expozitura v Hoře Svaté Kateřiny, 1937, str. 4-12. Náhled titulu viz Příloha D str. VII.

⁸⁴ NÁŠ SMĚR – Magazín pro českou národní politiku a moderní historii. Veliký, K. *Cenzura! Zakázané knihy I. republiky*. [online]. © 2008-2015 [cit. 2016-09-05]. Dostupné z: <http://nassmer.blogspot.cz/2013/09/cenzura-zakazane-knihy-i-republiky.html>

v letech 1942–1944. V návaznosti na aktualizace byly v rámci následné cenzury prováděny kontroly v tiskárnách, knihkupectví, knihovnách i školách a nalezené knihy konfiskovány. Poslední seznam vydaný v době existence Protektorátu Čechy a Morava zahrnoval již na 4 000 záznamů, přičemž se nejednalo jen o jednotlivé publikace, ale také celá díla, ročníky či série.⁸⁵

Následující období tvrdé cenzury a zákazu knih přišlo spolu s Komunistickou stranou Československa, která se vedení v zemi oficiálně chopila v únoru 1948. Pomocí cenzury si upevňovala svou moc a řídila a kontrolovala média. Velmi brzy bylo zřejmé, že je nutné vytvořit kompaktní seznamy zakázaných knih a tiskovin, neboť jednotliví cenzoři měli různé názory, postupovali nesystematicky a chybělo vzájemné propojení. První seznam zakázaných knih byl vytvořen již na podzim 1948, ale týkal se především knihoven, které podle něho vyřazovaly jednotlivé knihy a autory. Seznamy závadných knih⁸⁶ byly znovu sestavovány při dalších prověrkách knihoven v roce 1953. Knihy určené ke zničení byly vlastně recyklovány, neboť poskytly materiál pro výrobu knih nových, zřízením označených jako hodnotné a správné pro naši společnost.⁸⁷ Z knižních fondů měly být odstraněny:

- a) Literární brak (dívčí romány, krvavé romány atd., neboť pokleslou tvorbu socialistický člověk nepotřebuje),
- b) Detektivní příběhy, romány a povídky (např. populární série s detektivem Leonem Cliftonem tzv. cliftonky, vycházející u nás již od roku 1906),
- c) Pornografie a erotické romány,
- d) Okultní a spiritistická literatura,
- e) Politicky nevhodné knihy a knihy autorů poúnorové emigrace,
- f) Umělecká literatura (dekadentní, s prvky formalismu, naturalismu apod.).

Pracovníci Ústavu dějin KSČ vypracovali dva seznamy označené č. 1 a č. 2, současně vznikl i soupis s názvem *Seznam nepřátelské, závadné, zastaralé a nežádoucí literatury*, což byla na další léta základní pomůcka pracovníků cenzorské úřadu - Hlavní správy tiskového dohledu. Kromě státních knihoven se postih

---

⁸⁵ WÖGERBAUER, M., PÍŠA, P., ŠÁMAL, P., JANÁČEK, P. A KOL. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015, svazek II., str. 936-948. ISBN 978-80-200-2491-6 (komplet) (Academia).

⁸⁶ Závadné typy literatury – přehled cenzorských definic viz Příloha E str. VIII.

⁸⁷ ŠÁMAL, P. *Soustružníci lidských duší*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2009, str. 63. ISBN 978-80-200-1709-3.

konfiskace a následného ničení knih týkal také klášterních knihoven v době rušení klášterů, kde část knižních fondů byla klasifikována jako bezcenná a šla do stoupi.

S postupem let normalizace se soupisy zakázaných autorů a závadných knih proměňovaly a doplňovaly. Přibyla exilová literatura, samizdat, knihovny byly znovu recenzovány. Na počátku 70. let vznikl nový index – *Literatura závadného politicko-ideového a protistátního charakteru*. Tento index nebyl definitivní, byl i nadále doplňován, neboť přibývalo autorů, kteří neprošli stranickými prověrkami, nebo se politicky projevovali v nesouladu se zájmy státu. S nástupem 80. let cenzura a dohled ztrácejí na síle a vytrvalosti, zakázání autoři sice ještě nejsou oficiálně vydáváni, ale již se o těchto možnostech diskutuje ve státních nakladatelstvích i na Svazu českých spisovatelů. S listopadem 1989 pak komunistickými orgány vytvořené seznamy závadné literatury okamžitě ztrácejí platnost.

1.5.1 Libri prohibiti

Revoluce v roce 1989 znamenala zahájení transformace celého našeho mediálního systému, nástup liberalizace, demokratických principů. V tomto duchu se proměňovala i celá společnost. Občané naší republiky získali zpět základní svobody a práva, zároveň došlo v oblasti tisku k podmínkám, jaké zde v celé jeho historii ještě nebyly. Cenzura je nepřijatelná, regulace obsahu tisku je vymezena zákony. Čtenáři neznají hranice, k dispozici mají literaturu celého světa. Přesto je potřeba připomínat minulost, znát podmínky, ve kterých se čtenáři pohybovali dříve, uvědomovat si opatření, cenzurní zásahy, regulační nařízení i zákazy, které ve sféře tisku panovali. Proto již necelý rok po listopadové revoluci vznikla *knihovna Libri prohibiti* – knihovna zakázaných knih.⁸⁸ Své sídlo našla tehdy v pražské Podskalské ulici, nyní je umístěna na Senovážném náměstí.

Základ knižního fondu v počátcích představovalo na 2000 knih, dokumentů, spisů a časopisů z majetku knihovníka, vydavatele samizdatové literatury a signatáře Charty 77 Jiřího Gruntoráda. V rámci zájmu svobodného přístupu k informacím, neovlivnitelnosti a nezávislosti, je knihovna soukromá, fungující na principu finančního donátorství od jednotlivců i společností, dobrovolné práce a s podporou např. Magistrátu hl. m. Prahy, Ministerstva kultury ČR, Ministerstva zahraničních věcí ČR

---

⁸⁸ Knihovna *Libri prohibiti* – www.libpro.cz

a ve spolupráci např. s Knihovnou Václava Havla nebo Ústavu pro studium totalitních režimů.

V současné době jsou již knižní fondy značně rozšířeny a rozděleny do několika hlavních fondů, v nichž samizdatová a exilová literatura stále převažuje. Sběrka v této oblasti je průběžně doplňována a knihovna má zadanou stálou poptávku po všech dokladech z tohoto období, které se mohou nacházet u nás i v cizině.

Hlavní fondy knihovny:

- 1) České a slovenské exilové, válečné a krajanské monografie a časopisy,
- 2) Samizdat – český, slovenský a výběr cizojazyčného,
- 3) Polská podzemní knihovna – dokumenty z let 1970–1989, mapující také spolupráci polského a českého disentu,
- 4) Archivní fondy – především dokumenty a spisy týkající se porušování lidských práv, nepublikované práce, drobné tiskoviny a fotografie, osobní fondy,
- 5) Audiovideo – samizdatové a exilové nahrávky např. bytových seminářů, hudby, amatérské filmové tvorby.

Kromě práce s knižními fondy se knihovna *Libri prohibiti* věnuje také publikační a výstavní činnosti a dalším projektům - literárním večerům či proměnám skautského slibu v různých zemích a během historie skautingu. Zahájena byla také časově a finančně náročná digitalizace archivních fondů včetně audio a video nahrávek. Zatím jsou pro badatele, studenty i zájemce z řad veřejnosti zpřístupněny elektronicky studentské časopisy z 60. let 20. století.

1.6 Názvosloví a pojmy

V každé oblasti lidské činnosti se lze setkávat s různými pojmy a názvy, oblast tisku, cenzury a kronik nevyjímaje. Tyto pojmy jsou charakteristické pro daný obor a v jistých případech jsou natolik specifickou záležitostí, že nejsou pro laika běžně srozumitelné. Mohou vycházet z odborné terminologie, často se také využívá přeneseného významu slova, ale jejich základy lze nalézt také ve slangu a v počestění cizích slov v tzv. importaci. Ta se ostatně v průběhu staletí odehrávala napříč národními jazyky a obohacovala tak slovní zásobu tohoto oboru.⁸⁹

---

⁸⁹ Importace výrazů byla ovlivněna dobou, vývojem technik, migrací obyvatelstva; např. v češtině užívaný filigrán (též průsvítka či nepřesně vodoznak) pochází z lat. slov *filum* (nit) a *granum* (zrno), v angličtině se užívá slova *watermark*, ve francouzštině *filigrane*.

Zároveň však tím také dochází k tomu, že tato tzv. hantýrka či profesionální žargon, který nemusí být napříč oborem v daném jazyku vždy všude stejný, nenalézá uplatnění v mluvě širší veřejnosti. Základním pojmům jako je cenzura, redaktor, korektor, citát, kronika⁹⁰, titulěk, knihtisk, tiskový font nebo tiskový náklad rozumíme, patří ke všeobecným znalostem, není proto třeba je zde objasňovat. Ale jsou zde ostatní, se kterými se v jiné činnosti nesetkáme, nebo mají odlišný obsahový význam. Pro ucelenější přehled je proto příhodné uvést stručný přehled základních pojmů a názvů.

Deadline – z angl., ve významu uzávěrka nebo konečný, hraniční termín pro odevzdání podkladů.

Glyf – grafická podoba znaku, písmene.

Errata – z latinského slova *erratum* = chyba, pomýlení, omyl. Jedná se o přehled chyb, které byly ve vydané knize zachovány, přestože kniha prošla korekturou. Errata se vkládají do knih před jejich distribucí na samostatném listu, většinou do zadní části. Často obsahují i omluvu čtenáři.

Faktor – člověk, organizující práci v tiskárně po technické stránce.

Illuminátor – z latinského slova *illuminare* = osvětlit příp. osvítit; umělec zabývající se knižní malbou. Velký rozmach iluminátorů byl v době ručně psaných textů, knihtisk jejich pozici oslabil, ale nezrušil. Tištěná ilustrace byla mnohem levnější a rychlejší.

Impresum – z *lat.*, ustálený soubor údajů na počátku výtisku (např. na titulní straně). Impresum falešné či fingované – záměrná mystifikace všech nebo jen některých údajů před čtenářem příp. censorem. Impresum neúplné – záměrná absence některých údajů týkajících se výtisku (např. vynechání místa tisku).

Imprimatur – písemný souhlas s tiskem v rámci předběžné cenzury nebo písemná forma souhlasu schválení tiskové podoby díla, kterou udělí autor nebo korektor.

Inkunábule – z latinského spojení *in cunabula* = v kolébce; označení prvotisků. Za zrod prvotisků se považuje období od vynálezu knihtisku (ca 1447) do roku 1500.

Kapitálka – velké písmeno latinské abecedy uzpůsobené na výšku střední, tedy na velikost běžných malých písmen tzv. minuskulí.

Layout – z angl., návrh celkové vzhledu tiskoviny, její grafická úprava, rozvržení textu.

Liteřina – z latinského slova *litera* = písmeno. Liteřina je tzv. písmenkový kov neboli slitina pro určitý druh tiskové techniky, která se využívala již od počátků knihtisku až téměř do konce 20. století. Kovová sazba pro tisk.

---

⁹⁰ Kronika – zde ve významu pamětní kniha obecní, kronika obce/města. Pojem kronika, letopis, anál, dělení kronik, kronikářské zápisy viz kapitola 2 Kroniky str. 51.

Makulatura – z latinského slova skvrna, tzv. poskvrněný papír čili chybně potištěný, odpadový. V tiskárnách se dodnes používá k prokládání jednotlivých vrstev čerstvých tisků, dříve se zpracovával a využíval k vyztužení desek knih, nebo jako karton a vazebná lepenka.

Marginálie – z latinského slova margo = okraj; ručně psané poznámky na okraji rukopisu nebo menším písmem tištěný komentář na vnitřním/vnější okraji stránky vedle hlavního textu. Měl za úkol pomoci lépe vnímat a pochopit myšlenkově složitý text. Realizovány jsou jednoduché marginálie v podobě znaku či číslic, klíčových slov, i v podobě delšího vysvětlujícího textu.

Nohy – dolní hrana tiskoviny.

Pamětnice – farní pamětní kniha, tj. kronika dané farnosti.

Parchant – chyba v zalomení textu, kdy vznikne samostatný řádek na začátku stránky, ale logicky i graficky náležející na předcházející stranu jako poslední řádek uvedeného odstavce. Někdy se používá označení sirotek.

Patitul – list umístěný před samotným titulním listem knihy. Může obsahovat např. pouze rok vydání, logo tiskárny/vydavatelství, nebo menším písmem doplňující informace ke knize týkající se autora, překladu, vydání.

Patka a bezpatka – označení druhu písma, kdy buď písma mají, nebo nemají tzv. patky (viz serif), příčná zakončení. Typickým představitelem patkového písma je Times New Roman, bezpatkové písmo je pak často používaný Arial nebo Verdana.

Pérovka – obrázek s vysokou obrysovou ostrostí, tvořen jediným tónem, tj. pérová kresba.

Praporek – styl zarovnání sazby, textu; buď vlevo, nebo vpravo.

Přideštlí – druhá strana přední desky knihy.

Rozpálený text – text se zvětšenými mezerami mezi jednotlivými písmeny nebo slovy.

Serif – patka u písmene, původně vzniklá zásekem dláta, nebyla vždy jednotná. Podporuje horizontální vnímání textu, uplatnil se proto v psaných i tištěných písmech. Rozlišujeme serifová (patková) a bezserifová (bezpatková písma). Viz patka a bezpatka.

Šotek – tiskařský, sazečský, redakční šotek – tisková chyba měnící původní význam např. záměna popisek u fotografií, nebo jen jedno písmeno ve slově.

Špígl – německého slova der Spiegel = zrcadlo. Plán sazby, sazební obrazec, rozvržení tiskoviny; má vliv na vnímání, přehlednost a čitelnost textu.

Vata – text, který není nutný tzv. vycpávka, prodloužení.

Vdova – opak parchanta. Řádek chybně stojící na konci stránky, ale náležející k následujícímu odstavci na další straně.

Vakát – prázdná, čistá, nepotištěná strana (záměrně).

2 KRONIKY

2.1 Historiografie a historické prameny

Historiografie neboli v širším slova smyslu dějepisectví je všeobecný popis dějin, ovšem s ohledem na literaturu je dějepisectvím míněno písemné zachycení významných událostí, zápisy za určitá období, různé seznamy či informace o činnosti státních či církevních institucí. Jedná se tedy o celou řadu písemných pramenů, ať již ručně psaných nebo tištěných. Pramenem pak zde je rozuměna informace, tj. to, co bylo v dané době zaznamenáno, vypovídá o této době a navozuje i širší souvislosti.

Historické prameny jsou tedy obvykle děleny do těchto skupin a podskupin:

1) psané (písemné),

2) nepsané

- prameny hmotné,
- prameny obrazové,
- prameny tradiční, zachované v paměti tj. ústně předávané.

Vzhledem k obsahu této práce je nutné se zaměřit na již zmíněné prameny písemné, týkající se oblasti záznamů a popisů událostí. Ty nejpodstatnější z nich, tedy kronikářské zápisy, můžeme nalézt již v pozdní antice, ale jako dominantní typ historiografické literatury se prosadily až ve středověku, kdy se pojem kronika používal i pro jeden z tehdejších epických žánrů. Kroniky se v počátcích vyznačovaly jednoduchým stylem, chronologickou řadou, vírou v Boží prozřetelnost⁹¹ a všestranností v otázkách dějin, později se texty stávaly barvitějšími, obsahy utříděné a mnohdy kronikář doplnil i své vlastní názory a hodnocení.

Velmi podobné prvním kronikám, ale na nižším typovém stupni jsou pak anály⁹², nazývané také letopisy. Nenáročné, i s ohledem na vzdělání samotného autora, často praktické záznamy, zahrnující dobu určitého roku, s jednoduchým chronologickým řazením, stručnými větami, objektivními informacemi, bez autorských hodnocení nebo vzájemných propojení s jinými souvislostmi. Někdy byly přepracovány a změněny na kroniky. Zřejmě nejjednodušším pramenem v této skupině je pak záměrný nebo impulzivní záznam provedený do jiného písemného pramene. Typickým

⁹¹ Boží prozřetelnost – ve smyslu Boha, který má dokonalou kontrolu nad vším děním na Zemi, je hlavním hybatelem dějin a událostí, nic se neděje zcela nahodile.

⁹² Anály – původ slova z latinského *annus* tj. rok.

příkladem, který je obvyklý i v dnešní době, je písemná poznámka důležité události v životě jedince zapsaná do kalendáře nebo diáře.

Tabulka 1: Stručné dělení pramenů písemných

Prameny úřední	listiny - veřejné - soukromé - podle obsahu - podle místa vydání	příkazy	listy se sdělením	úřední knihy	akta, spisy, záznamy
Prameny soukromé	korespondence	rodinné paměti, vzpomínky	vlastní životopisy	deníky	osobní fondy
Prameny narativní – vyprávěcí memoriální	evidence světců (martyrologia)	evidence zemřelých (nekrologia)	kalendáře	pamětní knihy církevní	soupisy členů atd.
Prameny narativní – vyprávěcí historiografické	nápisy a záznamy	katalogy, genealogie a soupisy	anály čili letopisy	kroniky, historie	pamětní zápisy a popis gest – činů
Prameny biografické	životopisy a životy světců a panovníků	paměti	vlastní životopisy – autobiografie	deníky	
Prameny hagiografické – o světcích	životopisy	popis smrti – mučednictví	vyprávění o světcích legitimních i fiktivních		
Prameny vědecké	vědecká – odborná a populárně vědecká díla				
Prameny literární	literární díla především krásné literatury	písemné zachycení lidové slovesnosti, ústních tradic			
Prameny publicistické	periodické tiskoviny - noviny - časopisy	neperiodické tiskoviny - letáky - plakáty - brožury			

Zdroj: Alena Kvasničková, 2016 (vlastní třídění a uspořádání)

2.2 Kroniky a počátky kronikářství

Kroniky⁹³ jsou řazeny mezi prameny literární vyprávěcí, pamětní a historiografické. Dále mohou být tříděny na písemnosti institucionálního charakteru, což je nejpočetnější skupina zahrnující např. obecní a školní kroniky, a písemnosti soukromé, kam řadíme např. rodinné kroniky a paměti. Hlavním důvodem jejich vzniku bylo a zůstává, uchování informací - odkazu pro budoucí generace. Kroniky tak plní i důležitou funkci společenskou.

Kroniky nevznikaly nahodile, ale byly psány záměrně, obvykle na vyžádání určitého zadavatele dříve např. panovníka nebo církevní instituce, nebo z vůle autora. Typickým rysem kroniky jsou záznamy v chronologických řadách, dělené do stanovených období a zachycení událostí současnosti, v určité lokalitě, regionu nebo ve společenství lidí, sdružujících se s určitým cílem nebo na základě nějakého zájmu.⁹⁴ Kronikou v pravém slova smyslu by tedy nemělo být označováno zpracování vzdálenější a dávné historie zpětně, tady se pak jedná např. o historické pojednání, historii nebo doplňující retrospektivní záznam. Dalším znakem kroniky je, že nevzniká nesystematickým postupným dopisováním, ale využívá za daný časový úsek (obvykle rok) data sebraná, se kterými autor kroniky pracuje – třídí je, řadí, dává do souvislostí atd. Existují však různé druhy kronik a zápisy v nich se liší způsobem zpracování, obsahem, a také podléhají ovlivnění stávající dobou a nakonec do určité míry i samotnou osobou kronikáře, který má vždy své subjektivní vidění.

Autory prvních kronik na našem území nalézáme v řadách duchovních, což vyplývá z toho, že ve středověku, v období minimální gramotnosti, byla nositelem kultury a vzdělání právě církve.

Středověkou kronikou, která položila základy českého kronikářství, byla třídílná *Kronika česká*, sepsaná latinsky ve 12. století děkanem chrámu sv. Víta v Praze. Samotná postava Kosmy, autora kroniky, má však svá tajemství, umocněná i tím, že kronika se nedochovala v prvopise.⁹⁵ Kosmas v kronice podal uceleně přehled dějin od nejstarších prvopočátků našeho národa přes vznik přemyslovského státu až do své současnosti. První část je tedy postavena na legendách předávaných ústní tradicí,

---

⁹³ Slovo kronika má svůj původ v řečtině, základem je slovo *chronos* = čas.

⁹⁴ Lokalita je např. obec, město, farnost, škola. Společenství např. dobrovolní hasiči, divadelní ochotníci, skauti.

⁹⁵ KOSMAS, *Kronika Čechů. Chronica Boemorum* (překlad z latiny). Praha: nakl. Argo, 2011, str. 6. ISBN 978-80-257-0465-3.

druhá část je pak zachycení vyprávění svědků a toho, co si již sám dotyčný pamatoval. Třetí díl je pak věnován Kosmově současnosti⁹⁶ a vládě Soběslava I.

Na dílo Kosmy, kterému se již v jeho době dostalo mezi vrstvou domácích vzdělavců pochvalného ocenění, navázali ještě ve stejném století další dva autoři. Vznikl tak *Letopis tzv. Kanovníka vyšehradského*, který pokračuje v líčení dějin vlády knížete Soběslava I. a událostí, jichž byl sám autor přímým účastníkem. *Kronika Mnicha sázavského*, jejímž autorem je neznámý mnich ze Sázavského kláštera je pojata odlišně. Mnich doplnil dalšími informacemi – především o klášteře – přímo Kosmův opis rukopisu *Kroniky české*, který měl Sázavský klášter k dispozici. V zápisech pak mnich pokračoval i v období po smrti Kosmy.⁹⁷ Pozdními pokračovateli Kosmovými pak byli další, latinsky píšící duchovní.

Ještě v období posledních Přemyslovců kroniky vznikaly v klášterech, jako např. významná *Zbraslavská kronika*⁹⁸, započatá opatem kláštera Otou a dokončená opatem Petrem Žitavským. Ta je pokládána za představitelku středověkých kronik, jak obsahově, tak po literární úrovni, a pro budoucí období představovala ideál a bohatý zdroj informací, ze kterého čerpali Žitavského následovníci. Petr Žitavský měl výhodu při tvorbě kroniky ve svém výjimečném postavení – byl nejen opatem významného kláštera, ale také aktivním a důležitým politickým činitelem, byl vzdělaný, zcestovalý a měl velmi dobrý přehled nejen o místním, ale také celoevropském dění. Zaznamenával tedy mnohé z toho, co věděl přímo on, ale o informace usiloval všemi směry; měl i osobní zpravodaje. Chápal také závažnost a význam listinných pramenů, které pro kroniku využíval.⁹⁹

Ze stejného období je i *Kronika tak řečeného Dalimila*, specifická rýmováním a tím, že je to první česky psané historické dílo. S příchodem Karla IV. však dochází v oblasti historiografie ke změnám. Karel IV. založil pražskou univerzitu, všeobecně se proměnila světská i církevní společnost a na základě toho všeho kvantitativně i kvalitativně se rozšířila latinská i česká literatura. Karel IV. podporoval historiografickou produkci, zadával psaní kronik, nechával sepisovat životy svatých. Přesto nevzniklo žádné dílo, které by výrazně předčilo Kosmovu kroniku či

---

⁹⁶ Kosmas se narodil pravděpodobně kolem poloviny 11. století a zemřel roku 1125.

⁹⁷ BLÁHOVÁ, M., HRDINA, K. a TOMEK, V. V. *Pokračovatelé Kosmovi: Kronika Mnicha sázavského, Pokračování Kosmovy kroniky podle kapitulního rukopisu G5*. Překlad z latiny. Praha: nakl. Svoboda, 1974, str. 5 a 192-196. Členská knihovna.

⁹⁸ Zbraslavská kronika zaznamenává události z let 1253-1338.

⁹⁹ HEŘMANSKÝ, F. *Čtení o Karlu IV. a jeho době*. Překlad z latiny. Praha: nakl. Svobodné slovo-Melantrich, 1958, str. 10-11.

Zbraslavskou kroniku. Nejvýznamnější kronikou z této doby je původně kronika Františka Pražského, kterou pak přepracoval a doplnil kanovník pražské kapituly Beneš Krabice z Weitmile.¹⁰⁰

Výraznou postavou byl Vavřinec z Březové, přímý účastník husitského období v 15. století. Byl vzdělaným univerzitním mistrem i zámožným pražským měšťanem a své literární schopnosti zúročil v latinsky psané *Husitské kronice*, která byla nejen historickým záznamem revolučního období, ale i dílem politickým, se subjektivními myšlenkami autora, kritikami a polemikami.¹⁰¹

Dobu Jiřího z Poděbrad i předcházející léta husitská zachycují *Staré letopisy české*, což je soubor různorodých soudobých zápisů bezprostředního svědectví měšťanů, nižší šlechty i duchovenstva. Část záznamů se ztratila, zbývající následně zhodnotil a vydal historik František Palacký pod názvem *Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527*.

Středověké kroniky mají hodnotu nejen pro historiky, ale jsou také zajímavé z literárního hlediska, neboť velmi často prezentují typ dobové prózy příp. poezie. Jako četba byly velmi oblíbené i po zavedení knihtisku, a proto se kronikami nazývala i taková díla, která soudobému pojetí kronik nikterak neodpovídají.¹⁰² První tištěnou kronikou v českém jazyce a na našem území je *Kronika trojanská* (po roce 1476); v jejím případě jde o překlad latinské prózy ze 13. století, parafrázující francouzskou veršovanou skladbu Benoita de Sainte-Maure.¹⁰³ Slovo kronika v názvu knihy je zde vzato spíše jako synonymum k historii, historické próze.

Z počátků období raně novověkého dějepisectví vyniká *Kronika česká* Václava Hájka z Libočan. Zadavatelem kroniky byla česká katolická aristokracie, která Hájkovi dala k dispozici i své archivy. Tento katolický duchovní kroniku sepsal během několika let nejen ve snaze předvést své literární ambice, ale také jako formu zábavné četby. Hájek se proto netrápil nedostatkem věrohodných pramenů či jejich ověřováním, a své dílo pojal částečně jako fikci, kde popisoval vymyšlené osoby a události, upravoval si

---

¹⁰⁰ Kronika Beneše Krabice z Weitmile viz kapitola 3.1 Cenzura v kronikách na území Čech str. 71.

¹⁰¹ MAREČKOVÁ, M. *Materiály k vývoji české historiografie (do počátku 18. století)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, str. 97-100. ISBN 80-210-2597-2.

¹⁰² BARTOŇ, J. *O kronikách obcí*. 2. upravené vydání. Praha: Sekurkon s.r.o., 2007, str.11-12. ISBN 978-80-86604-29-9.

¹⁰³ VOIT, P. *Encyklopedie knihy – starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: nakl. Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, I. díl., str. 501-502. ISBN 80-7277-312-7.

minulost, dopouštěl se ale i historických omylů. Jeho kronika byla velmi populární, stala se i oblíbeným vlasteneckým čtením, dokonce ji jako zdroj využívali mnozí další autoři, domnívající se, že fakta v ní uvedená jsou důvěryhodná.

V následujících staletích, spolu s dalšími možnostmi přístupu alespoň k základnímu vzdělání, kroniky a historické zápisy a různé soupisy již nejsou jen záležitostmi duchovních, ale nastupují na scénu městští kronikáři, učitelé a lidoví písmáci. Z počátku se, zvláště na venkově, jednalo spíše o jednodušší zápisy, záznamy o narození a úmrtí, o výkyvech počasí, vlivu na úrodu a následných problémech, obdržených mzdách. Často šlo o laiky, kteří zaznamenávali události z vlastního popudu.¹⁰⁴ Zápisy měli tedy význam zpočátku rodinný, mnohdy to byly i jen poznámky v rodinných modlitebních knížkách, kalendářích. Postupně se z těchto roztržitých poznámek staly celistvé zápisy, které zaznamenávaly těžký život venkovského obyvatelstva.

Přelom 18. a 19. století s sebou přinesl velké společenské a politické změny, osvícenství mělo vliv na vědu, národnostní uvědomění, na teologický výklad dějin a postavu člověka jako takového, který již není řízen vůlí Boha, ale je aktivní a svůj osud může ovlivnit. Latinu v české odborné historiografii začala zastupovat němčina, česky psané práce byly výjimkou.

Příkladem sečtělého lidového písmáka, jehož zápisy jsou cenným zdrojem informací o tehdejší životě a poměrech, a které ovlivnily i smýšlení čtenářů, je František Jan Vavák.¹⁰⁵ Jeho *Paměti*, psané česky prostým slohem, ale čtivě, s mnoha poznámky, zachycující období let 1770–1816 na Poděbradsku a sousedním Českobrodsku. Nejsou však omezeny jen událostmi lokálními, ale Vavák v nich popisuje vše, o čem věděl, co mělo spojitost s jeho životem: vládu Marie Terezie, korunovace, vojnu s Turky, robotu a panstvo, lidové zvyky, živelní pohromy, úmrtí obyvatel, přidává místopis atd. *Paměti* F. Vaváka, rychtáře z Milčič, se dochovaly v jediném rukopise v soukromém držení, ale nezůstaly bez povšimnutí. Čerpal z nich např. Alois Jirásek při psaní *F. L. Věka*. Jako samostatné dílo o šesti knihách byly *Paměti* F. J. Vaváka vydány v roce 1907.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ HROMÁDKA, T. *Kroniky*. II. upravené vydání. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2006, str. 4.

¹⁰⁵ František Jan Vavák (1741–1816), vlastenec, představitel obrozenecké generace, písmák, rychtář v Milčicích poblíž Českého Brodu.

¹⁰⁶ Dílo pod názvem *Paměti Františka J. Vaváka souseda a rychtáře Milčického z let 1770–1816* vydal Jindřich Skopec v Praze roku 1907. Počet knih šest. Cena jedné knihy 3 K.

Do první poloviny 19. století nebylo psaní kronik nijak regulováno, záleželo na autorovi či zadavateli jak bude výsledné dílo vypadat. Pak se problematikou kronik, které byly na různých úrovních vedeny, začali zabírat úředníci správních složek.

2.3 Nařízení o pamětních knihách obecních, výzvy a další legislativa

Na kroniky, jejich obsah a uspořádání se zaměřil nejvyšší český purkrabí Karel Chotek, který v nich viděl důležitou součást historiografie a hledal i možnosti jejich praktického využití. Nejprve se snažil znát návrhy úřadů a církve, nakonec se inspiroval v sousedním Bavorsku a v srpnu 1835 nechal vydat první nařízení, guberniální výnos s velmi podrobnými metodickými pokyny. Nařízeno tak bylo povinné zakládání pamětních knih, od 1. ledna 1836, a to ve všech městech, městysech a obcích světské i duchovní vrchnosti.¹⁰⁷

Chotkův výnos byl také tím prvním, kterým do zřízení a vedení kronik začal zasahovat stát. V nařízení se ve 14 bodech detailně popisoval obsah kronik, jak celkově kroniky vést, kde je uchovávat, co by měla osoba splňovat a také bylo přidáno naučení ohledně dohledu příslušného úřadu. Kroniky měly obsahovat pravdivá líčení, neboť v tom je podstatná cennost každé kroniky, zaznamenávat události místního charakteru, počasí a jeho anomálie, zvyky a obyčeje dané lokality, významné události a návštěvy, zmíněna byla i vhodnost příloh v podobě situačních plánků, obrazů obce apod. Doporučen byl kvalitní papír a inkoust, povinností číslování stránek a následné svázání a opatření pečeti úřadu.¹⁰⁸ Podmínka, která způsobila, že se nařízení nesetkalo s pochopením a kroniky nebyly dle Chotkových představ zakládány, byla povinnost kroniku psát latinsky nebo německy. Omezilo to totiž výběr kronikářů, lidoví písmáci píšící česky je vést nemohli, úředníci měli čím dál více další práce a vrchnost zakládání kronik příliš nepodporovala, většinou v nich nespatořovala nutnou záležitost.¹⁰⁹ Není tudíž jasné, kolik pamětních knih vlastně na základě tohoto nařízení vzniklo, neboť žádná povinná evidence pamětních knih neexistovala. Z nařízení také

---

¹⁰⁷ Pamětní knihy a kroniky jsou zde zástupná slova, v celém dokumentu se tyto pojmy prolínají.

¹⁰⁸ HROMÁDKA, T. *Kroniky*. II. upravené vydání. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2006, str. 4.

¹⁰⁹ GOŠOVÁ, R., KAŠUBOVÁ, M. a ŠOTNAROVÁ L. *Jak vést kroniku obcí a měst*. Brno: nakladatelství MC, 2006, str. 12.

jasně vyplývalo, že není možné stanovit jednotný vzor kronik pro všechna města a obce, že je nutné důvěřovat schopnostem kronikáře.

Další podnět pro zakládání kronik přišel v prosinci 1888, kdy se v monarchii oslavovalo jubileum – čtyřicáté výročí panování císaře Františka Josefa I. V té době byl vydán v Praze text s výzvou k zakládání pamětních knih, podpořen byl i životopisem císaře a jubilejní hymnou. Text vyzdvihoval vlastenectví, důležitost záznamů a jejich zachování pro budoucí generace. Nakolik se tato výzva ujala, není opět zřejmé.¹¹⁰

1. světová válka byla natolik zlomovou událostí v životě obyvatel, že v prvních měsících po jejím vypuknutí byla vydána výzva o zachycení válečných událostí v každé i sebemenší vsi. Tuto výzvu koncem roku 1914 zrealizovalo Zemědělské muzeum a Muzejní komise agrárního dorostu, nebyla však úspěšná.¹¹¹

V říjnu 1918 vznikla Československá republika a bylo nutno pro ni stanovit nové zákony. Návrh na vydání zákona o pamětních knihách obecních přednesl člen Národního shromáždění prof. dr. Srdínko v lednu 1920:¹¹²

Nyní, když v historii našeho národa nastal takový mezník důležitý, jako jest převrat z října 1918, jest to dostatečným vybidnutím, abychom od toho dne počali zakládati pamětní knihy obecní, tedy kroniky, a sice v celé republice.

*Aby bylo jisto, že se tak stane bezpečně všude, – není možno se spoléhati na dobrou vůli jednotlivých obcí – pojal jsem myšlenku, pokusiti se v kulturním výboru o to, dokázati, že snad by se to mohlo provésti zákonem.*¹¹³

Návrh zákona byl souhlasně vyslyšen, přijat a ve druhém čtení odsouhlasen. Zákon o tom, že každá obec v republice je povinna vést kroniku obsahoval jen čtyři stručné body a byl platný od v letech 1920–2006.¹¹⁴

V následujících letech byla ještě vydána doplňující směrnice¹¹⁵, stanovující náležitosti kroniky, osobnost kronikáře, nápomocnou a dozorčí letopiseckou komisi, povinnost kroniku zpřístupnit veřejnosti na 14 dní každé 3 roky a nařizující vedení kronik také na Slovensku a v oblasti Podkarpatské Rusi. Zároveň bylo také myšleno na

---

¹¹⁰ GOŠOVÁ, R., KAŠUBOVÁ, M. a ŠOTNAROVÁ L. *Jak vést kroniku obcí a měst*. Brno: nakladatelství MC, 2006, str. 12-13.

¹¹¹ Tamtéž, str. 13.

¹¹² POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČR. Digitální depozitář. *Národní shromáždění československé 1918–1920*. 113 schůze, v pátek 30. ledna 1920. [online] [cit. 2016-09-11] Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/113schuz/s113001.htm>

¹¹³ Celá řeč prof. dr. Srdínka v roce 1918 a schválení zákona o pamětních knihách viz Příloha F str. X.

¹¹⁴ Zákon o pamětních knihách obecních č. 80/1920 Sb. viz Příloha G str. XIII.

¹¹⁵ Rok 1921 – nařízení vlády RČS č. 211/1921 SB, později nahrazeno č. 169/1932 Sb.

vzdělávání kronikářů a od roku 1924 byly proto pořádány jednodenní kronikářské kurzy. Kroniky musely již být nahlašovány, začala se vést jejich evidence, nařízena byla kontrola vedení kronik státním úředníkem.

V období 2. republiky a následného Protektorátu Čechy a Morava bylo nařízeno předání kronik¹¹⁶ na okresní úřady a pak jejich převoz do zemských archivů v Brně a Praze. Zodpovědnost za akci měli okresní hejtmani. Kroniky tak byly vlastně obcím a městům zabavovány resp. odebírány, ale faktem je, že na některých místech přistoupili k nařízení po svém: kroniky odevzdávali v kopiích, narychlo pořizovali falzifikáty nebo prokazovali jejich ztrátu, zničení při likvidaci zakázaných knih nebo požárech.¹¹⁷ Originály pak ukryli. Po dobu války pak většina kronikářů kroniky nevedla nebo záměrně se jejich psaní vyhýbala, stejné to bylo s kronikami školními.

Podle nové směrnice byly v období okupace zřízeny také kronikářské poradny u každého okresního osvětového výboru. Krajsí referenti pak měli za úkol pravidelně o funkci poraden a kronikách informovat Ministerstvo školství a národní osvěty.¹¹⁸

Doba a události 2. světové války včetně předmnichovského období pak měly být do kronik doplněny zpětně a pravdivě, k čemuž vydala výzvu v roce 1945 nově ustanovená Muzejní a archivní sekce při Zemském národním výboru. Doporučen byl i sběr a uchování válečných materiálů, fotografií a letáků. Zahájeno bylo i navrácení kronik, buď přímo na vyžádání jednotlivých obcí, nebo hromadně na okresy, znovu bylo nutno ustanovit kronikáře a mnohdy, při ztrátě či zničení kroniky, začít se sepisováním kroniky nové.¹¹⁹

Poválečné a především pouťorové události roku 1948 vyvolaly mezi kronikáři obavy z dalšího vývoje jejich činností; jak se ukázalo, oprávněné. Kronikářská činnost byla značně zpolitizována a to na celou dobu trvání socialismu u nás. Kromě kronikářské práce, která měla klást důraz především na mapování rychle se rozvíjející současnosti po přijetí socialismu, měli se kronikáři věnovat i soustavné politicko-výchovné práci, včetně práce s mládeží. Nejprve byla vydána nová směrnice pro kronikáře v roce 1950, pak následovala směrnice Ministerstva školství a kultury o vedení kronik z roku 1956. Okresní odbory školství a kultury pak měly mít dozor nad prací kronikáře i nad jeho politickým proškolením.

---

¹¹⁶ Z okresu Český Brod byly takto odevzdány kroniky z 82 obcí.

¹¹⁷ V českobrodském okrese zničení kronik potvrdili v obci Přistoupim a v Louňovicích.

¹¹⁸ PUBAL, V. *Kroniky a kronikáři*. 2. vyd. Praha: Ústřední muzeologický kabinet Národního muzea v Praze, knižnice Muzejní práce, 1976, str. 39-42.

¹¹⁹ HROMÁDKA, T. *Kroniky*. II. upravené vydání. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2006, str. 4-5.

Tato situace trvala až do roku 1989, ve kterém byla péče o kroniky přenesena na základě nového zákona¹²⁰ na obce. V té době ale již začalo být zřejmé, že na mnoha místech kroniky psané dlouhodobě vůbec nebyly nebo postupně zanikly, o práci kronikáře buď nebyl zájem, příp. vedení obcí nechtělo tuto činnost podporovat a kronikáře zaměstnávat, jinde se kroniky nenávratně ztratily...

Nový zákon o kronikách pochází z roku 2006¹²¹, kdy se problematika obecních kronik začala opět projednávat na půdě sněmovny. Do úvahy byla vzata starší, doposud platná legislativa a její nařízení, které se často již neshodovaly se současnou moderní dobou. Nový zákon č. 132/2006 Sb. přinesl změny pro kronikáře i obce, do praxe zavedl např. možnost psaní kronik tak, jak tomu bylo doposud – tedy ručně, ale zároveň i možnost tvorby kronik v elektronické podobě. Tímto zákonem došlo i ke zrušení legislativy prvorepublikové, tedy zákona č. 80/1920 Sb. a vládního nařízení č. 169/1932 Sb., o pamětních knihách obecních.

2.4 Druhy kronik a jejich specifika

Kronika, ve smyslu pamětní knihy s chronologickými záznamy, se v průběhu historie vyvíjela, neexistuje tedy pouze jedna jediná forma. Státní legislativa minulého století i ta současná se zabývá pouze tzv. kronikami obecními tj. kronikami měst, městysů a obcí. Pro ostatní druhy kronik buď regulace není, nebo je vydána metodika příslušným orgánem.

Kroniky obecní

Velmi často byli obecními kronikáři učitelé, kteří zároveň vedli i kroniku školní, starostové obcí, úředníci nebo vzdělanější a sečtělí řemeslníci či rolníci. V období socialismu pak především politicky důvěryhodný občan. Nejtradičnější kronikou obecní byla donedávna ručně psaná kronika, dnes ji často nahrazuje elektronická verze. Není sice žádným zákonem nařízen vzhled kroniky, úprava zápisů nebo přesný obsah, ale kronikáři by měli vycházet z metodických pokynů a doporučení pro psaní kronik. Kroniky obvykle předkládají po úvodu celkový popis obce, stručné dějiny, vývoj politický a hospodářský. Pak následují jednotlivé kapitoly týkající se daného roku: obecní záležitosti, veřejný život obce a události kulturní a sportovní, přehled počasí, pohyb obyvatelstva, školství a sociální poměry apod. Kronikářský zápis schvaluje před

---

¹²⁰ Zákon č. 367/1990 Sb.

¹²¹ Zákon č. 132/2006 Sb. o kronikách obcí viz Příloha H str. XIV.

jeho oficiálním zapsáním nebo vytištěním kroniky zastupitelstvo obce nebo zvolená komise. V případě ztráty kroniky, nebo výluky psaní záznamů se pak kronika zpětně doplňuje tzv. retrospektivním zápisem za určité období. Věcné chyby se v kronice zpětně opravují formou dodatečného zápisu. Začernování či přelepování částí textu není dovoleno. Ke kronice se doporučuje pořizovat přílohy ve formě fotodokumentace, či tiskovin, které mohou být přímou součástí kroniky v případě vazby kroniky. U ručně psané kroniky, která může být graficky ztvárněná např. perokresbami, je příloha přikládána samostatně, stejně jako např. přílohy na audio a video nosičích, které je nutné evidovat a číslovat. Kroniky obecní jsou majetkem obce, nikoliv kronikáře, uchovávány mají být na obecním úřadě tak, aby byly chráněny před sluncem vlhkostí, prachem a poškozováním. Podle zákona je do obecních kronik možné nahlížet v úřadem stanovené hodiny nebo na vyžádání. Po 10 letech od sepsání je doporučeno originál kroniky přemístit do příslušného oblastního archivu.

Kroniky školní

Tyto kroniky byly zakládány již od počátků 19. století, někdy jen formou seznamů a výčtem důležitých událostí. Později se informace v nich začaly rozšiřovat a kromě školních záležitostí se v nich často dočteme i o situaci v daném regionu či dokonce o dějinných událostech ve světě, které měly dopad na život místních obyvatel. Někdy to také byly jediné kroniky v obci, nebyly vázány předpisy a jejich forma záležela na schopnostech daného učitele. V roce 1892 vyšly zásady pro vedení školních kronik, doplněné o půlstoletí později, a tím byly omezeny možnosti informací v obsahu. Základem školních kronik se staly tři díly: statistika, dějiny školy a stálá data. Zakázáno bylo vpisování poznámek, subjektivní popis poměrů na škole, kritika rozhodnutí školských úřadů apod. Stejně tak bylo zakázáno vymazávání nebo znehodnocování nevhodných zápisů a věcných chyb. Školní kroniky v době Protektorátu Čechy a Morava měly být podle nařízení úřadů ukončeny rokem 1939 a od roku 1940 byla povinnost založit nové, stručnější.

Kroniky rodinné

Stručné zápisy, které se později změnily v rodinné kroniky a paměti, lze nalézt nejčastěji v rodinných biblích, modlitebních knížkách či v kalendářích. Rodinné kroniky však bývaly někdy i několikavazkové a mnohdy se nevěnovaly jen konkrétní rodině a jejím příslušníkům, ale zachycovaly i život a události daného města či lokality, mapovaly kolísání cen, výdaje za různé práce či služby apod.¹²² Kroniky a paměti

---

¹²² PUBAL, V. *Kroniky a kronikáři*. 2. vyd. Praha:Ústřední muzeologický kabinet Národního muzea v Praze, knižnice Muzejní práce, 1976, str. 17.

sepisoval buď některý z členů rodiny, nebo byly zadávány na zakázku. Na Českobrodsku je známá *Rodinná kronika Rottovská*, poměrně útlý svazek sepsaný místním redaktorem Jozefem Miškovským¹²³, která mapuje historii této rodiny v letech 1630–1930. Rottové, kteří později měli v držení slavné železářství u Rotta na Starém Městě pražském, pocházeli ze Skramníku a z Milčic u Českého Brodu a spřízněna s nimi byla i spisovatelka Karolina Světlá. Rodinnou kronikou je zde také označována kniha Marie Strettiové s názvem *O starých časech a dobrých lidech*, líčící historii rozvětvené rodiny v průběhu 19. století a na počátku 20. století. M. Strettiová byla pravnučkou vědce a vůdčí osobnosti obrozeneckého hnutí Josefa Jungmanna a v knize zachytila rodinnou historii, návštěvy přátel, setkání v literárních a uměleckých kruzích, ale i život v Praze a především v Kostelci nad Černými lesy, kam se její rodina přestěhovala.

Kroniky farní

Většina zápisů ve farních kronikách se datuje až od poloviny 18. století, tedy od doby, kdy byly úředně zakládány. Některé farnosti je vedly i dříve, ale obsahově se zaměřovaly jen na církevní záležitosti dané lokality. Od konce 18. století byly kroniky kontrolovány, neboť se v nich začaly objevovat i zápisy překračující církevní záznamy – popis společnosti, válečné události, kritika vlády panovníka apod. Kronikáři byli jmenováni duchovní, zápisy do kroniky však mohl provádět i pověřený farník, který vlastně přepisoval text duchovního správce. Farní kroniky bývaly doplňovány výstřižky z novin, fotografiemi, perokresbami a někdy i zdobnými ornamenty. V okamžiku, kdy začali duchovní zaznamenávat i události ovlivňující život na jejich farnosti, nebo popisovali opravy kostela, zanášeli tak do kronik i mnohé cenné údaje týkající se tehdejšího běžného života – ceny, seznamy místních řemeslníků, přírodní pohromy a výkyvy počasí apod.

Kroniky dělnické

Také dělníci resp. dělnické hnutí mělo své kronikáře, zapisovatele historie. Kroniky dělnické byly psány pro veřejnost, měly představit těžký život dělnické třídy, sociální problémy, počátky dělnického hnutí, stávky, oslavy. Bývají v nich líčeny i politické názory. Tyto kroniky mají tedy zcela jinou formu než běžné obecní kroniky, zaměřují se prioritně jedním směrem, neevidují např. počasí, kulturní události, nezabývají se seznamy obyvatel. V rámci dělnického hnutí lze narazit i na kroniky rodinné.

---

¹²³ Jozef Miškovský knihu vydal v roce 1930, u příležitosti nedožitého stých narozenin Karoliny Světlé (vlastním jménem Johanny Nepomuceny Rottové).

Kroniky závodní

S rozvojem průmyslu a technickou revolucí stoupal počet továren, závodů, podniků. Proto zrod závodních kronik je nutné hledat již ve 2. polovině 19. století, kdy majitelé chtěli mít zaznamenánu historii svého podnikání. Kronikářem byl obvykle jmenován některý z úředníků a obsah kroniky závisel na požadavcích majitele a schopnostech úředníka. Forma závodních kronik se v základních rysech uchovala až do dob socialismu, ovšem tyto, mnohdy nepravidelné a stručné zápisy měly značně úzké zaměření, sledující jen činnost konkrétního podniku.

Závodní kroniky tak, jak se realizovaly u nás v době socialismu, mají svůj základ v Sovětském svazu, kde již v roce 1931 Maxim Gorkij apeloval na to, že dějiny továren a závodů by měly být dějinami práce a měly by se zaznamenávat a zachovat i pro budoucí generace. Účelem závodních kronik proto měla být především dokumentace poměrů, hospodářských, společenských, kulturních i politických, budovatelského úsilí a kolektivní spolupráce. Neměly obsahovat jen výčty, seznamy, neměly se stát dokumenty v archivu, ale měly svou funkci – měly být zdrojem informací pro historiky, pro spisovatele píšící o pracovním prostředí, ale zejména pro pracovníky závodu a pro agitátory; byly psány pro politické a osvětové využití.¹²⁴

Kroniky spolkové

Do této kategorie lze zařadit kroniky všech sdružení a spolků, tedy dobrovolných sdružení více osob za účelem společného cíle či zájmů, ovšem ne s účelem prvoplánově výdělečným. Sdružení do spolku mohou být např. dobrovolní hasiči, sběratelé, divadelníci, historici, studenti, myslivci, sportovci, v minulém období vedly kroniky i organizace socialistické práce... Spolky nejsou tedy záležitostí pouze současnosti, jejich kořeny sahají hluboko do minulosti. Podle zaměření spolku, jeho aktivní činnosti a počtu členů mají spolkové kroniky různou formu. Známe jsou např. kroniky sdružení dobrovolných hasičů tzv. spolků SDH. Často byly roční zápisy v několika knihách, tematicky oddělené: členové spolku, činnost hasičská a statistiky a výkazy k požárům, činnost kulturní, zasedání a jednání spolku apod.

Kroniky válečné

Období 2. světové války mnohdy tvoří samostatný svazek v rámci obecní kroniky, ať již psaný přímo v době okupace, nebo retrospektivním zápisem po ukončení války. Na některých místech byla psána válečná kronika záměrně přímo s tímto označením, neboť obecní kroniky byly v době 2. sv. války povinně odevzdávány.

---

¹²⁴ JELÍNEK, E., KLEPL, J., NUHLÍČEK, J., ROBEK, ŠMRHA, K. a TAUEROVÁ, M. *Příručka pro kronikáře*, 1956, str. 38-39. Nakl. Orbis, Knihovna osvětové práce.

Kroniky, byť někdy velmi stručné, psali např. učitelé, duchovní nebo historikové, jak tomu bylo např. v Mariánských lázních. Zde válečnou kroniku psal od roku 1941 profesor Lerchl, správce místního muzea.

V období 1. sv. války vydal podnět pro psaní válečných kronik Český odbor Zemědělské rady resp. Muzejní komise agrárního dorostu a Zemědělského muzea, což mělo souvislost s myšlenkou vybudování Válečného muzea. Rolnická tiskárna vydala 4 druhy pamětních knih, vznikla i komise pro poradenství kronikářů a metodika. Akce se však nesetkala s ohlasem a psaní kronik na tento podnět se neujalo.

Výzva se objevila i v mnoha časopisech a apelovala na závažnost doby a nutnost uchování co nejvěrnějšího a nejpodrobnějšího vylíčení poměrů pro potomky. Větší ohlas než u obcí a kronikářů však měla u soukromých osob, nedá se však zcela usoudit, zda to bylo skutečně pod jejím vlivem, nebo spíše z vnitřní potřeby autorů. V té době vznikla celá řada deníků, zápisků, osobních pamětí vojáků, čs. legionářů...¹²⁵

2.5 Kronikářství v době socialismu

Po společenských a politických změnách po osvobození v roce 1945 a především po únorové revoluci v roce 1948, po zavedení organizace osvětové činnosti a stanovení osvětových pracovníků i při každém okresním výboru, začala se projednávat také otázka kronikářství a jeho změn.

Práce kronikáře, podle nových vládních principů a směrnic Ministerstva informací a osvěty, již nebyla taková jako v minulosti, ale v prvé řadě to měla být práce politická a časově mnohem náročnější. Kronikář již neměl být jen člověk zachycující písemně události obce, ale také pracovník s mládeží, politicko-výchovný činitel v daném místě, člověk pracující pro kolektiv a v kolektivu, člověk osvědčený a důvěryhodný i v nových podmínkách, politicky osvědčený a loajální straně, dále pak občan uvědomělý, zcela oddaný lidově-demokratickému zřízení. Kronikář měl být také podle pokynů více kontrolován, jak členy místního zastupitelstva, politickým ověřovatelem zápisů, tak okresními úřady a jejich osvětovými referáty, ale i pracovníky muzeí, vykonávajících poradenskou činnost.

Po navrácení kronik zabavených za okupace ze zemských archivů se ukázalo, že je na mnoha místech potřeba založit kroniky nové, nebo i ustanovit nové kronikáře.

---

¹²⁵ BARTOŇ, J. *O kronikách obcí*. 2. upravené vydání. Praha: Sekurkon s.r.o., 2007, str. 19. ISBN 978-80-86604-29-9.

Směrnice pro oblast kronikářství vyšly v padesátých letech nejprve od Ministerstva informací a osvěty, pak od Ministerstva kultury. Řešily řízení, dozor, poradenskou činnost i politickou výchovu samotných kronikářů. Vládní nařízení stanovilo povinnost vést obecní kroniku, která má být dokladem politického života, hospodářského budování a kulturního vzestupu lidu naší země. Obsah kronik a záměr jejich pořízení je tedy již zcela odlišný od původního nařízení nejvyššího purkrabího Chotka z roku 1835.¹²⁶ Obecní kroniky měly zachytit epochální vývoj a změny, směřování lidu na cestě k socialismu. Měly mít především výchovný úkol, neměly popisovat události z hlediska jen historického, ale vše mělo být řazeno do třídního kontextu a pojato vědeckým názorem marxismu-leninismu; což jedna osoba nebyla schopná zvládnout, proto kronikář musel odvádět práci v kolektivu uvědomělých spolupracovníků.

„Svou denní prací vytváříme veliké společné dílo. Již dneškem se současnost mění v minulost. [...] Proto je osvětové a politické využití kroniky jedním z nejdůležitějších a nových rysů kronikářství. [...] Navíc – a to je právě velmi důležité – zápisy v kronice jistě zapůsobí na občany svými kladnými příklady i kritickým hodnocením. Kronika a práce kronikáře se stanou skutečně platnou výchovnou silou“¹²⁷.

Ještě v roce 1949 byl vydán Okresními radami osvětovými oběžník týkající se kronik. V Českém Brodě to byl oběžník č. 4 z ledna 1949, určený všem místním národním výborům. Obsahoval pouze pět bodů, které zastupitelé obce měli přesně a pravdivě vyplnit a oběžník vrátit ihned zpět:

- 1. Obecním kronikářem jest:....., povoláním....., bydlištěm.....*
- 2. Letopisecká komise je / není ustanovena a ne/vykonává dozor nad zápisy v pamětní knize obecní.*
- 3. Zápisy pamětní knihy ne / byly učiněny na základě schválení letopisecké komise ze dne.....*
- 4. Zápisy se ne / týkají současných událostí místních opravdu pamětihodných, ne / jsou vybírány pouze věci podstatné.*
- 5. Pamětní kniha ne / byla vyložena v úřední místnosti k veřejnému nahlédnutí aspoň jednou za tři roky, posledně vyložena dne....*

O rok později proběhla celostátní fyzická kontrola kronik jednotlivých obcí; a to i na okrese Český Brod, zástupcem Referátu pro školství, osvětu a tělesnou výchovu

---

¹²⁶ Nařízení Chotkova z roku 1835 – viz kapitola 2.3 Nařízení o pamětních knihách obecních, výzvy a další legislativa str. 57.

¹²⁷ JELÍNEK, E., KLEPL, J., NUHLÍČEK, J., ROBEK, ŠMRHA, K. a TAUEROVÁ, M. *Příručka pro kronikáře*, 1956, str. 34-35. Nakl. Orbis, Knihovna osvětové práce.

Okresního národního výboru v Č. Brodě. V obci Doubravčice např. *Zpráva o prohlídce PKO*¹²⁸ konstatovala, že kronika je zde vedena od roku 1921, zápisy, že jsou až do roku 1948, kronikářem je pan Salamánek. Protože obec Doubravčice po roce 1945 projevuje čilou budovatelskou činnost¹²⁹, bylo by dobré zachytit tyto události ve zvláštní kapitole. Naopak obec Přehvozdí, po urgenci Okresního národního výboru, odeslala informaci, že přestože se místní výbor všemožně stará a snaží se kronikáře zajistit a nabízí i odměnu, nikdo se kronikářem stát nechce a proto v obci kronika od roku 1945 není vedena. V obci Štíhlíce se kronikáře podařilo zvolit, ale ten si nebyl jist některými pracovními a organizačními postupy a obrátil se proto s dotazy na Okresní osvětovou radu v Českém Brodě. Z jeho listu¹³⁰ je patrné, že prioritou, proč byl zvolen kronikářem nebylo jeho vzdělání, že rozhodnutí potřebuje mít nejen potvrzené místním výborem, ale také vyšším orgánem a hlavně nechce být v ničem v rozporu se zástupci KSČ. Kronikář tak již není samostatnou osobností, ale závislým funkcionářem, bez vlastních pravomocí.

Ve stejném roce byl také vydán pokyn, podle kterého měli jednotlivé místní národní výbory (MNV) projednat návrh na kronikáře a jeho zástupce, kterým měla být ideálně žena. Dále dokument obsahoval sdělení ohledně samotného kronikáře. Zvyklost navrhnout za kronikáře obce staršího pamětníka měla být změněna, kronikáři v nové době měli být mladí kádři, ženy nebo muži dělnických profesí, nebo pracující v zemědělství, případně učitelé. Původní kronikář měl být ponechán ve své funkci jen v případě, že svou práci koná svědomitě. Poprvé se zde také objevuje návrh na odměnu kronikáře, která měla být stanovena MNV ve výši min. 500 Kčs za rok.

Obcím bylo také doporučeno v této době starou kroniku uzavřít a začít od roku 1950 psát kroniku novou. Pro tu si měli již zakoupit univerzální tzv. normalizovanou kroniku; tato verze platila i pro kroniku závodní.

Vládní nařízení

V roce 1953 vydaly Okresní národní výbory, včetně českobrodského, prohlášení směřované k Místním národním výborům, opět se týkající kronik, neboť se průzkumem ukázalo, že stav kronik je velmi často neuspokojivý a výbory neplní své

---

¹²⁸ PKO – pamětní kniha obecní.

¹²⁹ Např. výstavba Kulturního domu Marie Majerové při zapojení do stavebních prací všech obyvatel včetně školní mládeže, čímž se v rámci socialistického plánování podařilo získat značné úspory a pochvalu z okresu (KD byl vybudován místo původně projektovaného koupaliště s velkým zázemím, u kterého již začaly pozemní práce).

¹³⁰ Dopis štíhlického kronikáře Jana Pokorného z roku 1950 adresovaný Okresní osvětové radě v Českém Brodě viz Příloha CH str. XVI.

povinnosti tak, jak jim ukládají směrnice. Byla proto nařízena nová kontrola kronik a pro kronikáře připraveno celodenní školení. Připojený dotazník byl tentokrát již podrobnější:

1. *Od kterého roku je kronika vedena..... do kterého roku je kronika dopsána.....*
2. *Jméno, zaměstnání a adresa kronikáře.....*
3. *Jména členů kronikářského kolektivu: pomocný kronikář....., politický ověřovatel zápisů....., fotograf.....*
4. *Vyhovuje dosavadní kronikář?..... Potřebujete jej vyměnit?..... Nemáte kronikáře?..... Do kdy bude vyhledán?.....*
5. *Máte úplný zápis od r. 1945 do roku 1952?..... Které roky Vám v kronice schází?.....*
6. *Prohlídka zápisů byla provedena dne.....*

Místní národní výbory v okrese Č. Brod formuláře zpět vracely dle nařízení.¹³¹ V případě otázky č. 4 a následných odpovědí lze narazit na klasické odpovědi typu Ano/ne, až po kuriozity typu: kronikář vyhovuje, je schopen, však teď nechce pracovat.

V době socialismu procházelo plánovaným rozvojem nejen hospodářství země, ale i veškerá kultura a také muzejní činnost. Muzea se od 50. let zakládala stále více i na nižší regionální úrovni a začala se zabývat také obdobím současnosti. Proto byla nutná provázaná spolupráce muzejních pracovníků a kronikářů obcí. Postupem času se na muzea převedla odborně poradenská péče v oblasti kronikářství a to se dostalo do organizační řádů příslušných muzeí.¹³²

Nová nařízení z Ministerstva kultury ohledně nesourodosti a často i nevedení kronik vzešla v roce 1962. Muzea byla nabádána k větší spolupráci, pořádání aktivů a školení pro kronikáře, byl vyhlášen základní kurz pro kronikáře a začaly vznikat i první kronikářské příručky. Na počest 30. výročí osvobození ČSSR sovětskou armádou byla dokonce vyhlášena celostátní kronikářská soutěž.

Léta 1967–1970 byla z hlediska kronikářství problematická. Někteří kronikáři svou práci opustili, jiní museli zpětně přepisovat své původní záznamy, v mnoha případech došlo na státní cenzuru, kdy části textů byly v kronikách začerněny a znehodnoceny. Stávalo se také, že kronikáři záznamy po dobu několika let oficiálně nezapisovali a do kroniky byly události kolem roku 1968 dopsány zpětně, až o několik

---

¹³¹ ONV 374/IV-3, Český Brod 15. 1. 1953. Všem místním národním výborům. Zpráva o kontrole zápisů v obecní knize viz Příloha I str. XVIII.

¹³² PUBAL, V. *Kroniky a kronikáři*. 2. vyd. Praha:Ústřední muzeologický kabinet Národního muzea v Praze, knižnice Muzejní práce, 1976, str. 45-46.

let později, po schválení obsahu příslušnými úředními orgány státní správy. Ministerstvo kultury vydalo i nařízení, které ukládalo tzv. přehodnocení zápisů z těchto let a uvést je do souladu se zájmy a politickými zásadami vlády a strany.

V letech před revolucí v roce 1989 byly pravidelně pořádány aktivity pro kronikáře, podle okresů jejich působnosti. Na nich byli kronikáři seznamováni s probíhajícími muzejními výstavami, informováni o soutěžích kronikářů, změnách v odměňování za kronikářskou práci, byla jim poskytována osvětová a poradenská služba, byly předávány dotazníky k jejich činnosti nebo k evidenci soupisu různých památek, připomínána byla také významná výročí např. 70. výročí VŘSR a plánované oslavy, na kterých se kronikáři různou měrou mají podílet.

2.6 Kronikářství v současnosti

Změny po roce 1989 se do kronikářství v jednotlivých obcích a městech promítly různě. Podstatné pro všechny však bylo převedení povinnosti péče o kroniky a kronikáře na samotné obce, což představuje i další nákladovou položku v rozpočtu obce. Otázek kolem kronik, původních zákonů z 1. republiky, otázek ohledně obsahu a vedení kronik či odměňování kronikářů bylo mnoho a dlouho přetrvávaly. Nejen z důvodu absence nového zákona o kronikách, ale často chyběly novým kronikářům i zkušenosti a dostatečné osvojení pravidel, která kronikář musí při své práci respektovat.

Zákon o kronikách obcí z roku 2006 je velmi stručný, ale poskytl odpovědi, které kronikáři požadovali. Zrušil původní zákon z roku 1920 a vládní nařízení z roku 1932 a neomezil nikterak jejich činnost, ale naopak ji rozšířil. S nástupem moderních technologií a plošného rozšíření počítačů bylo povoleno, kromě tradičního ručního psaní kronik, také jejich vedení v elektronické podobě s následným tiskem. Psaní kronik na počítači je výhodné především pro mladší generace kronikářů vyrůstajících s novodobými technologiemi, nebo pro ty, kteří se obávají ručních zápisů, anebo nemají základní znalosti kaligrafie, které by při této formě záznamu mohly být uplatněny. Elektronická podoba kroniky má pak i své další výhody:

- a) Téměř nekonečné možnosti úpravy textu po grafické a stylistické stránce.
- b) Text není pouze v jediném exempláři, jak je tomu u kroniky ručně psané.
- c) Vyhledávání v kronice uložené v počítači pomocí vyhledávacích funkcí je velmi snadné a rychlé.

- d) Elektronické uložení nabízí v případě potřeby možnost okamžitého získání kopie.
- e) Jednoduchost věcných oprav při schvalování obsahu kroniky.
- f) Po schválení a úpravách není nutné přepisovat celý text znovu.

Zákon také povoluje ke kronice nejen uložení příloh písemných, jak tomu bylo doposud, ale přílohu mohou tvořit také záznamy zvukové a obrazové, tj. oficiálně se zde mohou uplatnit záznamová zařízení v podobě např. CD, DVD, USB.

Elektronická podoba kronik zahájila také novou éru v případě historických kronikářských svazků. V uplynulých letech došlo na mnoha místech k přepsání starých obecních kronik do počítačů, nebo byly kroniky digitalizovány pomocí oskenování nebo přefotografování.

Uzákoněny také byly povinnosti a práva obce, která rozhoduje o obsahu zápisu, o uložení a zabezpečení kroniky. Znamená to, že stanovení všech dalších pravidel, která jsou nad rámec nového zákona, jsou pouze v pravomoci obce. To vytváří prostor pro jistou individualitu, možnosti určení formy kroniky vycházejí z místních tradic, nebo založení kroniky na zcela nových principech. Obec má pravomoc zasáhnout nejen do obsahu, ale také do struktury kroniky, vnějšího vzhledu, uplatnění kroniky a také si sama rozhoduje v otázce odměňování kronikáře, poté co s ním uzavře smlouvu o vykonávání činnosti, příp. i o jeho dalších činnostech pro obec, v návaznosti na kronikářskou práci. Každá obec má možnost stanovit si vlastní doporučení pro svou kroniku, nebo nechat schopného kronikáře, aby se řídil osvědčenými a doporučenými postupy.

Všeobecné metodické pokyny pro kronikáře obsahují informace pro začínající kronikáře, pro úpravu zápisů v kronice, členění ročních zápisů, vysvětlují podstatu retrospektivního zápisu i třeba metody práce kronikáře, včetně zdrojů informací a využívání archivních fondů a také internetu. Kronikář má větší pole působnosti a nové eventuality, než tomu bývalo v minulosti. Pro kronikáře jsou vydávána metodika, ale konají se i setkání kronikářů, pravidelná školení a semináře, knihovny a archivy stále zvyšují počty svých digitalizovaných souborů a umísťují je na internet a ten samotný je výborným pomocníkem kronikáře; nejen jako zdroj pro vyhledávání informací, ale kronikář může pro svou práci využívat i další jeho služby např. elektronickou podobu výstřižkové služby nebo on-line komunikaci s kolegy v rámci virtuálního poradenství.

Kroniky se po celou dobu své historie vyvíjely a posun je čeká i do budoucna. Dnešní kroniky jsou od těch z předminulého a počátků minulého století odlišné především ve formě jazykového zpracování a tzv. čtivosti. Zatímco dnešní kronikáři

popisují události, ti dřívější více vyprávěli, z kronik se na vesnicích často také četlo, kromě důležitých událostí se zapisovaly i maličkosti, zajímavosti někdy i vesnické řeči.

Změna stylu a jistá opatrnost v práci s údaji není však zcela úmyslná. Dnešního kronikáře částečně omezuje zákon na ochranu údajů¹³³ a o svobodném přístupu k informacím¹³⁴. Osobní údaje jsou tedy všechny takové, které mohou vést nebo napomáhat k jednoznačné identifikaci fyzické osoby. Pro kronikáře to znamená, že např. nesmí uvádět soupisy domů a jejich obyvatel jak tomu bylo tradičně dříve, soupis narozených, sňatků, úmrtí, nesmí uvádět ani jednotlivé jubilanty nebo osoby odstěhované a přistěhované, pokud si předem nevyžádá jejich písemný souhlas. Následnou komplikaci pak představuje získání jejich souhlasu v případě, že si někdo při nahlížení do kroniky pořídí výpis nebo kopii příslušné stránky.

To, co dříve bylo v kronikách čtivé, posluchače bavilo a zajímalo, byly právě osudy obyvatel, jejich příběhy, propojení událostí v obci a jednotlivých postav. A tady stojí před novodobým kronikářem problém, kterému se mnohdy raději nějakým způsobem vyhne. V kronice sice může uvést jména osob, narození nebo bydliště ve spojení s nahodilými pozitivními nebo politováníhodnými událostmi, ale zároveň se musí jednat se podle zákona o obcích o zprávu tzv. pro informaci i poučení budoucím generacím. Pokud někdo přehodnotí zprávu jinak, může to vést až k žalobě na ochranu osobnosti.

V budoucnosti kroniky tedy změny ještě čekají, i když se zřejmě nijak výrazně nedotknou jejich obsahu nebo struktury; změna však přijde s vývojem nových technologií a s dalšími možnostmi jejich uchování a také zpřístupnění.

---

¹³³ Zákon č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů.

¹³⁴ Zákon č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím.

3 CENZURA V KRONIKÁCH

3.1 Cenzura v kronikách na území Čech

Prvky kontroly a cenzury v kronikách lze nalézt ještě před vynálezem a rozšířením knihtisku, před ustanovením cenzurních, především církevních úředníků pro tisk, tedy v období středověku, kdy u nás vznikaly první ručně psané kroniky. V průběhu staletí se však cenzura vždy kronik dotýkala, někdy šlo o vůli samotného autora, jindy jen o drobné úpravy a doporučení – v rámci cenzury před tiskem či sepsáním finální verze, často však docházelo i k vynětí textu, nebo jeho odstranění následnou cenzurou z již existující kroniky.

V období vlády českého krále a římského císaře Karla IV., který věnoval dějepisectví i vzdělanosti značnou pozornost, bylo několik pokusů o kronikářskou tvorbu. Žádný z nich však nepřekonal *Zbraslavskou kroniku* opata Petra Žitavského, sepsanou v době krále Jana Lucemburského, tj. předtím, než se Karel IV. stal samostatným panovníkem českého státu.

Pro pražského biskupa Jana IV. z Dražic sepsal kroniku jeho kaplan František. Na spise je vidět, že dílo psal na objednávku církevních kruhů a řídil se jejich požadavky. Jako zdroj přitom využíval Dalimilovu kroniku i kroniku Petra Žitavského. Po smrti biskupa se více zaměřil na osobnost Karla IV. a rozdíl obou částí kroniky je proto velmi výrazný. Pražská kapitula, suplující v tomto případě nekontrolní a cenzurní úřad, a která jeho kroniku kontrolovala, mu však vytkla některé texty týkající se oslavování osobnosti biskupa Jana z Dražic.

Samotný Karel IV. za svého života podporoval nebo inicioval sepsání několika kronik – pokračování *Kroniky české* pod názvem *Kronika kostela pražského* autora Beneše Krabice z Weitmile, kroniku opata Neplacha, pokus o světovou kroniku Jana Marignoly a kroniku Přibíka Pulkavy z Radenína.

Kanovník kapituly pražské a jeden z ředitelů stavby chrámu sv. Víta Beneš Krabice z Weitmile pracoval na kronice, která měla navázat ve svém líčení na *Kroniku českou*, tedy kroniku Kosmovu. Jeho spis byl opět na objednávku církve a autor práci předkládal k opravám a doplňkům nejen arcibiskupovi, ale také pražské kapitule. Po

předchozí negativní zkušenosti kaplana Františka s církevními hodnostáři pražské kapituly však velmi výrazně zkorigoval ty části, týkající se biskupa Jana z Dražic.¹³⁵

Výrazný vliv Karla IV. je vidět v kronice písaře pražského arcibiskupa a kněze Přibíka Pulkavy z Radenína, kterou císař přímo inicioval, a byla psána podle jeho pokynů. V koncepci kroniky se výrazně projevuje i Karlovo vlastní smýšlení, kdy chtěl pomocí této kroniky zdůraznit českou historii a státní vývoj. Proč si pro sepsání kroniky, na které mu velmi záleželo, vybral právě Přibíka Pulkavu, poměrně neznámého kněze z řad nižšího duchovenstva, však není známo. Existují také domněnky, že kroniku začal psát samotný Karel IV., neboť autor měl k dispozici mnoho tehdejších dokumentů a pramenů vč. úředních a klášterních listin, což nebylo obvyklé. Přibík Pulkava byl pak pouze překladatelem kroniky do češtiny.¹³⁶

Silná autocenzura pak provází jedinečné středověké dílo, vlastní životopis císaře Karla IV., *Vita Caroli imperatoris*. I když se nejedná o klasickou kroniku, svým konceptem se kronikářským záznamům přibližuje, byť v poměrně omezeném časovém údobí, neboť první část životopisu zachycuje ve čtrnácti kapitolách Karlovo mládí a je ukončena rokem 1340. Karel IV. svůj životopis buď psal osobně, nebo ho diktoval. Později přidal ještě dvě kapitoly s výchovným a morálním podtextem a celý spis byl výslovně určen pro jeho syny – pro poučení do života.¹³⁷

Z doby husitské a poděbradské pocházejí většinou anonymní záznamy podávající bezprostřední svědectví o této době, které pod názvem *Staří letopisné čeští od roku 1378 do 1527*, uspořádal a vydal František Palacký. Chronologicky je seřadil a vytvořil tak svazek o 560 stranách. Nezahrnul do něho jen opisy dokumentů, které použil pro své bádání. Dílo však před tiskem prošlo tehdejším systémem cenzury a ta z textů nechala odstranit ty informace a zprávy, které byly v jejích očích konfliktní konfesijně nebo národnostně.¹³⁸

Do kategorie kronik a historiografií se řadí také práce jezuitského kněze Bohuslava Balbína, působícího v 17. století, týkající se českých dějin. Balbín původně své dílo zamýšlel pojmout obsáhleji, dlouho shromažďoval materiály, ale nakonec se rozhodl pro pět knih, ve kterých zachytil historii od doby knížete Bořivoje až po nástup Habsburků k moci v roce 1526. Poslední dvě knihy z kompletu pak věnoval dějinám

---

¹³⁵ HEŘMANSKÝ, F. *Čtení o Karlu IV. a jeho době*. Překlad z latiny. Praha: nakl. Svobodné slovo-Melantrich, 1958, str. 11-14.

¹³⁶ Tamtéž, str. 13-15.

¹³⁷ MAREČKOVÁ, M. *Materiály k vývoji české historiografie (do počátku 18. století)*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001, str. 93-94. ISBN 80-210-2597-2.

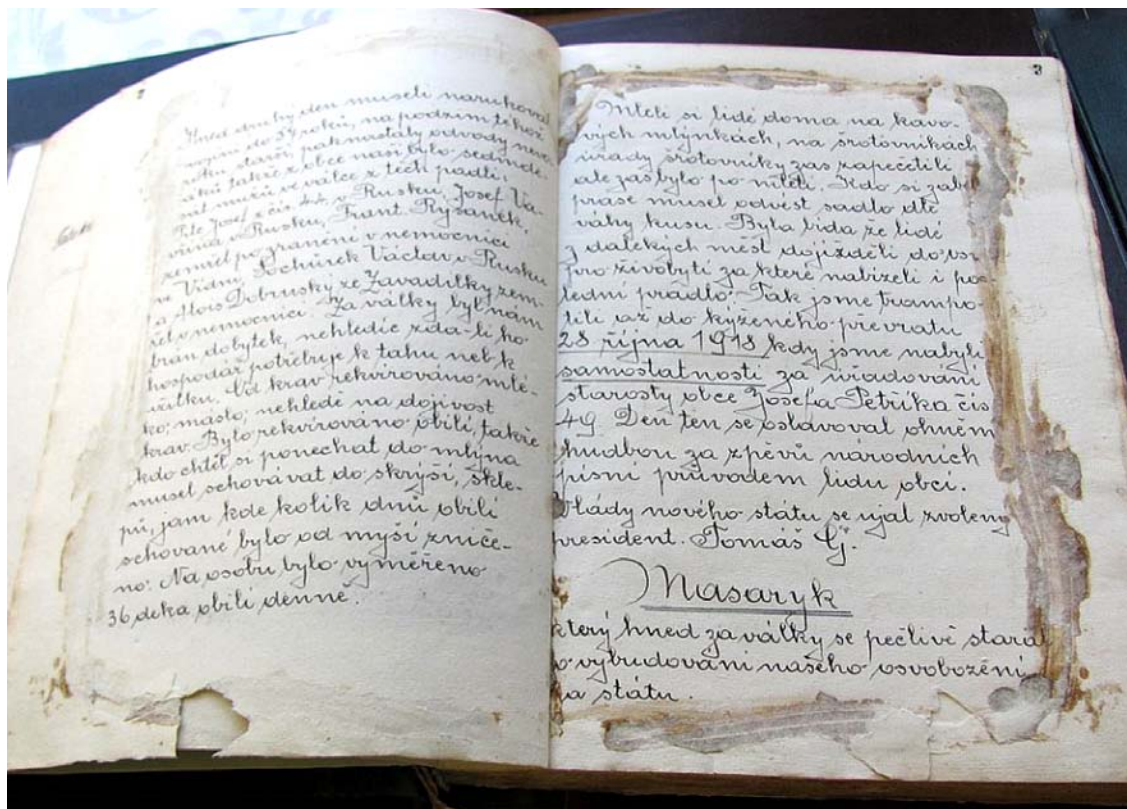
¹³⁸ Tamtéž, str. 107-109.

staroboleslavským. Balbínovo dílo vyšlo pod názvem *Výtah z českých dějin neboli Historie boleslavská resp. Epitome historica Rerum Bohemicarum seu Historia Boleslaviensis* v roce 1677. Než k tomu ale došlo, bojoval Balbín téměř deset let s církevními cenzory, kteří mu jeho práci stále vraceli s připomínkami. Nevůli svým obsahem vyvolala i u vrchnosti, zatímco na vídeňském císařském dvoře jí byli příznivě nakloněni, přestože i oni se dostali pod autorovu kritiku. Balbínova historie českých dějin tedy nakonec tiskem vyšla, ale cenzurní zásahy ji značně pozměnily od původního autorova rukopisu.

Od roku 1887 je obecního kronika vedena v obci Opatovice I u Červených Janovic. Obec přináležel do okresu Kutná Hora. Některé roční zápisy jsou v kronice velmi stručné a vešly se na jednu stránku, jiné roky však bylo událostí více. Kronika si několikrát pošla cenzurou a ne vždy obstála. Důkazem jsou stopy po lepidle, kterým byly některé stránky slepeny k sobě, neboť obsahovaly texty pro cenzory nepřijatelné. Tak tomu bylo i se stránkami, kde roční zápis za rok 1918 informuje o vzniku ČSR, získání samostatnosti a nástupu T. G. Masaryka do funkce prezidenta. Ve kterém roce však cenzura s metodou slepení stránek byla provedena, není dnes však zřejmé.

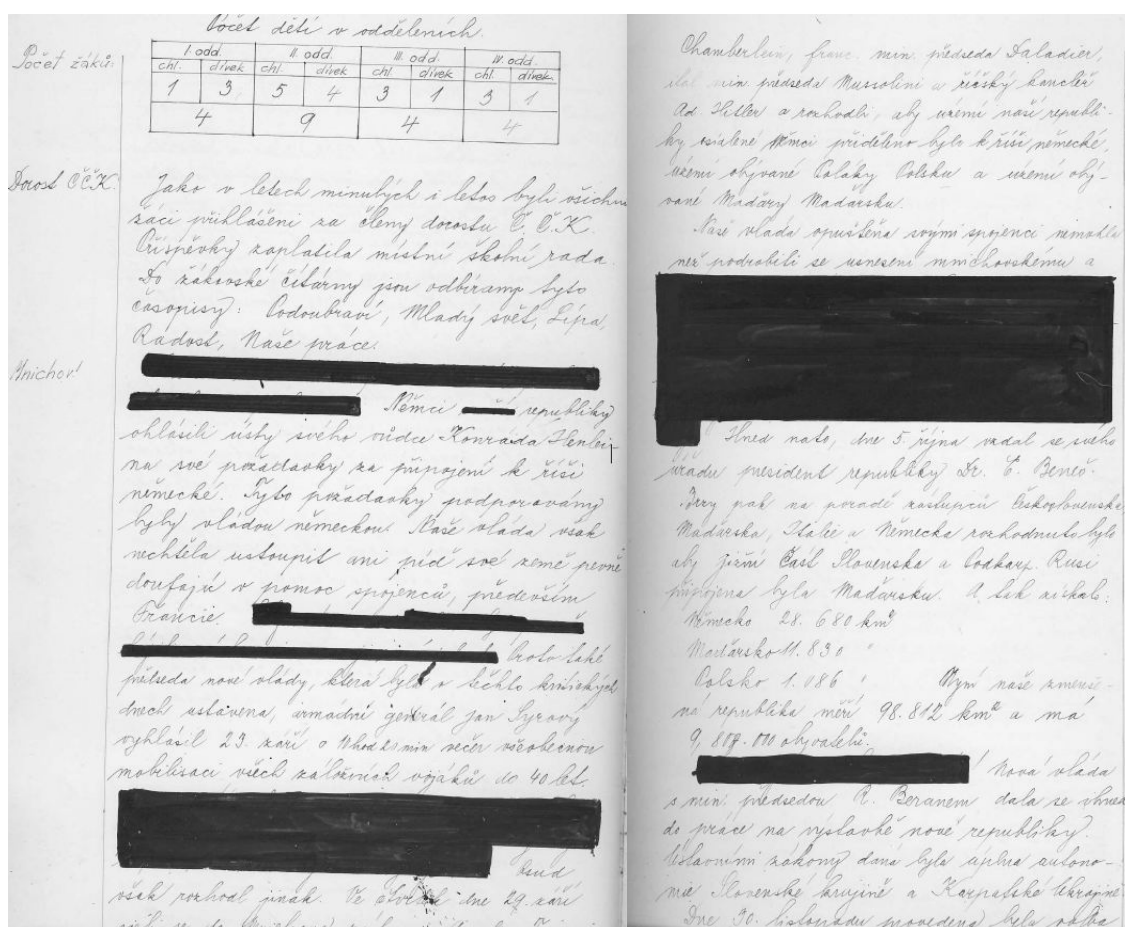
Obrázek 2: Cenzurním zásahem původně slepené stránky za rok 1918

Zdroj: Obecní kronika obce Opatovice I

Také další obec, ve které se dochovala kronika po cenzurním zásahu, leží v okrese Kutná hora. Jedná se o obec Sulovice, která je součástí obce Svatý Mikuláš a kde trvale žije zhruba stovka obyvatel. Dokladem pečlivosti cenzora po obsazení Československa nacistickým Německem je školní kronika místní jednotřídní obecné školy, u které byla provedena kontrola zaměřená zpětně na politické události v letech 1938–1939. Kronika byla následně cenzorem označena jako závadná a zajištěna. Škola byla v Sulovicích otevřena v roce 1914 a její provoz byl ukončen pro nedostatek dětí i vyučujících v roce 1948.¹³⁹

Obrázek 3: Začerněný text po cenzurním zásahu v zápise za rok 1939

Zdroj: Školní kronika obecní školy v Sulovicích 1918–1948

Před několika lety byla ze soukromých rukou navracena obci Osečná v Libereckém kraji školní kronika. *Kronika české školy v Osečné* byla vedena necelých deset let před 2. světovou válkou tehdejším řídícím učitelem Josefem Fričem a pak

¹³⁹ TOMIŠKA, P. *Kronika Sulovic a Lišic* [online]. ©2016 [cit. 2016-09-29]. Dostupné z <http://www.kronikasulovicalisic.estranky.cz/fotoalbum/sulovicka-skola/>

Františkem Drapákem, a kromě běžných školních záležitostí popisovala i složité soužití českých a německých obyvatel, kteří zde před válkou výrazně převažovali. Situaci přibližuje předválečné sčítání lidu v roce 1930, kdy přímo v Osečné bylo hlášeno pouhých 48 osob české národnosti, zato Němců zde žilo 561. S příchodem německých vojsk byla česká škola zrušena, během okupace zde existovaly pouze školy německé – měšťanská, obecní a mateřská.¹⁴⁰ Soudobé obecní zastupitelstvo se rozhodlo sice kroniku zpřístupnit veřejnosti, ale ne její kompletní znění a to právě z důvodu informací o problémech mezi oběma národnostmi. Ty se týkají sice období před zhruba osmdesátí lety, ale starosta obce se obává o poškození mediálního obrazu Osečné v očích německých turistů a také o to, jak by informace mohly působit na potomky tehdejších aktérů. Jde tedy o výběr, o kontrolu a omezování informací určených pro veřejnost státní institucí resp. jejími úředníky. Tuto selekci lze však označit za formu cenzury, uskutečňovanou z důvodu jistého záměru.¹⁴¹

Kritickým, a to napříč celou republikou, se stal ve 2. polovině minulého století pro kronikáře a kroniky především roční zápis za rok 1968, kde záznamy o cenzuře, opravách, úpravách nebo přepsání částí textů lze nalézt často. Někdy kronikáři zápis raději nepsali, nebo se vzdali své funkce a pak byly kroniky dopisovány později, retrospektivním zápisem.

Následná cenzura postihla např. zápis za rok 1968 v Litvínově. Zpravodaj litvínovského Městského národního výboru z roku 1970 uvádí, že Kulturně výchovná komise se usnesla, že je potřeba upravit městskou kroniku města Litvínova v ročním zápisu za rok 1968. Úpravy byly provedeny přímo v kronice, čímž nevznikly nové vydaje na odměny kronikářů.¹⁴²

Cenzurní zásahy výrazně zasáhly rok 1968 také v kronice města Kouřim, kde bylo zvoleno přelepení částí textů a jejich následné přepsání vyhovujícím obsahem, nebo zcela jinou informací.¹⁴³

---

¹⁴⁰ OSEČNÁ. [online]. © 2000-2016, Městský úřad Osečná. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z <http://www.osecna.info>

¹⁴¹ LÁNSKÝ, T. *Kronika plná česko-německé nenávisli. Po 75 letech spatří světlo světa v Osečné.* [online]. © VLTAVA LABE MEDIA a.s., 2005 - 2016 [cit. 2016-10-01]. Dostupné z http://liberecky.denik.cz/zpravy_region/kronika-plna-cesko-nemecke-nenavisti-po-75-letech-spatri-svetlo-sveta-v-osecne-2.html

¹⁴² HISTORIE LITVÍNOVSKA, *Cenzura v litvínovské kronice z roku 1968* [online]. ©Historie Litvínovska [cit. 2016-09-25]. Dostupné z <http://litvinov.sator.eu/kategorie/litvinov/v-letech-1949-1989/cenzura-v-litvinovske-kronice-z-roku-1968>

¹⁴³ Kronika města Kouřim viz kapitola 4.4 Kouřim str. 94.

Případ, kdy kronikář skončil s vedením kroniky právě roku 1968 s ohledem na politickou situaci, se odehrál třeba v obci Vysehoří u Zábřehu na Moravě. Pamětní kniha zde byla vedena pravidelně od roku 1925. Rokem 1968 však zápisy končí a kronikářka v tomto roce složila svou funkci, kronika byla uschována a v zápisech se dalších třicet let nepokračovalo. Údajným důvodem (dnes již neověřitelným) rezignace kronikářky byl fakt, že události roku 1968 měla sepsány tak, jak se udály, ale do kroniky byla pak vepsána verze jiná.¹⁴⁴

Rok 1968 řešila v roli cenzora také rada Městského národního výboru ve městě Chodov v Karlovarském kraji. Původní zápis za rok 1968 byl do kroniky pořízen počátkem roku 1969. Na jaře 1970 však bylo na schůzi radou rozhodnuto, že je potřeba zápis opravit za pomoci doplňujících textů, což všichni přítomní jednomyslně schválili, neboť původní text byl shledán emotivním a především vyzníval silně protisovětsky. Na rozdíl od jiných kronik, kde zápisy byly po cenzuře většinou začerňovány, aby nebyly čitelné, zde se, díky zvolené formě dodatků, zachoval původní kronikářský zápis i jeho opravená resp. doplněná verze. Jednalo se o několik sporných odstavců. Pro porovnání: *Život v městě byl vzrušen událostmi v noci na 21. srpna, kdy kolem půlnoci začala vojska spřátelených států Varšavské smlouvy (mimo Rumunských) obsazovat celé území ČSSR. Počet těchto vojsk měl na 600 tisíc mužů, vybavena byla se vší vojenskou technikou.* Tak zněl původní zápis kronikáře. Rada obsah tohoto textu nechala opravit vysvětlujícím doplňkem. *Nejde o obsazení, ale o vstup spřátelených vojsk Varšavské smlouvy na základě Bratislavských dohod, které nebyly z naší strany plněny. Šlo o internacionální pomoc v zabránění kontrarevoluce a zvratu socialismu u nás a též i narušení socialistického tábora.* V tomto duchu rada pak pokračuje i u dalších odstavců v průběhu celého roku 1968.¹⁴⁵

Zákon o kronikách obcí z roku 2006 stanoví, že o obsahu kroniky rozhoduje obec. V reálu to však může znamenat, že i dnes lze dojít k uplatnění předběžné cenzury, a to ve vyhraněné situaci, ze strany zastupitelstva obce. Tato možnost se však dá ošetřit např. dobrovolným zřízením letopisecké komise, se kterou se roční zápisy projednávají, ta je připomínkuje, schvaluje, doporučuje a pak teprve podstupuje k projednání zastupitelstvu. V praxi vždy záleží na dohodě mezi kronikářem a obcí a na rozhodnutí zastupitelů za jakých podmínek obec kroniku povede. Následná kontrola

---

¹⁴⁴ HROCH, Z. *Vysehoří, Pamětní kniha – Historie obce v elektronické podobě*. [online]. ©2013 [cit. 2016-09-25]. Dostupné z <http://vysehori.webnode.cz>

¹⁴⁵ BĚLOHLÁVEK., M. *Chodauer, útržky z dějin města Chodova*. [online]. © Miloš Bělohlávek. [cit. 2016-09-30]. Dostupné z <http://chodauer.blogspot.cz/2014/08/srpen-1968-v-chodovske-kronice.html>

a změna textů ze strany nadřízených orgánů resp. tedy cenzura, po schválení kronikářského zápisu a vyhotovení kroniky, by se v dnešní době vyskytovat vůbec neměla, na rozdíl od autocenzury, která existuje v každé době.¹⁴⁶

3.2 Autocenzura

V kronikách je autocenzura poměrně častým jevem po celou dobu jejich trvání. Jde o typ cenzury, kdy je autor sám sobě kontrolním orgánem a určuje, co v kronice bude či nebude, co bude přepsáno nebo doplněno. Autor je zde tedy v roli kontroly, zhodnotitele, někdy i korektora a také čtenáře. Autocenzura však stojí velmi často na hraně mezi vlastní vůlí a nátlakem zvenčí¹⁴⁷, což v mnoha případech ve výsledku nelze později určit. Autocenzura je však mnohdy účinnější než cenzura a navíc její existence není závislá na režimu či době.

Jednu z nejstarších ukázek přiznané autocenzury - i když ji tak autor ve své době ještě neoznačuje – lze přiřadit již ke Kosmově *Kronice české*¹⁴⁸, sepsané na počátku 12. století. V předmluvě ke třetím knihám ve své kronice vzdělaný kněz Kosmas píše: *„Již jsem o minulých příbězích čili prošlých časích málo ze mnohého zaznamenaw, běh swého wyprawowání dowedl až k časům knížete Břetislawa mladšího. Proč jsem však měl za dobré již upustiti od díla započatého, není od věci. Nebo o nynějších lidech neboli časích užitečněji jest, abychom docela mlčeli, než mluwice prawdu, poněwadž prawda wždy nenáwist plodí, w nějakau škodu uběhli. Kdybychom pak od prawdy se uchýlíce, jinak psali, než by se věci měly, poněwadž příběhy skoro všem známy jsau, neméně w nařčení pochlebenství a lži bychom upadli. Nebo lidé tohoto wěku z ctností jsauce wyswlečení, baží, aby chwalami byli přioděni; což jest jejich nejwětší bláznowství...Těchto kdybychom na čisto wypsali činy, poněwadž mnohé nebyly z boží příčiny, nepochybně bychom se newyhnuli*

---

¹⁴⁶ Změnu, doplnění nebo opravu zápisu v kronice však může ze zákona písemně navrhnout každý občan obce starší 18 let, pokud je pro tento návrh dostatečně opodstatněn, např. je v kronice uvedena chybná datace, lokace události.

¹⁴⁷ Autocenzura viz kapitola 1.2 Počátky cenzury a její obecné dělení, str. 13.

¹⁴⁸ *Kronika česká* viz kapitola 2.2 Kroniky a počátky kronikářství, str. 53.

*uražení některých...*¹⁴⁹ Přiznaná kronikářská autocenzura, kterou zde Kosmas čtenářům předkládá, je vlastně vysvětlením a zároveň ospravedlněním se, proč nemůže napsat celou pravdu a vylíčit veškeré události a osoby své doby. Dalším důvodem k jisté opatrnosti je zřejmě i skutečnost, že nejen Kosmas, ale i jiní kronikáři byli finančně, hmotně a celkově existenčně závislí na svém pánovi, panovníkovi, zadavateli. Kosmova kronika náleží do významného souboru děl středověké historiografie, neboť kromě starších převzatých dějin obsahuje i líčení 10. století, ve kterém již Kosmas žil. Kronika zaznamenává i velmi subjektivní názory, neboť Kosmas byl zastáncem knížecího kultu sv. Václava, nebyl příznivcem nově nastolené královské hodnosti a také necítil sympatie k Polákům, což v kronice dává zřetelně najevo.

Není však třeba ohledně autocenzury zacházet tak daleko do české historie. Stačí se podívat do minulého století, kdy autocenzura byla podmíněna komunistickým režimem a obavami z následných postihů.

V archivních muzejních fondech města Velvary v okrese Kladno se dochovala nejen oficiální verze kronikářského zápisu za rok 1969 psaná strojově, ale také přípravné materiály tehdejší kronikářky. Z nich je patrné, kolik a jaké úpravy byly předem provedeny, zde pravděpodobně přímo kronikářkou, než byl zápis předložen městskému zastupitelstvu. V úvodu přípravného strojového zápisu, psaného v ich-formě, se kronikářka představuje a uvádí důvody, které ji vedly k tomu, přijmout od roku 1969 tuto nabízenou pozici. Po sepsání však text ručně proškrtala, zkrátila ho např. o některé své úvahy: „*Mám jistě mnoho chyb a je asi se mnou mnohdy těžké pořízení, asi také proto, že se chci na svět dívat svýma očima, ale myslím, že se se mnou dá vyjít...*“. Často se mi lidé diví, že se mi chce dojíždět do zaměstnání takový lán světa...¹⁵⁰. Zaměnila také některé výrazy např. hamižnost za sobeckost, křiváctví za pokrytectví a zároveň byla v textu provedena i základní gramatická korektura. Zda autocenzurou z vlastní vůle bylo i odstranění dvou odstavců v zápisu, týkajících se úmrtí Jana Palacha a úvahou kronikářky nad rozdílnými lidskými povahami a nad událostmi roku 1968 je však otázkou.

Příkladem kronikářské autocenzury uskutečňované jednoznačně z obav z následných možných – i kolektivních – trestů, ale i z obav o holý život jsou pak kroniky skautů, sepsované v době Protektorátu Čechy a Morava Jaroslavem Foglarem, spisovatelem, redaktorem a legendární postavou skautského hnutí. Zápisy

---

¹⁴⁹ KOSMAS. *Kosmův letopis český* [online]. v MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011, str. 115 [cit. 2016-09-21]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/00/16/kosmuw_letopis_cesky.pdf

¹⁵⁰ KŘTĚNOVÁ, Z. *Zápis do kroniky města Velvar za rok 1969*, Úvod, str. 1.

se dodnes zachovaly, ale Foglar do nich některé události, detaily a problémové situace oddílů a především střetů s okupačními orgány vůbec raději nezaznamenával, což po skončení války i přiznal.¹⁵¹

Kronikářská autocenzura funguje i v dnešní době, třebaže zde žádné výrazné tresty nehrozí. Kronikáři ale velmi často zvažují, jak zaznamenají např. činnost resp. některá rozhodnutí zastupitelstva, zvláště pokud jsou jeho členové nějakou formou propojeni s místními podnikateli, nebo mají užší vazby na některou s politických stran, což se později může projevit. Kronikáři také vyhodnocují hloubku svých záznamů nebo obhajují svůj výběr ročních důležitých informací pro obec (mnohdy nejen sami před sebou).

3.3 Novodobé případy (ne)cenzury v kronikách

Předběžná cenzura, následná cenzura, autocenzura. Dnešní kroniky by neměly poznat žádnou z nich, pouze kronikářskou autocenzuru z vlastní vůle, ničím a nikým neovlivněnou. Přesto čas od času mezi komunitou kronikářů zazní informace o cenzuře některé kroniky – o skryté cenzuře, o politické cenzuře, nebo o přehnané kontrolní aktivitě ze strany zastupitelů obce vedoucí až k cenzurním praktikám, které plynou z obav mediálního zkompromitování jména obce či jejích. Ne vždy je původní domněnka o cenzuře správná, někdy se jedná o odůvodněné úpravy, jindy není zcela v pořádku práce kronikáře, především pokud vnáší do kroniky místo věcné správnosti, pravdivosti a nestranného přístupu příliš mnoho subjektivních postřehů a dohadů. Následující dva příklady z posledních let však potvrzují, že problematika týkající se práce kronikáře, kontroly, úprav a možné cenzury textů v kronikách je stále aktuální.

Semily 2008

Město Semily¹⁵² se nachází ve stejnojmenném okrese a přináleží pod Liberecký kraj. Člení se na tři katastrální území a čtyři městské části. K letošnímu roku zde bylo trvale hlášeno necelých 9 000 obyvatel. Do funkce kronikářky Semil byla doporučena

---

¹⁵¹ Skauting byl u nás založen r. 1911 pod organizací s názvem Junák, která byla považována za protinacistickou a její členové se během 2. sv. války aktivně zapojili do odboje. Od počátku roku 1940 se nesměli nosit skautské kroje, byly zakázány skautské tábory a v říjnu 1940 K. H. Frank vydal výnos o likvidaci Junáka. Vznikla ilegální odbojová skupina Junáka - měla přes 700 členů a fungovala celou válku.

¹⁵² SEMILY. *Město Semily oficiální web města*. [online]. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z <http://www.semily.cz>

a funkci v roce 2003 převzala paní L. Holubičková, která zároveň od roku 1990 píše také kroniku sousedního Benešova u Semil.

Na počátku roku 2008 došlo k neshodám mezi místní letopiseckou komisí a kronikářkou, ohledně v minulém roce odevzdané kroniky za rok 2006. Komise, která nejprve projednávala zápis bez kronikářky, se usnesla, že kronika je příliš obsáhlá, není u ní příloha, chybí zdroje informací, a že sice jsou vítány subjektivní názory kronikářky, ale v některých částech textu je čtenář nemusí odlišit od oficiálních stanovisek. Komise zároveň na kronice shledala absenci nadčasovosti, neboť podle ní některé zaznamenané informace mají svou důležitost jen po krátkou dobu; kronika by tedy měla mít formu více selektivní, tak, aby kronikář odlišoval informace podstatné a nepodstatné. Doporučila proto další jednání již s kronikářkou. K tomuto setkání na jednání letopisecké komise došlo na konci února 2008.¹⁵³

Kronikářka se k jednotlivým připomímkám vyjádřila a pak došlo na část jednání, kdy rada požádala kronikářku o přepsání zápisů z důvodů přílišné subjektivity, nebo nedoložení zdrojů a důkazů v případě zaznamenaných tvrzení týkajících se občanů. Rada i zastupitelstvo města se totiž obávalo možných trestních oznámení ze stran dotčených osob, nebo také jejich rodinných příslušníků. Některá tvrzení podle nich mohou fyzické či právnické osoby poškodit v očích veřejnosti, způsobit újmu na cti, křivdu a to i v případech, kdy není příslušná osoba v kronice výslovně jmenována. Příklad zápisu: *K požáru s nejvyšší škodou (250 tisíc) došlo v neděli 26. března na Nouzově, kde shořela půda plná uskladněného sena a střecha roubené chalupy. Příčinou byla nedbalost nezvaného návštěvníka, který v opuštěném stavení manipuloval s otevřeným ohněm. Požár likvidovalo sedm cisternových vozů, profesionálům pomáhali i dobrovolní hasiči z Podmoklic, Benešova a Nouzova. Zbytek chalupy měl hodnotu asi 50 tisíc, hasičům se podařilo z chalupy zachránit hlídacího psa. Zajímavé je, že chalupu a k ní patřící pozemky odkoupil od majitele, který roky žije v domově důchodců a úporně se prodeji chalupy bránil, jeden z vyšetřujících policistů skutečně za pakatel. Bude se tu stavět dům.* Další ze sporných textů se týkal např. předvolebního vylepování plakátů po Semilech. Plakátů, k jejichž autorství se nepřihlásila nakonec žádná ze stran ani seskupení, a které občany informovaly o privatizaci nemocnice, nebo o snaze převodu majetku do soukromého vlastnictví. Kronikářka však úpravy v kronice odmítla, pokud nedojde k závěru, že jsou skutečně nutné. Navíc ještě požadovala sporné texty a jejich navrhované úpravy v písemné

---

¹⁵³ SEMILY. *Město Semily oficiální web města*. [online]. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z http://www.semily.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=14724&id_dokumenty=1699

podobě, v čemž jí komise ani starosta nevyhověli. Další měsíc pak odmítla smlouvu na další roční kronikářské období.¹⁵⁴

Do ústního sporu se kronikářka s členy letopisecké komise dostala také v okamžiku, kdy komise sdělila svůj úmysl zveřejňovat kroniky na internetu, s čímž kronikářka nesouhlasila již při nástupu do své funkce. Vzhledem k rozsáhlosti každého ročního zápisu, který kronikářka pořizuje (a ten za rok 2006 má téměř 600 stran), je však publikování na internetu nerealizovatelné. Komise proto požadovala tvorbu kroniky uzpůsobit tak, aby mohla být bez problémů předkládána veřejnosti na webu města.

Na zasedání města Semily v dubnu 2008 se uskutečnila ještě diskuze s občany na toto téma, a to za přítomnosti bývalé kronikářky. Došlo zde na obvinění města z cenzury kroniky – starosta občanům vysvětloval, že po kronikářce chtěl, aby kroniku před zveřejněním na internetu sama znovu zkontrolovala a upravila texty tak, aby z toho město nemělo problémy. Upozornil, že kronikář nese odpovědnost za odevzdanou práci i za kroniku, neboť je placen městem.¹⁵⁵

Zároveň v dubnu 2008 byla znovu svolána letopisecká komise, která navrhla dva nové kandidáty na pozici městského kronikáře, ustanovila rozsah příloh, vyplacení kronikářské odměny a také doporučila po zveřejnění kroniky za rok 2006 shromáždit připomínky k tomuto zápisu a v písemné podobě je předat bývalé kronikářce s žádostí o úpravu textů.¹⁵⁶

V Semilských novinách, oficiálním radničním periodiku, nebyla k této kauze otištěna žádná informace, pouze bylo v dubnovém vydání zveřejněno oznámení o uvedení do funkce nového kronikáře od roku 2008.

Bílovec 2016

Město Bílovec leží v Moravskoslezském kraji a žije v něm zhruba 8 000 obyvatel. Správní obvod města zahrnuje nejen samotný Bílovec, ale i město Studénku a dalších 11 obcí. V letošním roce, po 24 letech své činnosti, zde rezignovala svou funkci kronikář Z. Kuchta.¹⁵⁷ Kroniku převzal v roce 1992 s tím, že již vypracovával i

---

¹⁵⁴ SEMILY. *Město Semily oficiální web města*. [online]. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z http://www.semily.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=14724&id_dokumenty=1701

¹⁵⁵ SEMILY. *Město Semily oficiální web města*. [online]. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z <http://www.semily.cz/zapisy%2Dzastupitelstva%2Dmesta/ds-1011>

¹⁵⁶ SEMILY. *Město Semily oficiální web města*. Dostupné z http://www.semily.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=14724&id_dokumenty=1703

¹⁵⁷ MIKŠOVÁ, S. *Kronikář v Bílovci rezignoval* [online]. (c) 2005-2016. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z <http://kronikari.info/aktuality/kronikar-v-bilovci-rezignoval/>

zápis za rok 1991. Předchozí svazky kroniky Bílovce byly často psány retrospektivně např. svazek č. 3 zachycující léta 1963-1968 byl sepsán až roku 1970. Každý roční zápis o několika stránkách obsahoval jen vybrané události, které byly schváleny zástupci města, ale nebyl tedy letopisem popisujícím život a situaci ve městě, nebo se věnující historii města. V roce 1964 zde kronikář např. uvádí v samostatných odstavcích uvolnění z funkce Nikity Chruščova, ukončení Měsíce přátelství nebo zhodnocuje práci Národního výboru.¹⁵⁸ Nový kronikář Z. Kuchta od roku 1992 však pořizoval vždy roční zápisy pravidelně a svou pozici kronikáře vnímal jako samostatnou, spolupracující s úřadem, ale zároveň nezávislou na jednotlivých zastupitelích v každém volebním období. Kromě funkce kronikáře přispíval do místních periodik, psal divadelní hry, pořádal besedy, čtení apod.

Zákon z roku 2006 o kronikách obcí stručně stanoví, že o obsahu zápisu v kronice rozhoduje obec. Podle toho, na jaké strategii se zastupitelé obce dohodnou, jak přistupují k četbě kroniky, jak důležité jim připadá vedení kroniky, podle toho tady může docházet k různým situacím, které mohou vést k drobným neshodám, ale i vyhoceným konfliktům. Zvlášť pokud se rozhodnou kroniku přizpůsobit tak, aby podávala o době jejich působení na úřadě co nejpříznivější mediální obraz. Pak se dá, především z pohledu kronikáře, mluvit i o aplikování cenzury.

V Bílovci kronikář svou rezignaci doprovodil písemným dopisem: „...*Po celou tuto dobu jsem se snažil objektivně zaznamenávat život ve městě a všechna předchozí vedení města respektovala skutečnost, že já jako kronikář nesu odpovědnost za její stav. Nikdy nedošlo mezi mnou a vedením města k žádným sporům. Teprve v loňském roce jsem zaregistroval náznak snahy o ovlivnění textu kroniky. Když mě byl před nedávnem vrácen koncept záznamu za rok 2015, byl jsem šokován množstvím poznámek a komentářů členů Rady. Jedny byly věcné, druhé úsměvné a ze třetích vyzařovala arogance autora a snaha určovat, co bude v záznamu a co ne, aby vytvořený obraz města byl co nejrůžovější. Tento přístup se mne hluboce dotkl a urazil mne. Protože představu o pozici kronikáře, jako člověka, závislém na tom kterém vedení města naprosto odmítám, rozhodl jsem se ukončit po dohodě s p. tajemníkem svoji činnost...*“¹⁵⁹

---

¹⁵⁸ BÍLOVEC. *Oficiální stránky města*. [online]. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z

http://www.bilovec.cz/vismo/zobraz_dok.asp?id_org=442&id_ktg=31239&query=kronika&p1=47106

¹⁵⁹ KUČHTA, Z. *Vážení členové Rady města Bílovce* [online]. [cit. 2016-09-29]. Dostupné z

<http://www.bilovecka15.cz/se-souhlasem-pana-kuchty-zverujeme-obdrzeny-dopis/>

Navíc poznámky a komentáře připojené letošními velmi aktivními radními byly ve čtyřech různých barvách, podle počtu radních. Dle vyjádření starosty města se jim barevné tužky v průběhu kontroly obsahu kroniky vypsalý, tak začali používat obyčejné tužky a pera. Zápis s připomínkami, podtrhaným textem a různými poznámkami není veřejnosti k dispozici; jedna ze zastupitelek města však zkonstatovala, že kronikář při pohledu na vrácený text to jako cenzuru vnímat může.¹⁶⁰

Jsou obce, kde kronikář předá obsah ročního zápisu k posouzení a zastupitelé téměř obratem kroniku schválí, neboť jí nevěnují žádnou pozornost – není pro ně prioritou, ale povinnou záležitostí, nutnou knihou, uloženou v trezoru na obecním úřadě. Obvykle se však někdo ze zastupitelů, nebo zřízená komise obsahem zápisu zaobírá, ale připomínkuje se minimálně, jedná se spíše o doporučení, rozšíření textu, přidání kulturní akce apod. Kronikáře si obce mají navrhovat a volit takové, kteří pracují samostatně, zodpovědně, snaží se sebevzdělávat a lze jim důvěřovat i v tom, že budou objektivní.

V Bílovci se společná řeč mezi zastupiteli a kronikářem dodnes nenašla, což potvrzuje ve sloupku v prázdninovém *Bíloveckém zpravodaji* i starosta obce. Sporná kronika za rok 2015 není k dispozici a informace o obsazení pozice kronikáře města jsou na webu města ponechávány bez komentáře, stejně tak se doposud, tj. do konce září 2016, neobjevil na žádném jednání zastupitelstva města bod týkající se městské kroniky a nového kronikáře.

---

¹⁶⁰ MIKŠOVÁ, S. *Kronikář v Bílovci rezignoval* [online]. (c) 2005-2016. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z <http://kronikari.info/aktuality/kronikar-v-bilovci-rezignoval/>

4 CENZURA V KRONIKÁCH NA ČESKOBRODSKU

4.1 Doubravčice

Obec Doubravčice se nachází 9 km jižně od Českého Brodu a leží na pomezí okresů Kolín a Praha-východ. Samostatný okres Český Brod zanikl v roce 1960. K prosinci roku 2015 zde žilo 615 trvale hlášených obyvatel. U obce se také nachází rozlehlá chatová oblast, jejíž historie sahá až do 30. let minulého století, a vzhledem k tomu je přes letní sezónu v obci počet osob zhruba dvojnásobný.

Na katastru obce žili lidé již době kamenné, později zde vzniklo jedno z největších slovanských hradišť na území Čech: hradiště na hranici kmenů Čechů a Zličanů. První písemně doložená zmínka o vsi Doubravčice pochází z roku 1331, z období vlády krále Jana Lucemburského. O několik let později zde byl na ostrohu nad řekou Šemberou vystavěn klášterní hrad, chránící obchodní stezku; za husitských válek však byl vypálen. Následně ves náležela pod černokostelecké panství, tedy rodu Smiřických a pak až do roku 1918 rodu Lichtenštejnskému. V roce 1919 měla ves 319 obyvatel, základní školu, svého strážníka, knihovnu, Sbor dobrovolných hasičů, různé spolky a množství řemeslníků a živnostníků. Nejméně obyvatel zde žilo v ke konci 80. let minulého století, kdy jejich počet klesl pod 100 osob.

Obecní kronika byla v Doubravčicích zavedena v roce 1921, po vzniku zákona o pamětních knihách č. 80 z ledna 1920. Kronika byla kronikáři ručně psána až do roku 1949, o tom, že by byla odevzdána v době okupace, záznam nebyl nalezen. Někdy po roce 1950, kdy byl kronikářem Josef Salamánek a uskutečnila se kontrola kronik a kronikářů, se však tato obecní kronika, za dosud nevyjasnění okolní ztrácí. Na počátku 90. let je pak nahlášena ve Státním okresním archivu v Kolíně jako nezvěstná. Není však již nahlášeno, že byl pořízen opis této kroniky, a že v záznamech se pokračovalo dále, až do roku 1964. Tato informace nebyla k dispozici po revoluci v roce 1989 ani na obecním úřadě, nevybavili si ji ani pamětníci. Souhrou náhod byla tato kronika objevena v pozůstalosti jedné obyvatelky obce až v roce 2014. Vzhledem k tomu, že ji však není možné porovnat s původní kronikou, vedenou v letech 1921–1949, nelze zhodnotit věrohodnost a přesnost tohoto opisu. Následující roky 1949–1959 pak nebyly pravým kronikářským záznamem, ale souhrnným zpětným zápisem, pořízeným až v roce 1959, navíc sepsaným podle ústního podání tehdejšího předsedy JZD, který byl zároveň starostou obce a členem KSČ. Kronikářské ručně psané roční

záznamy pak pokračují pouhé další 4 roky, tedy do roku 1964. Lze se pouze domnívat, že opis, pořizovaný po roce 1950, byl do značné míry upravený nebo části textů vynechány, a stejně tak zpětný záznam do roku 1959, že byl sepsán tak, aby byl poplatný době. Cenzuru v tomto případě však nijak prokázat nelze.

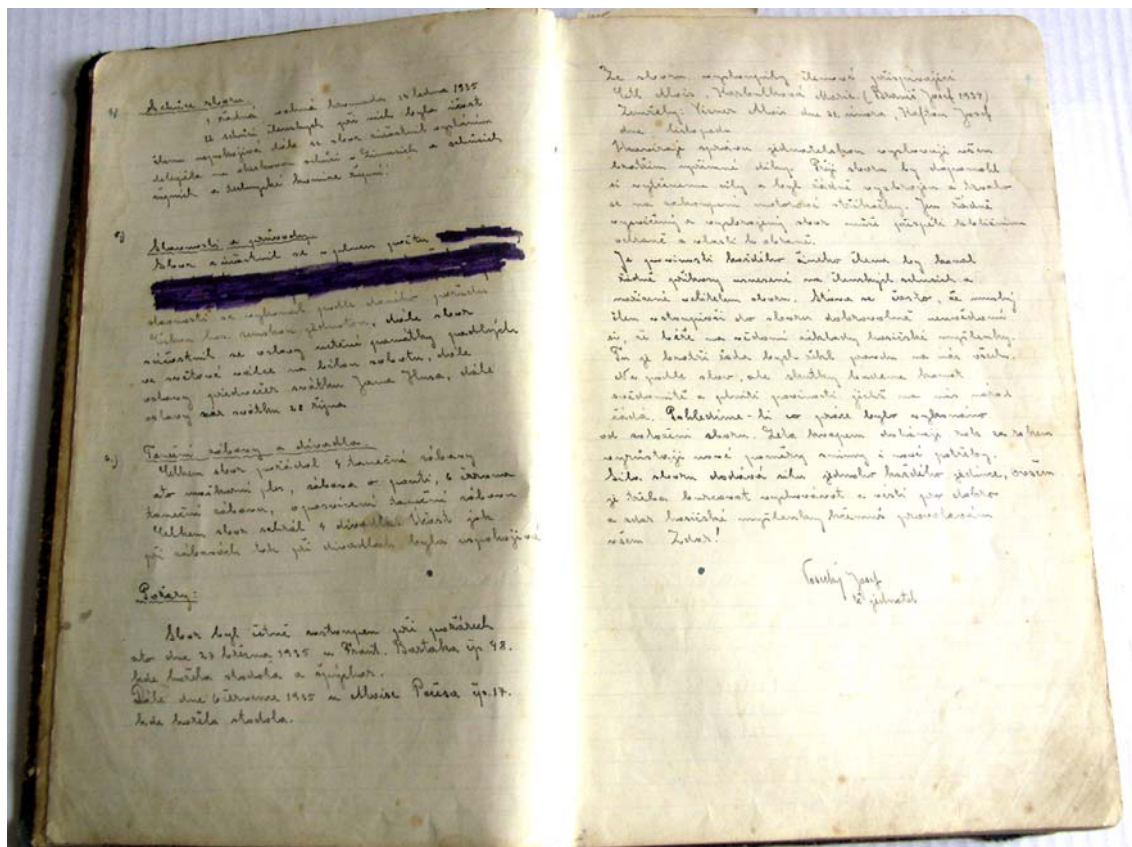
První školní kronika, vedená při zdejší základní škole, byla založena již v roce 1851. Zápisy z prvních let jsou tedy ještě v jazyce německém, pouze doplňovány českými odstavci, později již zapisovatelé používali jen jazyk český. Školní kronika je v některých letech doplněna o statistické údaje týkající se žactva. Původní škola byla pouze dvoutřídní, s nárůstem obyvatelstva a nástupem školních dětí i z okolních obcí pak zde vznikla škola s plným prvním stupněm. Následující školní kronika je datována rokem 1893, kromě informací školních jsou zde i zápisy netýkající se na první pohled školy či obce jako bylo např. zavraždění Jejího Veličenstva císařovny rakouské Alžběty v Ženevě v roce 1898. Ze záznamů ale vyplývá, že i v místním kostele na Hradešíně byla za císařovnu sloužena mše a účastnilo se jí nejen žactvo doubravčické školy. Školní zápisy pokračují i během obou válečných období. Třetí školní kronika byla vedena v letech 1940–1970, poslední díl je pak do roku 1976, kdy byla škola pro malý počet žáků uzavřena. Zápisy do kroniky byly prováděny po celou dobu ročně a vždy šlo o zápisy ručně psané.

Poslední kronikou, resp. pamětními knihami je pak kronika spolková, v tomto případě Sboru dobrovolných hasičů. Je to jediná doubravčická kronika, ve které jsou zcela zřetelné zásahy následné cenzury. Sbor dobrovolných hasičů byl v Doubravčicích založen v roce 1891 a sdružoval hasiče z Doubravčic a sousedních Masojed, které úřadem pod ně náležely. Sbor nevedl klasickou kroniku v podobě jedné knihy, ale vzhledem ke své činnosti měl záznamů více. V roce 1896 byl zaveden tzv. *Denník požární*, od roku 1911 se zachovaly *Knihy protokolů*, které suplovaly ve své podstatě kroniku. Obsahují zápisy z jednotlivých schůzí, popis činnosti sboru, pořádání a účast na kulturních akcích, zmiňují i dění v obci či anomálie počasí. Poslední kniha končí rokem 1977 a nedokončeným zápisem, tedy rokem kdy sbor je již v zániku. Dále pak hasiči vedli samostatně matriku a inventární knihu.

Cenzura následná byla realizována v nejobsáhlejší Knize protokolů z let 1936–1977. Není již však možné přesně určit, kdo jí vykonal a kdy. Vzhledem k obsahu a časovému zařazení textů, které byly znehodnoceny, však k cenzuře došlo zřejmě během okupace nebo na počátku 50. let, neboť od té doby jsou zápisy necenzurovány. Navíc cenzura byla provedena jednorázově, vždy se jedná o zabarvení textu stejnou tmavofialovou barvou.

Prvním textem, který je zabarven, aby nebyl čitelný, je text v odstavci Slavnosti a průvody v roce 1935. Lze se dočíst, že se sbor zúčastnil v plném počtu jisté slavnosti... Vzhledem k roku je velmi pravděpodobné, že se jednalo o oslavu 85. narozenin prezidenta Tomáše G. Masaryka; účast na oslavě však později nebyla uznána za vhodnou a cenzurou tedy zrušena.

Obrázek 4: Cenzura v zápisu ze dne 19. ledna 1936 – Slavnosti a průvody

Zdroj: Kniha protokolů Sboru dobrovolných hasičů Doubravčice 1936–1976

Další cenzurní zásahy byly provedeny v roce 1938. Sbor se měl dle zápisu účastnit dne 6. března 1938 zapálení tzv. Masarykovy vaty.¹⁶¹ Tato část věty však byla začerněním resp. zafialověním znehodnocena. O rok později v odstavci o účasti na slavnostech pak opět část textu na čtyřech řádcích je nečitelná.

¹⁶¹ Zapalování Masarykovy vaty v Lánech má své kořeny v roce 1935. Tato tradice pokračovala až do roku 1938, pak ji přerušila válka. K obnovení došlo jen na dva roky v letech 1946 a 1947. Nová historie vaty byla zahájena rokem 2001 a trvá dodnes.

Obrázek 5: Cenzura v zápisu ze dne 19. února 1938 – Masarykova vatra

ostar avšak v pevnosti právo do Kč 50.-
3. Pr. Váno váil. zejména uševik rukovitel vřimí nos akro.
evimí v Tuktabel. Skimtr se souhlasný další dojedná se
v příští selivsi.
De přičiněním porokaru i 1. od lř. zem. has. jianstly v Psose
řivastní se stor dne 6. března 1938 [redacted]
[redacted]
Povinná br. Vlášek Jor. sděšel na vojnu, přikharil se br. Hlašk
Václav Hruj s br. Bed. Vanáškem bnde evás dne 20. února 1938.
4. Jěštr náš stor unna v dčl larakle storovčtr dčvra br. Vána
Václav [redacted] br. Richtera Louisk Hruj jst vřimí Hruj svolen a
volbu přijimá.
Dále br. Pychler Louisk dčvra unna by na Masarykovu vatra zakonpe

Zdroj: Kniha protokolů Sboru dobrovolných hasičů Doubravčice 1936–1976

Obrázek 6: Cenzura v zápisu z 1. ledna 1939 – pohřby a oslavy v roce 1938

4. Náš sbor letosním rokem 1938 doprovodil
na poslední cestu p. Josefa Chousta 4. února 1938
p. Linný Ant. 10. Masopob 10. dubna, p. Tuma Frant
30. května, Bašus Frant. 2. Měrek 20. června,
p. Karelkova M. 28. dubna a p. Hrdličková
Alžběta 6. června. Dále se náš sbor súčastnil
1. května na oslavě v Českém Brodě 5 členů
[redacted]
28. srpna oslavy 50. letí úupry [redacted]
[redacted]
8. Z činných členů na sboru vystoupil. br.
Richter K. jčlkoř se přivstihoval. Do sboru
vstoupily na členovi činnj br. Novák K.
a br. Šepelík Frant.
9. Upravě tuto jednalekhou svánu na [redacted]

Zdroj: Kniha protokolů Sboru dobrovolných hasičů Doubravčice, 1936–1976

Zřejmě největším zásahem je však úmyslné slepení dvou listů k sobě tak, že je bez poškození nelze od sebe oddělit. Jedná se část zápisu ze 4. září 1937, po slepené dvoustraně pak již následuje zápis z 9. října 1937. Nahlédnutím na část slepeného textu je zřejmé, že se jedná o záznamy popisující úmrtí a pohřeb T. G. Masaryka a následné pietní obřady a připomínky, který se členové sboru zřejmě zúčastnili, nebo je i organizovali.

Zajímavé je, že doubravčická školní kronika také poměrně obsáhle zmiňuje úmrtí T. G. Masaryka nebo připomínku jeho výročí narození, ale cenzurní zásahy v ní provedeny nikdy nebyly, stejně tak i v obecní kronice, která úmrtí prezidenta věnovala téměř polovinu stránky. T. G. Masaryk je zde nazýván velikým Čechem, prezidentem Osvoboditelem a dále je poznamenáno, že pohřbu v Lánech se účastnili i mnozí obyvatelé z Doubravčic.

Novodobá obecní kronika je vedena pravidelnými ročními zápisy znovu až od roku 2008, k dnešnímu dni byl pořízen i částečný retrospektivní zápis mapující historii obce. Kroniku připravoval do roku 2016 kronikář zcela samostatně, obec nestanovila žádné doporučení, nechala vše v jeho kompetenci. Kronika je v elektronické podobě, před tiskem je zasílána ke kontrole a odsouhlasení zastupitelům obce resp. starostovi obce. Doposud se nevyskytly žádné připomínky, neprováděly se žádné úpravy. Otázkou je, zda se představitelé obce skutečně s kronikou vždy seznámí a překontrolují před souhlasem k tisku její celý obsah, neboť imprimatur je dáván vždy téměř obratem.

4.2 Limuzy a Tismice

Limuzy a Tismice jsou, stejně jako Doubravčice, obce z bývalého okresu Český Brod. Dnes jsou součástí okresu Kolín a nacházejí se severně od Doubravčic, v jejich sousedství. První zmínky o obci Limuzy spadají do roku 1227 a během celého vývoje se jednalo o vesnici převážně zemědělskou. V době třicetileté války Limuzy zpustly, později pak náležely k Lichtenštejnskému panství ve Škvorci. V současné době zde žije sto obyvatel a Limuzy, které byly samostatnou obcí jen v letech 1850–1960, přináležejí k sousedním Tismicím. Ty vyrostly na místě starého slovanského hradiště a vladycké tvrze, na níž jsou doloženi již k roku 1319 Hájkové z Tismic. Během let měnila ves majitele, nakonec připadla pod černokostelecké panství, tedy rodu

Lichtenštejnskému. Dominantou Tismic je románská trojlodní bazilika Nanebevzetí Panny Marie ze 12. století.

Pamětní kniha byla v Limuzích založena roku 1921 a pravidelně, ručními zápisy, vedena až do roku 1937. Následující roky do května 1945 byly zapsány jednorázově retropektivně a opět ručně, Františkem Škábou v roce 1964. Ten využil svých zápisků, pamětí a osobních vzpomínek. V letech 1946–1962 tedy kronikářské záznamy prováděny nebyly, pravidelné zápisy byly obnoveny až v roce 1963, kronikářkou Ing. Dr. Annou Růžičkovou a členy TJ Sokol. Kronikářka se své funkce v květnu 1968 vzdala, neboť jí kulturní komisí MNV v Tismicích byla vyčítána přílišná subjektivita a malá informovanost o činnosti místní organizace KSČ. Při zpětné kontrole kroniky tato komise také usoudila, že informace o H. Svobodové na str. 57 nejsou žádoucí a kronikářka je musela začerněním pro další čtenáře znehodnotit. V letech 1968–1970 nebyly proto zápisy opět vedeny, ale doplněny byly zpětně až v roce 1971. Tyto zápisy jsou velmi stručné, obecné. Kronika je pak ukončena rozepsaným zápisem za rok 1973. Roční zápisy pak byly obnoveny až s nástupem 21. století, kdy nová kronikářka pokračuje ve stejné knize, ale uvádí zde především velmi významné události pro obec např. znovuvysvěcení kaple roku 2009, nebo přepisy listin objevených v makovici kostela sv. Martina v Rostoklatech roku 2010 a týkající se i Limuz.

Tismická kronika byla založena také na základě zákona z roku 1920, ale až v roce 1928. Kronikářem byl zvolen Bedřich Krákora, místní učitel a autor několika knih popisujících život a historii míst v českobrodském regionu. Kronika byla vedena až do roku 1936, následně byla uschována v místní škole a pak na příkaz okupačního úřadu roku 1941 odevzdána do archivu. Obci byla navrácena v srpnu 1945. Tehdy byla ustanovena ke kronikáři první letopisecká komise, ale jak kronikář ve svých záznamech poznamenal, tato komise se pouze zvolila, ale k vlastní práci se nikdy nedostala. Chybějící zápisy z let 1937–1948 byly zpětně zapsány v letech 1949–1950. Pak byla kronika, opět ručně, vedena až do roku 1975. Od roku 1976 pak byla založena nová kniha, kde se v záznamech pokračovalo až do roku 1994. Tento druhý díl se však později ztratil a nalezen byl až v roce 2005 při třídění staré dokumentace v nevyužívaných prostorech Obecního úřadu Tismice. Z nějakého důvodu neměl být k dispozici, ale zároveň nedošlo k jeho zničení. Pouze stránky po roce 1994 jsou ze svazku vytrhány. V roce 2006 úřad v Tismicích zrealizoval přepis historických pamětních knih obcí Limuzy a Tismice a vydal je na CD. Zároveň byla v roce 2004 založena pamětní kniha Tismic, obsahující retrospektivní zápis dějin obce – jedná se o soupis odborné literatury, týkající se historie a místopisu obce.

V tismické obecní kronice není sice vidět žádný oficiální cenzurní zásah, ale při jejím čtení je zřejmé, že zástupci Místního národního výboru zpětně řešili období roku 1948. Tehdejší kronikář v ročním zápise za rok 1948 uvádí: „*Rok 1948 je a zůstane pro nás i pro všechna pokolení budoucí rokem slavným vpravdě památným. Zůstane letopočtem, který se bude řadit mezi význačná data našich národních a státních dějin. Neboť v tomto roce jsme vzpomínali tři významných jubileí. 600 let od založení vysokého učení pražského – Karlovy university, 100 let od zrušení roboty a konečně jsme vzpomínali 30. výročí získání naší státní samostatnosti. Avšak byli jsme nejen účastníky oslav těchto historických výročí, ale stali jsme se též přímými svědky událostí, které měly značný vliv na další vývoj ve státě, v okresech i v obcích. Je to především únorové rozhodnutí a vítězství dělnické třídy. Historikům je dáno, aby odstupem času zhodnotili tento rok i události, které se v tomto období odehrály*“¹⁶². Následně popisuje v krátkých bodech vládní komisi, ustanovení akčního výboru, činnost akčního výboru Národní fronty, smrt J. Masaryka, ustanovení obrozeného národního výboru, volby do Národního shromáždění, odstoupení a volbu nového prezidenta, smrt E. Beneše, pozemkovou reformu a záležitosti týkající se obce – úrodu a sklizeň, stavbu vodovodu na hřbitov, záškrť ve škole.

V roce 1979, tedy již po ukončení zapisování do tohoto svazku, byl přidán do kroniky hodnotící záznam předsedy MNV, schválený na usnesení rady MNV v březnu 1979. Předseda MNV Maroušek v něm vysvětluje: „*Nejsem historik, přesto však považuji za nutné, abych několika slovy rozptýlil pochybnosti, které ze zápisu za rok 1948 by mohly vyplynout. S odstupem 30ti let je každému občanu jasné, že únorové vítězství nad buržoasií, jehož 30. výročí jsme oslavili právě v letošním roce, vytvořilo příznivé předpoklady k dynamickému rozvoji československého hospodářství a k všestrannému růstu životní úrovně našich pracujících. Přehlížíme-li dnes ona léta socialistické výstavby, pak můžeme s opravdovým uspokojením konstatovat, že se nám podařilo zcela vyřešit nespočet nejrůznějších sociálních a ekonomických problémů a že jsme pod vedením KSČ vytvořili skutečně moderní komplexně se rozvíjející socialistickou společnost*“¹⁶³.

V obou kronikách, limuzské i tismické, jsou pak velmi shodným a stručným způsobem zaznamenány události let 1968–1970. Porovnáním se dá zjistit, že nový kronikář Klepal, který limuzskou kroniku převzal v roce 1971 a roky 1968–1970 zpětně doplnil, vlastně jen opsal záznamy kroniky tismické. Všechny body zápisu – příklad za

---

¹⁶² Kronika obce Tismice 1928–1975, str. 242. OÚ Tismice.

¹⁶³ Tamtéž, str. 313.

rok 1968: lednové plénum ÚV KSČ, volba presidenta, zprávy z MNV (zde kronikář pouze změnil rozpočet z textového na tabulkový a doplnil informaci o zástupci z Limuz, který dojížděl na zasedání výboru do Tismic), práce v JZD, festival dětských her, 50. výročí ČSR.

Ani v jedné z kronik však není žádná zmínka o tzv. pražském jaru a jeho reformách, o srpnu 1968, sovětské intervenci, situaci ve vesnici apod. Z toho se dá usuzovat, že i tismická kronika byla za toto období dopsána zpětně, po roce 1970 a to tak, aby byla naprosto nekonfliktní a obstála při každé kontrole a nepodlehla cenzuře.

4.3 Hradešín

Tato obec je jednou z dalších, ležících jižně od Českého Brodu a náležejících do okresu Kolín. V současné době zde žije na 450 obyvatel. Hradešín v roce 2016 oslavil již 1111 let od svého založení, které pojí také s vladykou Jarkou Hradešínským. Kolem vrchu na Hradešíně, na kterém stojí na původních románských základech starobylý a architektonicky význačný kostelík sv. Jiří, vedla v minulosti významná obchodní tzv. Trstenická stezka. Název Hradešín se ustálil až v roce 1921, do té doby se obec často psala Radešín.

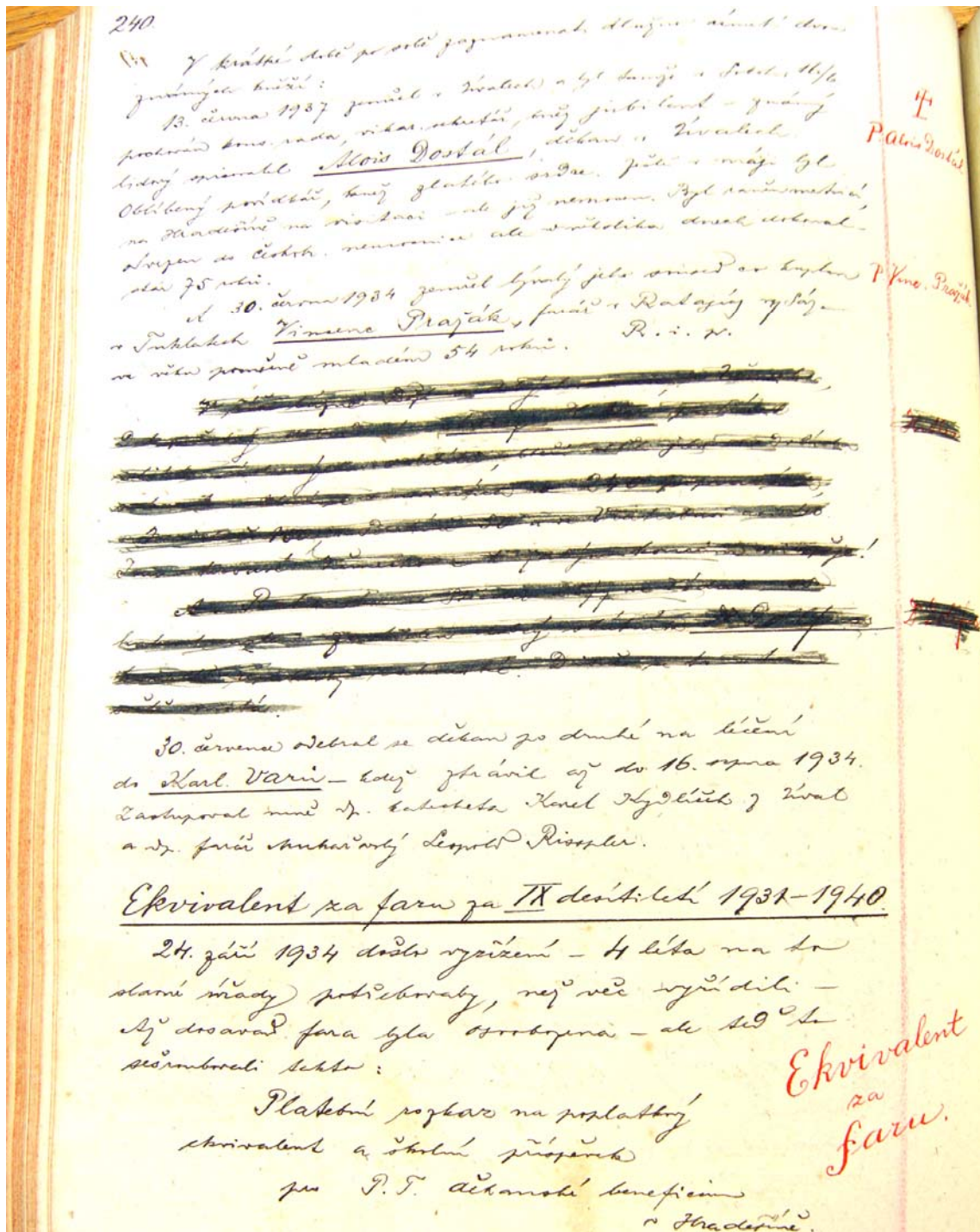
Obec Hradešín disponuje třemi kronikami: školní kronikou z let 1987–1997, strojopisnou kronikou z let 1945–1959 a poslední z kronik byla založena roku 1935 a zápisy v ní pokračují dodnes. Ke zdejší škole se ještě váží pamětní knihy; první pochází z let 1910–1935, druhá pak je z období okupace 1940–1945. Tyto knihy jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Kolíně.

Z hlediska prokazatelné cenzury je v tomto případě nejvýznamnější kronika místní farnosti. Ta je v podobě dvou samostatných knih uložena také v archivu v Kolíně. První část farní kroniky, psaná latinsky, německy a posléze česky je z let 1734–1905. Druhá část pak byla sepsána v letech 1836–1947.

Kronika hradešínské farnosti se nevěnuje pouze místním záležitostem a církevním vč. informacím z Vatikánu a dění v katolické světové obci, ale zmiňuje i válečné události ve světě, různé katastrofy, zaznamenává výkyvy počasí a jejich následky. Kronika nemá roční pravidelně se opakující strukturu, zápisy v jednotlivých letech jsou však v odstavcích vždy s poznámkou na okraji stránky. Přílohy do kroniky byly vleповány formou výstřížků, pohledů a fotografií přímo na stránky s textem, někdy jsou zde perokresby.

Roční zápis z roku 1934 je poznamenán cenzurním zásahem, jak dokládá obr. 7, ovšem bez dalších poznámek, z čehož nelze dnes usoudit, zda se jednalo o náhlou autocenzuru samotného zapisovatele, či k zamazání textu došlo při následné kontrole na příkaz z vyšších míst, nebo až po vzniku Protektorátu Čechy a Morava.

Obrázek 7: Cenzura v zápisu z roku 1934 - Hitler a Dr. Dollfuss

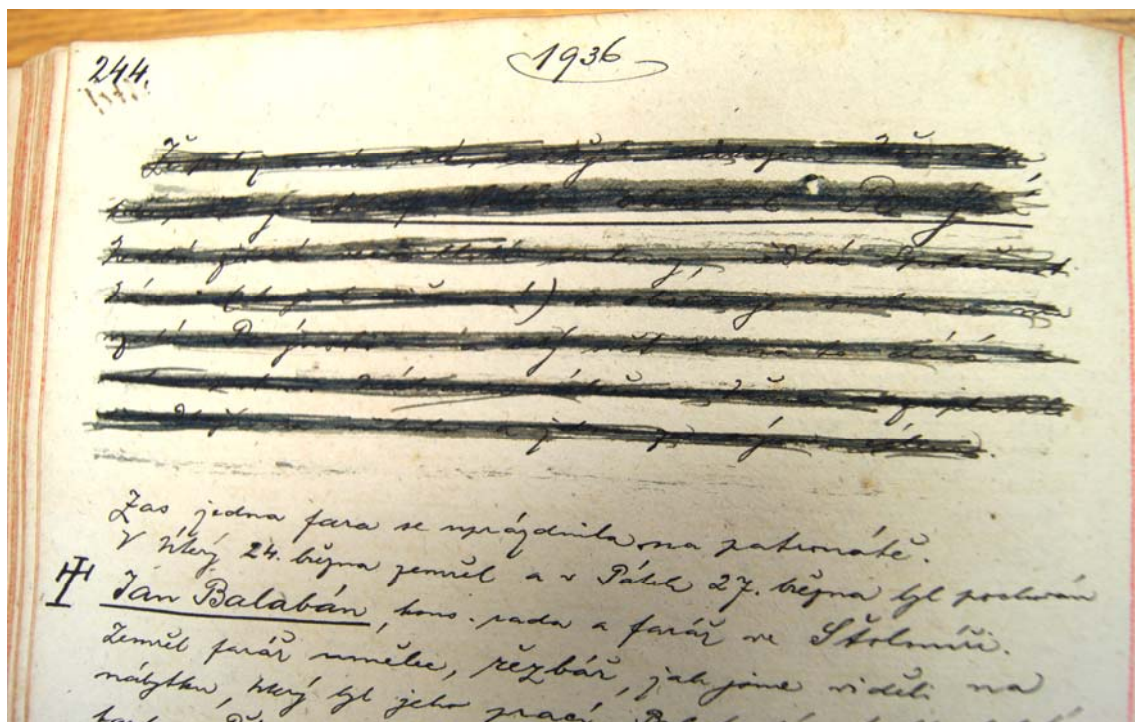
Zdroj: Farní kronika obce Hradešín, 1836–1947, 2. svazek, str. 240

K poslední jmenované možnosti odkazují části těžce čitelného zápisu, týkajícího se odsouzení politiky Hitlera, vyzbrojování Německa a úmrtí rakouského kancléře Engelberta Dollfusse.¹⁶⁴ Ze slov lze rozluštit: *A v Rakousku ve středu 25/7 ve Vídni... zastřelen dobrý státník Dr. Dollfuss. Divně se to ve světě motá.*¹⁶⁵

Další zásah do kroniky byl proveden v zápisu za rok 1935, kdy v odstavci s názvem Resignace presidenta, týkající se abdikace T. G. Masaryka a jeho doporučení E. Beneše jako svého nástupce, který byl následně prezidentem zvolen. Poslední věta je však nečitelná, začerněná.

Také v následujícím roce 1936, hned v úvodu je první odstavec začerněn. Je to autorův úvod k celému roku, kdy za nejdůležitější událost považoval obsazení Porýní Hitlerem, které odsoudil.

Obrázek 8: Cenzura v zápisu z roku 1936 – obsazení Porýní Hitlerem

Zdroj: Farní kronika obce Hradešín, 1836–1947, svazek 2, str. 244

¹⁶⁴ Engelbert Dollfuss (1892 – 1934) byl rakouský kancléř a ministr zahraničí. Snažil se, byť někdy nepopulárními opatřeními, bránit postupujícímu vlivu nacistů z Německa i Mussolinimu. Zakázal také rakouskou NSDAP, aby nemohli nacisté získat ve volbách většinu. Při přepadení budovy kancléřství nacisty v roce 1934 byl smrtelně zraněn, nebyla mu poskytnuta pomoc ani kněz a on několik hodin umíral, aniž by přistoupil na jejich podmínky. Nacistické povstání bylo však potlačeno. Dollfuss bývá označován za prvního státníka, který obětoval život v boji proti nacismu a za nezávislost Rakouska.

¹⁶⁵ Farní kronika obce Hradešín 1836–1947, 2. svazek, roční zápis 1934, str. 240.

4.4 Kouřim

V kolínském okrese a zhruba 10 km jihovýchodně od Českého Brodu leží nad soutokem říčky Kouřimky a Ždánického potoka město Kouřim. Založeno bylo před rokem 1250, rychle se rozvíjelo, ale jeho vzestup zastavila třicetiletá válka. Nevýhodu pro město znamenalo i odmítnutí a nezavedení železniční trati, což později podstatně omezilo místní hospodářský rozvoj a tím i vliv města. Až do roku 1850 bylo správním centrem kraje, přestože samotný správní úřad sídlil v Praze; pak se stalo součástí okresu Kolín. Dnes zde žije 1 890 obyvatel. Kouřim má jedno z největších středověkých náměstí u nás, dochované hradby v celém obvodu historického centra, církevní památky a za hradbami významné archeologické naleziště hradiště Stará Kouřim, kde se nachází také pověstný Lechův kámen. Vzhledem ke své architektonické jedinečnosti, zachovalosti a atmosféře se Kouřim často stává místem pro natáčení televizních štábů, českých i zahraničních.

Při prohlídce písemných fondů v kolínském státním archivu i v muzeu v Kouřimi je vidět rozdíl mezi vesnicemi a městem s privilegii, především v počtu písemností zachycujících aktivity, události i společenský život dané lokality. Fondy obsahují množství velmi dobře zachovaných materiálů: archivní záznamy města s datací již k roku 1405, spisy samosprávy, artikule mnoha místních cechů (kožešníků, krejčích, mlynářů, hrnčírů, řezníků, sladovníků atd.), pamětní knihy politických stran, záznamy četnické stanice, zápisy ze schůzí hospodářského spolku, cvičitelského sboru a Sokola, protokoly z činnosti turistického klubu, okrašlovacího spolku, divadelních ochotníků, osvětové komise, pamětní knihy školní, spisy společenstva holičů, kovářů, obuvníků nebo hostinských. Zajímavé jsou i rodinné archivy, obsahující osobní písemnosti např. významného místního rodu Wisingerů. Dochoval se také archiv Arciděkanského úřadu v Kouřimi, včetně farní pamětní knihy z let 1830–1953, snubních protokolů, knih sňatků a inventárních knih.

Městská kronika Kouřimi pochází z let 1904–1957, ale za nejstarší kroniku je považována práce katolického kněze ze 17. století Jindřicha Václava Zydvalda, popisující dávnou historii Kouřimi i autorovu přítomnost.¹⁶⁶ Novodobé kronikářské záznamy pak navázaly na tradici až v roce 2002.

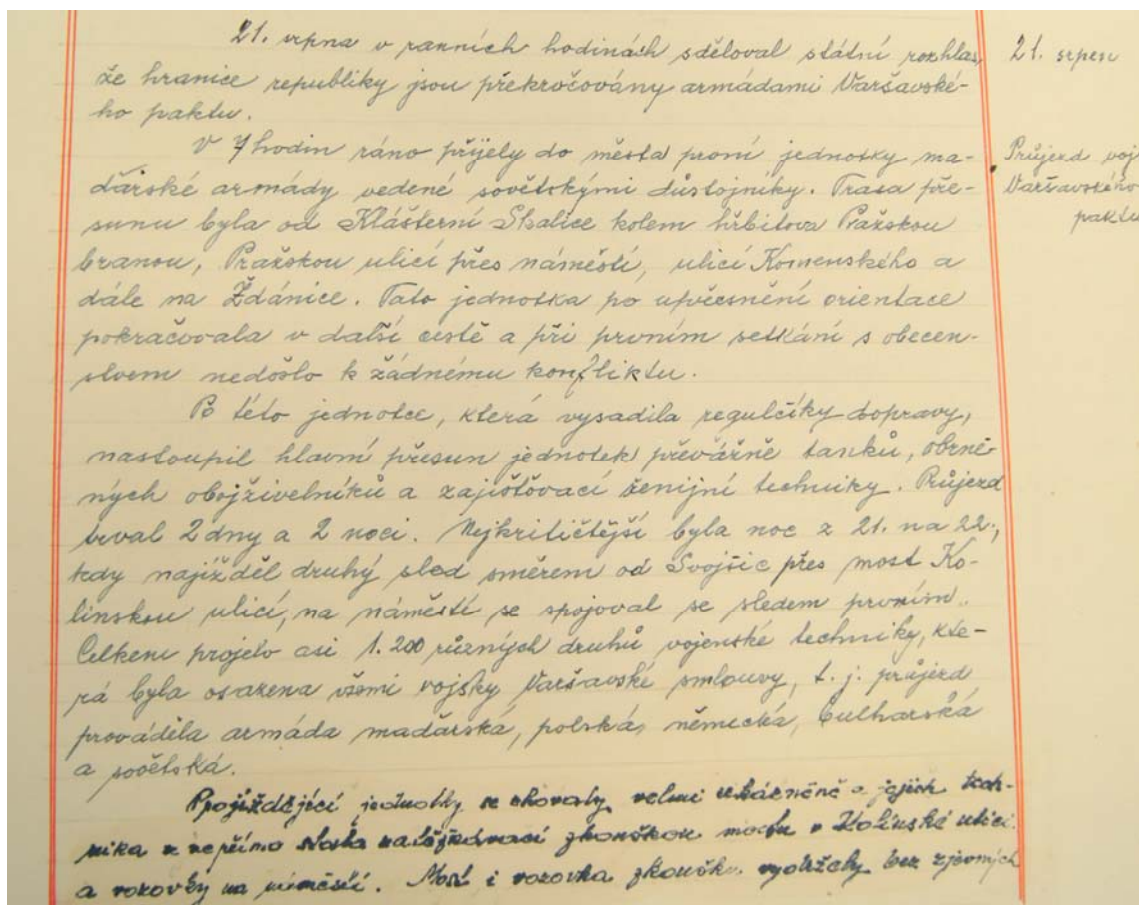
---

¹⁶⁶ V roce 2014 Knihovna Národního muzea v Praze zakoupila unikátní opis díla Jindřicha Václava Zydvaldy s názvem: *Dejm kouřima města, někdy čtverou vůni ze sebe vydávající*. Rukopis je doplněn pokračováním kouřimské kroniky *Letopisové, neb Všelické paměti královského krajského města Kouřima*.

V městské kronice je ukázka následné cenzury v zápisech za rok 1968. Na rozdíl od předešlých příkladů cenzurních zásahů, kdy se jednalo o začernění částí textů, zde bylo zvoleno přelepení textů a následné přepsání s odpovídajícím obsahem. Kronikář se událostem roku 1968 úmyslně nevyhnul, jak tomu někdy bývalo, a situaci ve městě zaznamenal. Popsal vleklý politický neklid i problémy hospodářské, uzavření cukrovaru, veřejné diskuze i pokus o obnovení spolku Junák a následný průjezd vojsk Varšavské smlouvy. Cenzury se kronika dočkala od členů rady Městského národního výboru v roce 1974, kteří k tomuto zápisu přidali i vlastní vysvětlení.¹⁶⁷

Za nevhodný byla označena i část textu informujícího o průjezdu vojsk a nahrazena přepisem s informací, že vojska se chovala velmi ukázněně a jejich technika, že byla pouze zatěžkávací zkouškou pro město... následky průjezdu si ve skutečnosti vyžádaly dlouhodobé opravy, včetně rekonstrukce městské brány.

Obrázek 9: Cenzura v zápisu za rok 1968 – průjezd vojsk (text přelepen novým přepisem)

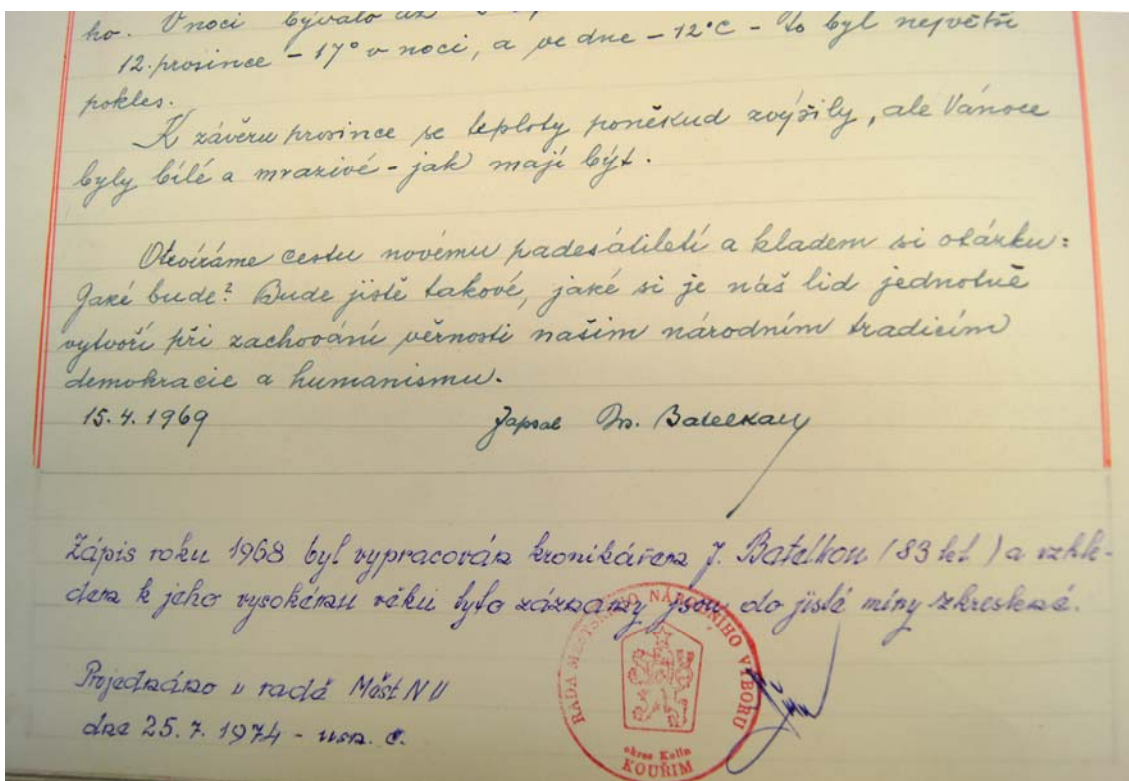

Zdroj: Městská kronika Kouřim, 1905–1957, str. 316

¹⁶⁷ Vysvětlení rady MNV viz Obrázek 10, str. 96.

Přelesení a přepsání se dočkaly také informace týkající se např. velké podpisové akce pod heslem *Svoboda, demokracie a samostatnost*, která probíhala v mnoha českých městech a zde byla uspořádána v kouřimském muzeu, a k níž své podpisy připojilo na tři tisíce osob z Kouřimi a okolí. Text byl nahrazen informacemi o výsadbě zeleně, do které se zapojili i žáci místních škol. Část vysazených rostlin však byla do dvou dnů občany přemístěna resp. rozkradena.

Obrázek 10: Cenzura v zápisu za rok 1968 – dodatečné vysvětlení

Zdroj: Městská kronika Kouřim, 1905–1957, str. 318

ZÁVĚR

Cenzura v českém tisku v průběhu staletí je téma velmi obsáhlé, proto jsem zvolila jeho zúžení následnou problematikou cenzury v kronikách. Tato práce měla zodpovědět některé otázky týkající se cenzury v současnosti, ale zároveň měla obsáhnout i provázanost s minulostí a podchytit historické souvislosti a přinést tak ucelený pohled na vývoj cenzury v tisku. Práci jsem pojala jako teoreticky zaměřenou, pracovala jsem s dostupnou literaturou a dalšími zdroji, analyzovala jsem získané informace, využila jsem i svých zkušeností z praxe. Pro přehlednost jsem zvolila členění práce do čtyř základních hlavních kapitol.

Podářilo se mi prostudovat nejen odborné monografie a dostupné digitalizované materiály archivních fondů, ale také osobně nahlédnout do kronikářských záznamů vybraných obcí, měst a spolků.

Potvrdilo se, že cenzura má mnoho podob, ovlivňuje ji nejen aktuální situace, doba, ale i cenzurní instituce, její řád a také jednotlivec – samotný cenzor. V minulosti se projevilo několik důležitých mezníků, které nějakým způsobem fungování a proměnu cenzurního systému ovlivnily. Tím nejvýraznějším v nejširším pojetí byl vznik a rozvoj knihtisku. Různé formy cenzury a metody cenzurních institucí a dohledů v praxi pak měly dopad na oblast veškerého tisku, bez většího rozlišení jeho kvalitativních vlastností či účelu. Cenzurním postihům tak neunikly ani kroniky, pro které se staly v nové době problematickými především válečné roky, konec období 1. republiky a pak přelom 40. a 50. let 20. století a období v letech 1967–1970. O přehodnocování zápisů v kronikách se zasloužila nejen válečná a politická cenzura, ale také nedobrovolná autocenzura. Cenzura a její metody v období socialistického zřízení u nás na mnohé kronikáře dokonce působila natolik, že raději dobrovolně ze svých pozic odešli a roční kronikářské záznamy tak na léta zanikly, aby později byly doplňovány retrospektivními zápisy. Pokud však byly texty doplněny zpětně ještě v období před revolučním rokem 1989, tak jsou obsahově stále poplatné tehdejší době a státnímu zřízení.

Otázku cenzury nebo obdobného dohledu v dnešních kronikářských záznamech práce také zodpověděla. Neexistuje sice přímá cenzura a zákon ji ani nedovoluje, ale jistá forma kontroly, kterou nelze prvoplánovitě však cenzurou nazvat, prosazována je. Na jednu stranu je to kontrola příp. dohled nad kronikářskými zápisy legislativně oprávněná, která má kronikáři být v jeho práci nápomocna formou podpůrné komise, spolupracovníků, návrhů ze strany zadavatele kroniky, má vést k věcnému zaznamenávání událostí, objektivitě. Na druhé straně jsou však případy,

kdy tento dohled překračuje hranici nápomoci, doporučení a stává se nařízením, manipulačním prvkem, který ovlivňuje kronikáře i jeho výsledný zápis. Zde velmi často hraje významnou roli odůvodňování takového jednání z politických důvodů, zachování dobrého jména, ospravedlňování požadovaných úprav pro nekonfliktnost zápisů do dalších let...

V oblasti kronikářství by bylo zajímavé sledovat v budoucích letech vývoj zpracování kronik, porovnat poměr ručně psaných ročních zápisů a elektronických, neboť již nyní se část kronikářů odklání od ručního psaní; ať již z důvodů pracnosti, nepřítomnosti uspokojivého estetického a grafického výsledku zápisu při nedodržení či nezvládnutí tvárné dokonalosti, úhlednosti a čitelnosti písma. S dalším rozvojem a rozšířením technických možností nastanou výrazné změny zřejmě i v případě ukládání a následného zpřístupnění kronik veřejnosti. Přínosné poznatky by pak přineslo zmapování a po určitém období nové porovnání těchto eventualit a jejich reálné využití v praxi např. množství digitalizace kronikářských záznamů, audiopřepisy kronik.

Kroniky přetrvávají staletí, byly psány a stále psány jsou, zachycují proměny míst, události, osoby, a to v určitém čase. Kroniky nejsou jen formou dokumentace přítomnosti, nebo naším odkazem pro budoucí generace, ale plní také funkci identifikační. Identifikujeme se s vlastní historií, minulostí, tradicemi, nastolujeme prvky našich hodnot, hrdosti, uvědomujeme si díky kronikám určitou sounáležitost s daným místem. Kronikářské záznamy se proměňují obsahově, vzhledem i způsobem samotného záznamu a jeho uchování, ale vždy v sobě nesou také prvky faktografické a myšlenkové. Pro obce či společenstva resp. spolky, znamenají kroniky historické dědictví a je na kronikáři, pokračovateli svých předchůdců, jak naváže na předešlé záznamy, jak zhodnotí to, co bylo v minulosti sepsáno. Zda bude vyvíjet vlastní aktivity, hledat nové příběhy, zaznamenávat podstatné věci i drobnosti, nebo jen slepě zpřítomňovat každoroční stručný zápis tak, aby bylo povinností dostáno. To, co místní kronikář zachytí, zůstane zapsáno, zachyceno ve fotografiích, zvukově nahráno... To, o čem se nezminí, nebude považovat za podstatné, nezaujme ho, bude mu lhostejné, to za pár let jakoby neexistovalo, upadne to v zapomnění. Kronikář, ač si to možná někdy ani sám neuvědomuje, má vlastně velkou moc. Vytváří obraz doby.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých zdrojů

BARTOŇ, J. *O kronikách obcí*. 2. upravené vydání. Praha: Sekurkon s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86604-29-9.

BLÁHOVÁ, M., HRDINA, K. a TOMEK, V. V. *Pokračovatelé Kosmovi: Kronika Mnicha sázavského, Pokračování Kosmovy kroniky podle kapitulního rukopisu G5*. Překlad z latiny. Praha: nakl. Svoboda, 1974. Členská knihovna.

ČAPEK, K. *Sloupkový ambít*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1957.

DOUBRAVČICE. *Knihy protokolů Sboru dobrovolných hasičů, 1936–1976*. Státní okresní archiv Kolín.

FRENZEL, F. *Seznam knih a písní zakázaných v Československu, 1937*. Vydavatel František Frenzel, Státní polic. Expozitura v Hoře Svaté Kateřiny.

GOŠOVÁ, R., KAŠUBOVÁ, M. a ŠOTNAROVÁ L. *Jak vést kroniku obcí a měst*. Brno: nakladatelství MC, 2006.

HAMŠÍK, D. *Spisovatelé a moc*. Praha: Československý spisovatel, 1969. 22-028-69.

HEŘMANSKÝ, F. *Čtení o Karlu IV. a jeho době*. Překlad z latiny. Praha: nakl. Svobodné slovo-Melantrich, 1958.

HRADEŠÍN. *Farní kronika obce Hradešín, 1836–1947, svazek 2*. Státní okresní archiv Kolín.

HROMÁDKA, T. *Kroniky*. II. upravené vydání. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2006.

JANÁČEK, P. *Literární brak – Operace vyloučení, operace nahrazení, 1938–1951*. Brno: Host- vydavatelství s.r.o., 2004. ISBN 80-7294-129-1.

JELÍNEK, E., KLEPL, J., NUHLÍČEK, J., ROBEK, ŠMRHA, K a TAUEROVÁ, M. *Příručka pro kronikáře*, 1956. Nakl. Orbis, Knihovna osvětové práce.

JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Masová média – 2. přepracované vydání*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6.

KARPAŠ, R. *Pohlednice – Historie lístků, které zmenšily svět*. Liberec: nakl. RK, 1. vydání, 2005. ISBN 80-903033-5-8.

KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.

KOSMAS, *Kronika Čechů. Chronica Boemorum* (překlad z latiny). Praha: nakl. Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0465-3.

- KOUŘIM. *Městská kronika Kouřim, 1905–1957*. Státní okresní archiv Kolín.
- KRAMERIUS, V. M. *Křesťanská katolická užitečná domovní Postyla*. Praha, 1785, díl I. Volný a doplněný překlad knihy J. W. Eybla, *Christliche nützliche Hauspostile*, vydané v Linci roku 1784.
- KŘTĚNOVÁ, Z. *Zápis do kroniky města Velvar za rok 1969*.
- MAREČKOVÁ, M. *Materiály k vývoji české historiografie (do počátku 18. století)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2597-2.
- MORAVEC, F. *Kolín za války*. Kolín: Nákladem Řemeslnické Besedy v Kolíně vytiskla knihtiskárna A. Hanuše, 1932.
- NOVOTNÝ, J. *Matěj Václav Kramerius*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1973. 32-019-73.
- OPATOVICE I. *Obecní kronika obce*. OÚ Opatovice I
- PETRÁČEK, T. *Sekularizace a katolicismus v Českých zemích*. 1. vyd. Ostrava: Moravopress 2013. ISBN 978-80-87853-05-4.
- POUPEROVÁ, O. *Regulace médií*. Praha: nakl. Leges, 2010, str. 168-170. ISBN 978-80-87212-48-6.
- PUBAL, V. *Kroniky a kronikáři*. 2. vyd. Praha: Ústřední muzeologický kabinet Národního muzea v Praze, knižnice Muzejní práce, 1976.
- SULOVICE. *Školní kronika obecní školy v Sulovicích, 1918–1948*. OÚ Sulovice.
- ŠÁMAL, P. *Soustružníci lidských duší*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2009. ISBN 978-80-200-1709-3.
- TISMICE. *Kronika obce, 1928-1975*. OÚ Tismice.
- VOIT, P. *Encyklopedie knihy – starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: nakl. Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006. ISBN 80-7277-312-7.
- WÖGERBAUER, M., PÍŠA, P., ŠÁMAL, P., JANÁČEK, P. A KOL. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2015. ISBN 978-80-200-2491-6.

Seznam použitých internetových zdrojů

- BĚLOHLÁVEK., M. *Chodauer, útržky z dějin města Chodova*. [online]. © Miloš Bělohlávek. [cit. 2016-09-30]. Dostupné z <http://chodauer.blogspot.cz/2014/08/srpen-1968-v-chodovske-kronice.html>

- BÍLOVEC. *Oficiální stránky města*. [online]. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z <http://www.bilovec.cz>
- DUCHEK, P. Svobodné újezdské listy. [online]. [cit. 2016-09-25]. Dostupné z <http://www.svobodnyujezd.cz/casopis-oko/svobodne-ujezdske-listy-2/>
- HROCH, Z. *Vyšehoří, Pamětní kniha – Historie obce v elektronické podobě*. [online]. ©2013 [cit. 2016-09-25]. Dostupné z <http://vysehori.webnode.cz>
- HISTORIE LITVÍNOVSKA, *Cenzura v litvínovské kronice z roku 1968* [online]. ©Historie Litvínovska [cit. 2016-09-25]. Dostupné z <http://litvinov.sator.eu/kategorie/litvinov/v-letech-1949-1989/cenzura-v-litvinovske-kronice-z-roku-1968>
- KOHOUTOVICE. Nezávislý zpravodaj k dění v Kohoutovicích. [online]. [cit. 2016-09-25]. Dostupné z <http://www.kohoutovice.org/>
- KOSMAS. *Kosmůw letopis český* [online]. v MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011, str. 115 [cit. 2016-09-21]. Dostupné z http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/00/16/kosmuw_letopis_cesky.pdf
- KUCHTA, Z. *Vážení členové Rady města Bílovice* [online]. [cit. 2016-09-29]. Dostupné z <http://www.bilovecka15.cz/se-souhlasem-pana-kuchty-zverenujeme-obdrzeny-dopis/>
- LÁNSKÝ, T. *Kronika plná česko-německé nenávisti. Po 75 letech spatří světlo světa v Osečné*. [online]. © VLTAVA LABE MEDIA a.s., 2005 - 2016 [cit. 2016-10-01]. Dostupné z http://liberecky.denik.cz/zpravy_region/kronika-plna-cesko-nemecke-nenavisti-po-75-letech-spatri-svetlo-sveta-v-osecne-2.html
- MIKŠOVÁ, S. *Kronikář v Bílovci rezignoval* [online]. (c) 2005-2016. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z <http://kronikari.info/aktuality/kronikar-v-bilovci-rezignoval/>
- NÁŠ SMĚR – Magazín pro českou národní politiku a moderní historii. Veliký, K. *Cenzura! Zakázané knihy I. republiky*. [online]. © 2008-2015 [cit. 2016-09-05]. Dostupné z <http://nassmer.blogspot.cz/2013/09/cenzura-zakazane-knihy-i-republiky.html>
- OSEČNÁ. [online]. © 2000-2016, Městský úřad Osečná. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z <http://www.osecna.info>
- POSLANECKÁ SNĚMOVKA PARLAMENTU ČR. Digitální depozitář. *Národní shromáždění československé 1918-1920*. 113 schůze, v pátek 30. ledna 1920. [online] [cit. 2016-09-11] Dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/113schuz/s113001.htm>
- SEMILY. *Město Semily oficiální web města*. [online]. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z <http://www.semily.cz>
- TOMIŠKA, P. *Kronika Sulovic a Lišic* [online]. ©2016 [cit. 2016-09-29]. Dostupné z <http://www.kronikasulovicalisic.estranky.cz/fotoalbum/sulovicka-skola/>

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. *Listina základních práv a svobod*. Hlava druhá – Lidská práva a základní svobody, Oddíl druhý – Politická práva, článek 17. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

VĚDECKÁ KNIHOVNA V OLOMOUCI. *Libri prohibiti – zakázané knihy v proměnách času ve Vědecké knihovně v Olomouci*. [online]. © 2008-2016 [cit. 2016-09-05]. Dostupné z: http://www.vkol.cz/data/soubory/hf/libri_prohibiti.pdf

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obrázek 1: Obecné dělení cenzury v průběhu procesu vzniku tištěného díla	14
Obrázek 2: Cenzurním zásahem původně slepené stránky za rok 1918	73
Obrázek 3: Začerněný text po cenzurním zásahu v zápise za rok 1939	74
Obrázek 4: Cenzura v zápisu ze dne 19. ledna 1936 – Slavnosti a průvody	86
Obrázek 5: Cenzura v zápisu ze dne 19. února 1938 – Masarykova vatra	87
Obrázek 6: Cenzura v zápisu ze dne 1. ledna 1939 – pohřby a oslavy v roce 1938 ...	87
Obrázek 7: Cenzura v zápisu z roku 1934 – Hitler a Dr. Dollfuss	92
Obrázek 8: Cenzura v zápisu z roku 1936 – obsazení Porýní Hitlerem	93
Obrázek 9: Cenzura v zápisu za rok 1968 – průjezd vojsk	95
Obrázek 10: Cenzura v zápisu za rok 1968 – dodatečné vysvětlení	96
Tabulka 1: Stručné dělení pramenů písemných	52

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Pohlednice z období 1. sv. války	
a) prošlé cenzurou s cenzurními razítky	
b) prošlá cenzurním zásahem a výmazem části textu	I
Příloha B – Labské proudy, list strany státoprávně pokrokové.	
a) titulní strana listu z 31. července 1914 s informací o konfiskaci a opraveném vydání	
b) ukázky stránek Labských proudů po cenzuře	III
Příloha C – časopis Tramp, titulní stránka č. 7, vydání ze září 1968	VI
Příloha D – Frenzel, F. Seznam knih a písní zakázaných v Československu z roku 1937, titulní list publikace	VII
Příloha E – definice závadných typů literatury – přehled	VIII
Příloha F – řeč prof. dr. Srdinka v roce 1918 a schválení zákona o pamětních knihách	X
Příloha G – zákon o pamětních knihách obecních č. 80/1920 Sb.	XIII
Příloha H – zákon o kronikách obcí č. 132/2006 Sb.	XIV
Příloha CH – Dopis štíhlického kronikáře Jana Pokorného z roku 1950 adresovaný Okresní osvětové radě v Českém Brodě	XVI
Příloha I – ONV 374/IV-3, Český Brod 15. 1. 1953. Všem místním národním výborům. Zpráva o kontrole zápisů v obecní knize	XVIII

PŘÍLOHY

Příloha A – Pohlednice z období 1. sv. války

a) prošlé cenzurou s cenzurními razítky

b) prošlá cenzurním zásahem a výmazem části textu

Fonte d' Atmore.
18/9. 1918.

Milá Marko!

Prijmi můj srdečný pozdrav a klik na listek
ja jsem k drav ~~...~~ mam se tak tak
vzpominam na deti a tebe kasilam vam v duchu
mnoho pozdravu a polibeni, so deti muj sluchick?
pozdrav na studu Otec a Babicku.

S pozdravem Prij. P.H.

Příloha B – Labské proudy, list strany státoprávně pokrokové

a) titulní strana listu z 31. července 1914 s informací o konfiskaci a opraveném vydání

Po konfiskaci opravené vydání.

Ročník XIX. V Kolině dne 31. července 1914. Číslo 29.

LABSKÉ PROUDY.

List strany státoprávně pokrokové.

Vycházejí v pátek dopoledne. Redakce a administrace v Kolině, Karlovo náměstí, Poustková plzeňská restaurace.	Předplatné a inserty přijímají se jen v administraci. Účet poštovní spořitelny číslo 14.756.	Předplatné: na čtvrt roku 3 K, na půl roku 6 K a na celý rok 12 K. — Jednotlivá čísla 24 haléřů. Inserty 1 cm ² za 5 haléřů.
--	---	---

Skupiny snoubenců a svatebčanů fotografuje c. k. dvorní a komorní fotograf **J. F. LANGHANS, PRAHA, Vodičkova ul. 37.**

ale že by je podpořilo v takové míře, o tom přesvědčili jsme se roku letošního, kdy občanstvo po plných šest slavnostních dní plnilo at sál Sokolny, či cvičiště, přicházelo za večerním pobavením

b) ukázky stránek Labských proudů po cenzuře (bílá místa nebo nápis Zabaveno)

Ročník XIX. Po konfiskaci opravené vydání. V Kolíně dne 31. července 1914. Číslo 29.

LABSKÉ PROUDY.

List strany státoprávně pokrokové.

Vycházejí v pátek dopoledne. Redakce a administrace v Kolíně, Karlovo náměstí, Poustkova pilsenská restaurace. Předplatné a inserty přijímají se jen v administraci. Účet poštovní spojitelný číslo 14.756. Předplatné: na čtvrt roku 3 K, na půl roku 6 K a na celý rok 12 K. — Jednotlivá čísla 24 haléřů. Inserty 1 cm² za 5 haléřů.

Skupiny snoubenců a svatebčanů fotografuje c. k. dvorní a komorní fotograf **J. F. LANGHANS, PRAHA, Vodičková ul. 37.**

Čtenářky tohoto listu
zdvouřile upozorňujeme
na české církory:
Kolínskou, Bergrovu, Buvovku.

Glosy ku sletu župy Tyršovy. (Dokončení.)

4. Veselice.

Tentokrát zábavní výbor Sokola Kolínského se vyznamenal, uhodiv na pravou stranu porozumění našeho občanstva. Veselice byly tentokrát nejen po stránce zábavní, ale i tělocvičné atrakcí prvního řádu, k nimž scházelo se do tisíců našeho občanstva.

Vzpomínky milé táhnou na tyto dávno již zašlé obrazy, leč vzpomínky, které rádi z paměti vybavujeme. Doufáme, že naskytne se v brzkou příležitost, jak zábavnímu výboru tak i technickému odboru, připravit našemu obecnstvu alespoň odlesk letošních veselice.

5. Návštěvy obecnstva.

Že naše obecnstvo všemožně podporuje snahy Sokola Kolínského jest již dávno známo,

jale že by je podpořilo v takové míře, o tom přesvědčili jsme se roku letošního, kdy občanstvo po plných šest slavnostních dní plnilo at sál Sokolny, či cvičiště, či odcházešlo, za večerním pobavením na veselice.

Jemu také platí sokolský dik za hmotný zdar slavnosti, jónavadž bez jeho podpory nebylo by možná podniky takového druhu uspořádati.

Jet jisto, že vyjma ústředí sokolského nepustí se žádná jednota do podniků tak nákladných. To provedl Sokol Kolínský za součinnosti občanstva král. města Kolína a okresu, jemuž platí v prvé řadě dik.

6. Výstava.

Nebyly by naše glosy úplné, abychom se nezmínili o výstavě, uspořádané v musejní budově u děkanského chrámu se nalezající a sl. musejním spólkem k tomu účelu lask. propůjčené.

Jest to vlastně dílo nejen výstavního odboru, ale hlavně učitele bratra Em. Pařizka, který jest v ohledu tomto silou nad jiné výbornou.

Jemu také podařilo se, ovšem s velkou námahou výstavu instalovati tak, aby skýtala ladný a přehledný obraz nejen činnosti jednot v župě, ale i župy samé, a při tom vše se mu zdařilo, aby působila.

Vzdor tomu, že mnoho jednot nemělo pochopení pro výstavu, byla tato velice pěkná, čehož důkazem byla stálá návštěva obou sálů, v nichž byla umístěna. Nazdar! Jh.

Sokolský věstník.

Neděle dne 9. srpna jest věnována Starému Kolínu. Tamnější jednota pořádá téhož dne své veřejné cvičení za pomoci Sokola Kolínského a tudíž jest na členstvu našem, aby v hojném počtu se sčastnilo. Na zdar!

Památník VI. sletu všesokolského vyjde ve 24 číslech. Naposledy vyšel dvojsešit č. 19. a 20. Na celé dílo vydány budou zvláštní skvostné původní desky. Subskripční cena do 31. července t. r. 2 kor. 60 hal., od 1. srpna budou se desky pro-

Levné dny v modním domě J. Preininger

Inventurní prodej veškerého zboží až o **30%** a více slevy!

V oddělení rohového krámu, proti poště, dříve drogerie Oliva-Battista

okasní prodejna zbytků

a veškerých látek vlněných, pracích, soukenných, hedvábných, koberců, linolea, záclon, prádla atd.
Pánská, dámská a dětská konfekce, zboží galanterní

vyprodává se úžasně levně.

Tramp

Číslo 7 • září 1968 • Cena 1,50 Kčs

Oznámení čtenářům:
V uplynulých dnech
zahájil svou činnost
Úřad pro tisk a infor-
mace, který nahradil
hlavní správu Tisko-
vého dozoru a Ú-
střední publikační
správu, které se za-
bývaly cenzurou tis-
ku v minulosti.

Rozhovor s akad. malířem Zd. Burianem na straně 11

*Trampům ostravského kraje
Stoj!
D. J. Muntan*

Příloha D – Frenzel, F. Seznam knih a písní zakázaných v Československu z roku 1937, titulní list publikace

SEZNAM KNIH A PÍSNÍ
ZAKÁZANÝCH
V ČESKOSLOVENSKU

SESTAVIL

FRANTIŠEK FRENZEL

INSPEKTOR STÁTNI POLICIE

VEŠKERÁ PRÁVA OTISKU VYHRAZENA.

CENA Kč 12'—.

1937.

VYDAVATEL FRANTIŠEK FRENZEL, STÁT. POLIC. EXPOSITURA
V HOŘE SVATÉ KATEŘINY.
NÁKLADEM VLASTNÍM. — TISKEM STÁTNI TISKÁRNY V PRAZE.

Příloha E – závadné typy literatury – přehled cenzorských definic¹

- **Literatura dekadentní**: Jde o literaturu úpadkovou, která se může vyskytovat ve všech obdobích. Nelze tedy smysl tohoto označení vykládat tak, že jde pouze o literaturu z devadesátých let minulého století.
- **Exotismus**: Jde o literaturu s náměty cizokrajnými a neobvyklými, kde děj knihy většinou skutečnosti neodpovídá.
- **Fašismus**: Jde o literaturu s tendencemi fašistickými nebo jim velmi blízkými. Neznamená to ovšem, že možno tak označovat všechny spisy, jež byly vydány za doby nacistické okupace, nýbrž nutno výhradně přihlížet k tomu, zda kniha svým obsahem skutečně fašismus propaguje nebo zda byla vydána výslovně v některé z fašistických edicí.
- **Formalismus**: Jedná se o literaturu, která se snaží vumělkovanou formou zakrývat špatný nebo škodlivý obsah díla.
- **Naturalismus**: Jde o literaturu, která zachycuje příliš podrobně až fotograficky některé podrobnosti líčených skutečností a zabíhá někde až do mravních zvrhlostí.
- **Ruralismus**: Jde o literaturu propagující tento směr, celkem blízký fašismu, odpovídající heslu: Krev a půda. Přesvědčuje například o tom, že v přírodě nelze nic měnit, že je člověk ovládán pudem a podobně.
- **Snobismus**: Duchaprázdná honba za původností.
- **Úniková literatura**: Prázdná, téměř bezobsažná literatura zkreslující skutečnost. Zdánlivě nemá žádných tendencí, avšak ve skutečnosti odvádí čtenáře od otázek politických a sociálních.
- **Braková literatura**: Literatura líčící barvitými efekty různé děje s cílem upoutat pozornost čtenářovu k bezvýznamným věcem postrádajícím jakoukoli výchovnou tendenci, nebo právě naopak jsoucím s výchovnými tendencemi v příkrém rozporu. Patří sem zejména knihy s náměty detektivními, cowboyskými, jakož i všechny knihy bez literární hodnoty díla.
- **Zastaralá literatura**: Veškeré spisy, v nichž líčeny jsou děje dávno dobou překonané, pokud z nich nevzchází žádné poučení pro dnešní dobu a nemají ceny ani jako dokumenty doby, v níž byly psány.

---

¹ ŠÁMAL, P. *Soustružníci lidských duší*. Praha: Academia: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i, 2009, str. 75-93. ISBN 978-80-200-1709-3

- **Pornografická literatura**: Literatura mravně zvrhlá, kdež líčení přesahuje v míře nemorálnosti naturalismus.
- **Rasistická literatura**: Literatura propagující nebo schvalující rasovou nadřaděnost a méněcennost některých lidí podle původu, barvy pleti, náboženského vyznání, národnosti apod.
- **Kolonialistická literatura**: Literatura propagující a schvalující útlak hospodářsky a politicky méně vyvinutých národů a zabíhající dosti často až do rasismu.
- **Existencialismus**: Literatura naprosto úpadková a mravně zvrhlá, která líčí člověka pouze podle jeho pudů a nepřihlížející k jeho hodnotě duševní.

Příloha F – řeč prof. dr. Srdínka v roce 1918 a schválení zákona o pamětních knihách²

113. schůze Národního shromáždění československého v pátek dne 30. ledna 1920 o 11. hodině dopolední.

2. **Zpráva kulturního výboru** o návrhu člena Národního shromáždění dra O. Srdínka a soudruhů, tisk č. 1514, **aby vydán byl zákon o pamětních knihách obecních.** (Tisk č. 2259).

Zpravodajem je prof. dr. **Srdínko**. Uděluji mu slovo.

Zpravodaj posl. dr. **Srdínko**: Slavné Národní shromáždění! Myšlenka, zakládati pamětní knihy obecní, není nová a pronesena byla již na různých místech, takže vždycky občas vyskytne se někdo, kdo má zájem o to,... (Hluk.)

Předseda: Prosím o klid.

Zpravodaj posl. dr. **Srdínko** (*pokračuje*)... aby byly vedeny pamětní knihy obecní ve kterých by byly zaznamenávány události té které politické obce.

V minulosti najdeme hojně důkazů, že myšlenka tato nacházela porozumění. Byly to někdy i samy úřady, které si všímaly této otázky a mnohdy i příslušné pokyny a nařízení dávaly. Tak v této otázce jest zvláště důležitý výnos gubernia král. Českého z r. 1835, kdy nařídil nejvyšší purkrabí Karel hr. Chotek, aby v městech a na panstvích byly zakládány a vedeny pamětní knihy. Také skutečně velká většina pamětních knih, které do dneška se zachovaly, má svůj začátek v r. 1836 na základě tohoto guberniálního výnosu a na základě velmi praktického poučení, které bylo k tomuto výnosu dáno. Ale během doby se stalo, že v přechetných obcích tyto knihy, třeba založené, se ztratily, nebo byly zničeny, přišly v niveč a další knihy nebyly zařízeny. Proto se shledáváme dnes s tím stavem, že v některých obcích, ale v málo obcích venkovských, a v některých městech vedou se obecní kroniky, ale velká většina politických obcí nemá žádných takových pamětních zápisů. My máme určitou náhražku toho v tak zvaných pamětních knihách školských. Ale ty mají jednu velkou závadu, - pokud jsem je prohlížel do dneška ve všech školách, kde jsem na ně přišel - že knihy školské podléhaly censuře okresních školních inspektorů, a to byli zřízení vlády

---

² POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČR. Digitální depozitář. Národní shromáždění československé 1918-1920. 113 schůze, v pátek 30. ledna 1920. [online] [cit. 2016-09-11] Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/113schuz/s113001.htm>

rakouské a tedy zápisy podle toho musily také vypadati. V takové školské knize po celou řadu let nebylo zapsáno než: škola zúčastnila se v listopadu jmenin Jeho Veličenstva, toho a toho dne účastnila se služeb božích na oslavu Jeho Veličenstva, toho a toho dne přišel pan inspektor sem. To se opakuje po dvacet roků, každý rok totéž. Já tu myšlenku sledoval již po čtvrt století od svých studentských dob, mnoho článků jsem o tom napsal a také v některých obcích byly takové pamětní knihy na můj popud zavedeny. Přiznávám, že již dnes, ačkoliv ty zápisy jsou staré teprve 20, 25 roků, jsou velmi poutavou četbou o stavu obce před 20, 25 lety pro dnešní občany. Tak rychle se mění stav občanstva a stav poměrů v obci.

Nyní, když v historii našeho národa nastal takový mezník důležitý, jako jest převrat z října 1918, jest to dostatečným vybídnutím, abychom od toho dne počali zakládati pamětní knihy obecní, tedy kroniky, a sice v celé republice.

Aby bylo jisto, že se tak stane bezpečně všude, - není možno se spoléhati na dobrou vůli jednotlivých obcí - pojal jsem myšlenku, pokusiti se v kulturním výboru o to, dokázati, že snad by se to mohlo provésti zákonem. Tu s potěšením konstatuji, že kulturní výbor, všechny politické strany, jak tam byly, s velikým zájmem přijaly tuto myšlenku, již proto, že máme teď v každé obci již jednu instituci, ku které vedení kroniky dá se dobře přičiniti, a to jsou obecní knihovny, které dle zákona o obecních knihovnách musí býti všude zařízeny. Taková knihovna má svého funkcionáře, a tu není těžko, takovému funkcionáři uložiti za povinnost, vésti také obecní kroniku. Při jednání v kulturním výboru vyšlo ovšem na jevo, že není možno do osnovy zákona dáti všechno, jak by se obecní kroniky měly vésti ve velkých městech, v menších obcích, ve smíšených obcích atd., a že tu jest potřebí, aby vláda vydala příslušné nařízení, a to není možno sestaviti jinak, než když se svolají znalci, kterých máme bohudík dosti v našich venkovských pracovnících, znalci kronikářští, a na základě jejich rady vydá příslušné nařízení. Tato věc jest obsažena v resoluci, která jest uvedena v osnově zákona.

Vedle toho bylo v kulturním výboru poukázáno na to, že by bylo dobře, již od této doby také v obcích všech uschovávat staré pamětní listiny, razítka, pečetě a jiné historické obecní památky. Proto v této věci jest navržena druhá resoluce, kde vládě se ukládá, aby vydala příslušné instrukce politickým obcím, aby také tyto věci na příště byly lépe chráněny, než tomu bylo dosud, kde málokde se tak dělo. Málokde to porozumění pro to bylo, zvláště když uvážíme velký rozdíl mezi ideální cenou těchto věcí i cenou tohoto zákona proti realistickému nazírání doby přítomné. Já si dovoluji tedy doporučiti

jménem kulturního výboru celou tuto osnovu zákona, která jest kratičká, k laskavému schválení, a rovněž obě resoluce, které jsou připojeny. *(Výborně!)*

Předseda: Ke slovu není nikdo přihlášen. Debata je skončena. Přistoupíme k hlasování, prosím o zaujetí míst. *(Děje se.)*

Zákon má pouze čtyři paragrafy a nebyl učiněn žádný pozměňovací návrh. Budeme hlasovati o zákonu v celku. *(Souhlas.)*

Námitek není.

Kdo souhlasí s §§ 1., 2., 3. a 4., jakož i s nadpisem zákona, jak je obsažen ve zprávě kulturního výboru, prosím, aby povstal. *(Děje se.)*

To je většina, zákon je **schválen v prvním čtení**.

Přeje si pan zpravodaj slova ke druhému čtení?

Zpravodaj posl. dr. **Srdínko:** V § 1. je třeba provést korekturu, a sice ve slovech "každá politická obec je povinna založit..." má býti místo skupina "založit" infinitiv "založiti".

Předseda: Pan zpravodaj doporučuje korekturu, aby ve druhé řádce § 1. místo "založit" stálo "založiti".

Kdo přijatý právě zákon v prvním čtení s touto korekturou schvaluje také ve čtení druhém, prosím, aby povstal. *(Děje se.)*

To je většina, zákon je **schválen také ve druhém čtení**.

Příloha G – zákon o pamětních knihách obecních č. 80/1920 Sb.

Číslo zákona: 80/1920 Sb.

Název zákona: o pamětních knihách obecních.

Zákon ze dne 30. ledna 1920 o pamětních knihách obecních.

§ 1

Každá politická obec jest povinna založiti a vésti pamětní knihu obecní.

§ 2

K založení a vedení pamětní knihy obecní zřízena budiž v každé obci komise. Zápisy provádí kronikář, ustanovený obecním zastupitelstvem, za přiměřenou odměnu.

§ 3

Provésti zákon ukládá se ministru školství a národní osvěty a ministru vnitra.

§ 4

Zákon nabývá platnosti dnem vyhlášení.

T. G. Masaryk v. r.

Tusar v. r.

Habrman v. r.

Švehla v. r.

Příloha H - zákon o kronikách obcí č. 132/2006 Sb.

Zákon 132/2006 ze dne 14. března 2006 o kronikách obcí

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

§ 1 Úvodní ustanovení

Každá obec vede kroniku obce (dále jen "kronika"), do níž se zaznamenávají zprávy o důležitých a pamětihodných událostech v obci pro informaci i poučení budoucím generacím.

§ 2 Vedení a uložení kroniky

(1) Kronika je vedena jako ručně psaná kniha s číslovanými listy nebo v elektronické podobě s následným tiskem číslovaných listů po uzavření každého kalendářního roku na trvanlivém papíře určeném pro dokumenty¹⁾, které se zajistí vazbou.

(2) Nedílnou součástí kroniky je příloha, která obsahuje písemné, obrazové nebo zvukové dokumenty doplňující zápis v kronice.

(3) Obec zabezpečí kroniku proti ztrátě, poškození a neoprávněnému přístupu.

§ 3 Zápis do kroniky

Zápis do kroniky se provádí nejméně jedenkrát za kalendářní rok. O obsahu zápisu rozhoduje obec.

§ 4 Nahlížení do kroniky a využití kroniky

Do kroniky může každý nahlédnout ve vymezené době na obecním úřadě; pokud je nahlížení umožněno do kroniky ručně psané nebo do kroniky v podobě tištěné vázané papírové knihy s číslovanými listy, děje se tak pod dohledem kronikáře. Občan obce starší 18 let, jakož i osoba, které zákon přiznává práva občana obce, může navrhnout písemně změnu, doplnění nebo opravu zápisu v kronice. Obec na základě těchto návrhů podle okolností zápis v kronice opraví, doplní nebo jinak změní.

§ 5 Zrušovací ustanovení

Zrušuje se:

1. Zákon č. 80/1920 Sb. z. a n., o pamětních knihách obecních.
2. Vládní nařízení č. 169/1932 Sb. z. a n., o pamětních knihách obecních.

§ 6 Účinnost

Tento zákon nabývá účinnosti prvním dnem třetího kalendářního měsíce následujícího po dni jeho vyhlášení.

Zaorálek v. r.   Klaus v. r.   Paroubek v. r.

pozn. 1) § 5 odst. 1 vyhlášky č. 646/2004 Sb., o podrobnostech výkonu spisové služby.

Příloha CH – Dopis štíhlického kronikáře Jana Pokorného z roku 1950
adresovaný Okresní osvětové radě v Českém Brodě

Okresní osvětové radě v Českém Brodě!

9.9.

Zádaám Vás o několik otázek.

1) Jsem ženemoran M.N.V. bych pokračoval v psaní
obecní kroniky. Dne 29 března 1949 svolal jsem
na Vás pípis ze dne 30 března osvětovou radou
spředsolaua J.S.C.Ž. SČMa SKČ a usnesli jsme se,
že letopisecou komisi, knihovní komisi a osvětovou
radou s celým v jednom kole a zvolíme si jednotné
předsolauctvo. Což jsme také učinily.
"Jednali jsme správně?" Měimily jsme to stěh
důvodů, že obec naš je malá o 200 duší a lidu
na osvětovou práci málo, takže rúchus rýžěšme
tímto způsobem.

2) Ve schůzi K.S.Č. před časem jsme zvolili za pokladníka
rozklusu člověka který je mladý a veskušený a který ve
schůzi osvětové rady nebyl, jiného. Můžeme to učinit
bez strauy K.S.Č. která jej tam jmenovala?
Myslím, že jsme osvětová radou takto složená samostatná
složka a že můžeme funkcionáře volit si sami bez
strauy. Diktovat osvětové radě koho má mít ve funkci
a koho ne to pak je špatná práce, práce pro kterou
nemáme chuti. Doufám, že nášhled můj je správný.

3) Jsem kronikářem. Na M.N.V. jsem předsolau, že budu
potřebovat starou volloženou letovním rokem

knihu protokolů obecních, z čeho nějaké data
musel mít pro obecní kroniku, z čeho jí namu domne
abyel měl snadněji práci a soudruh „Hjední tajemník
mě řekl „ano“ ale musis si to vypisovat zde a jinač ti
ji domne nepřijmou leda po 10 letech.

Jako muž chodit na M. N. V. si vytahovat něco skříby,
když mám čas jen večer po práci a na M. N. V. není místa
než tomu pracuji jiné komise.

Je to tak možné? Když mě nemůže být svěru
knihu protokolů obecních ani jako ~~první~~ místopředsedovi
M. N. V. a místopředsedovi světové rady pak mě nemohla
být svěru ani práce kronikář.

Jaký náory na svěru má Hjední tajemník který
byl měsíc ve škole na kurzu nerin.

Jste pozotykám, z Hjední tajemník, svěru ani členu
M. N. V.

Proto obracím se na Vás a Vaše pochopiti
jak mám ve věci pokračovat. Nechej dělat něco
co bych neměl.

Práci čest!

Doufám ve Vaš přemivě vyřzení.

Pokorný Jan Štěpán č. 57 p. Mukaršov
místopředseda světové rady a M. N. V. a kronikář.

Příloha I – ONV 374/IV-3, Český Brod 15. 1. 1953. Všem místním národním výborům. Zpráva o kontrole zápisů v obecní knize.

ONV 374/IV-3

Český Brod 15.1.1953.

Všem místním národním výborům

Průzkumem v několika obcích na okresě bylo zjištěno, že stav místních knih/obecních kronik/je ve většině obcí nespokojivý. Mnohé MNV neplní povinnosti, které jim ukládá oběžník MIO č. 62.338/50-I/2 z dne 30.11.1950.

Žádáme proto tajemníky a předsedy MNV aby:

1. provedli kontrolu zápisů v kronikách a podali nám i ní zprávy na připojeném formuláři
2. Připravili své kronikáře na to, že koncem února musí navštívit okresní celodenní školení kronikářů, jehož datum ještě oznámíme.

Vyplněné formuláře nás zašlete do konce ledna!

B.Šimečková, oki

Zpráva o kontrole zápisů v obecní pamětní knize

1. od kterého roku je kronika vedena . . . 1921 . . .
do kterého roku je kronika dopsána . . . 1949 . . .
2. jméno, zaměstnání a adresa kronikáře . . . . . Bohamínský Josef
rednik, star. vedoucí Dobruška . . . . .
3. jména členů kronikářského kolektivu: . . . . . nemáme.
pomocník kronikáře . . . . . nem.
politický ověřovatel zápisů . . . . . nem.
fotograf . . . . . nem.
4. vyhovuje dosavadní kronikář . . . . . splňuje je sropan máh
potřebujete jej vyměnit? . . . . . kol může pracovní.
nomáte kronikáře? . . . . . do kdy bude vyhledán? . . . . .
5. máte úplný zápis od r.1945 do r.1952? . . . . . nem.
které roky Vám v kronice schází? . . . . . 1950-51-52 . . . . .
6. prohlídka zápisů byla provedena dne . . . . .

Jan Šiml

předseda MNV

tajemník MNV

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Alena Kvasničková

Obor: Sociální a mediální komunikace (SMK Bc.)

Forma studia: kombinované

Název práce: Cenzura v českém tisku v průběhu staletí se zaměřením na cenzuru v kronikách, zvláště pak v kronikách Českobrodsko

Rok: 2017

Počet stran textu bez příloh: 91

Celkový počet stran příloh: 18

Počet titulů českých použitých zdrojů: 31

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: -

Počet internetových zdrojů: 17

Počet ostatních zdrojů: -

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Michaela Soleiman pour Hashemi, CSc.